

РЕАЛНАТА ХЕРАЛДИКА ВО МАКЕДОНИЈА ДО 1991

REAL HERALDRY IN MACEDONIA UNTIL 1991

„СЕМИЈАЧКОТО“ ЗНАМЕ И МИЈАЧКИТЕ СЕМЕЈНИ ЗНАМИЊА FLAG OF „ALL THE MIJAKS“ AND THE MIJAKS FAMILY FLAGS

ДРЖАВНИТЕ ЗНАМИЊА НА ЈУЖНИОТ БАЛКАН THE STATE FLAGS OF THE SOUTHERN BALKANS

РОДОТ ДИМКОВЦИ- ПОПОВЦИ ОД ЛАЗАРОПОЛЕ ОД 18 ВЕК ДО 20 ВЕК

DIMKOVCI- POPOVCI FAMILY FROM LAZAROPOLE FROM 18TH TO 20TH CENTURY

РЕАЛНАТА ХЕРАЛДИКА
ВО МАКЕДОНИЈА ДО 1991
Јован Јоновски 3

REAL HERALDRY IN
MACEDONIA UNTIL 1991
Jovan Jonovski

„СЕМИЈАЧКОТО“ ЗНАМЕ
И МИЈАЧКИТЕ СЕМЕЈНИ
ЗНАМИЃА
Дамјан Бужаровски 26

FLAG OF „ALL THE
MIJAKS“ AND THE MIJAKS
FAMILY FLAGS
Damjan Buzharovski

РОДОТ ДИМКОВЦИ-
ПОПОВЦИ ОД
ЛАЗАРОПОЛЕ ОД 18ВЕК
ДО 20 ВЕК
Мојсо Поповски 47

DIMKOVCI-POPOVCI
FAMILY FROM
LAZAROPOL FROM 18th
TO 20th CENTURY
Mojsa Popovski

ДРЖАВНИТЕ ЗНАМИЃА
НА ЈУЖНИОТ БАЛКАН
Иван Нацевски 64

STATE FLAGS OF THE
SOUTHERN BALKANS
Ivan Nacevski

РЕГИСТЕР НА ГРБОВИ 90

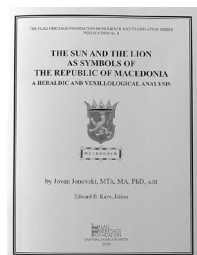
REGISTER OF ARMS

НАШИ ИЗДАНИЈА - OUR PUBLICATIONS

Сонцето и лавот како симболи во хералдиката и вексилологијата на Македонија.
Докторската теза од д-р Јован Јоновски во интегрален облик.

The Sun and the Lion as a symbol in heraldry and vexillology of Macedonia. It is the doctoral thesis by Dr. Jovan Jonovski in Macedonian.

Anabridged version of the thesis in english (whithout theoretical and sociological part), published in USA by Flag Heritage Foundation with title: *The Sun and the Lion as Symbols of the Republic of Macedonia, A Heraldic and Vexillological Analisis* edited by Edward B. Kaye.

ИМПРЕСУМ • IMPRESSUM

Здружение за хералдика,
вексилологија и фалеристика,
МАКЕДОНСКО ГРБОСЛОВНО
ДРУШТВО

Претседател: Јован Јоновски
+389 70 252 989

Бетовенова 10-6
1010 Скопје, Македонија

www.heraldika.org.mk

Лектура / Proofreading:
Бранкица Јовева/ Erik White,
Stanley Contrades, Charles Wright

Macedonian Heraldic Society
President: Jovan Jonovski
jonovski@heraldika.org.mk

Betovenova 10-6
1010 Skopje, Macedonia

info@heraldika.org.mk

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

д-р Јован Јоновски, aih (Македонија)
Главен и одговорен уредник
д-р Иван Нацевски (Македонија)

- секретар

д-р Стојан Антонов, aih (Бугарија)
д-р Жељко Хајмер, aih, LF, FF, FFRC
(Хрватска)

проф. д-р Иван Балта (Хрватска)
доц. д-р Емир О. Филиповиќ (Босна и
Херцеговина)

проф. д-р Стјепан Ќосиќ (Хрватска)
д-р Тудор-Раду Тирон, AIH (Романија)
д-р Агне Рајлајте-Барде, AIH (Литванија)
проф. д-р Мито Панов (Македонија)
проф. Лазе Трипков (Црна Гора)

EDITORIAL BOARD

Dr. Jovan Jonovski (Macedonia)
Editor in Chief
Dr. Ivan Nacevski (Macedonia), Secretary
Dr. Stoyan Antonov, aih (Bulgaria),
Dr. Željko Heimer, aih, LF, FF, FFRC,
(Croatia),
Prof. Dr. Ivan Balta (Croatia),
Doc. Dr. Emir O. Filipovic (Bosnia and
Herzegovina),
Prof. Dr. Stjepan Cosic (Croatia),
Dr. Tudor-Radu Tiron, AIH (Romania)
Dr. Agne Railaite- Barde, AIH (Lithuania)
Prof. Dr. Mito Panov (Macedonia)
Prof. Laze Tripkov (Montenegro)

Македонски хералд објавува научни
статии кои се рецензирани и попу-
ларни статии кои не се рецензирани
/ Macedonian herald publishes peer-
reviewed scientific papers as well as
popular non reviewed articles.

Статиите се објавуваат поединечно /
Papers are published separately [http://
heraldika.org.mk/macedonianherald](http://heraldika.org.mk/macedonianherald)

Цели броеви / entire issues [http://
heraldika.org.mk/macedonian-herald](http://heraldika.org.mk/macedonian-herald)

РЕАЛНАТА ХЕРАЛДИКА ВО МАКЕДОНИЈА ДО 1991

Јован Јоновски

Македонско грбословно друштво,
Претседател и главен хералд
<https://orcid.org/0000-0003-2448-3441>

УДК 929.6(497.7)(091)

<https://doi.org/10.47763/mher2117003j>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Секој европски регион и земја има хералдика со некои специфики. Во оваа статија ќе ја разгледаме реалната хералдика (вистински користена во Македонија наспроти фиктивната) во Народна/Социјалистичка Република Македонија, разбрана како мноштвото грбови, хералдичко знаење и уметност. Статијата ги опфаќа најраните сочувани хералдички мотиви и грбови што се пронајдени во Македонија во предотоманскиот период, а исто така и реалната хералдика што постоела на територија на Н/СР Македонија, како и државната и општинската хералдика. Статијата го опфаќа развојот на хералдиката како дисциплина и наука и развојот на хералдичката мисла во СР Македонија до нејзината независност во 1991 година.

Клучни зборови: хералдика на Македонија; грбовите на Македонија; социјалистичка хералдика, македонска општинска хералдика.

REAL HERALDRY IN MACEDONIA UNTIL 1991

Jovan Jonovski

Macedonian Heraldic Society,
President and Chief Herald
<https://orcid.org/0000-0003-2448-3441>

UDC 929.6(497.7)(091)

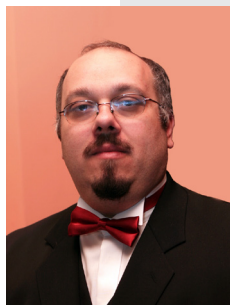
<https://doi.org/10.47763/mher2117003j>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

Every European region and country has heraldry of some form. In this paper we will consider the “real heraldry” (really used in Macedonia as oppose fictitious one) in the People’s/Socialist Republic of Macedonia, understood as the multitude of coats of arms, and armorial knowledge and art. It covers the earliest preserved heraldic motifs and coats of arms found in Macedonia in the pre-Ottoman period. Also real heraldry that existed in the territory as well as the State and municipal heraldry of the P/S R Macedonia. The paper covers the development of heraldry as both a discipline and science and the development of the heraldic thought in SR Macedonia until its independence in 1991.

Keywords: Heraldry of Macedonia; Coats of arms of Macedonia; Socialist heraldry, Macedonian municipal heraldry

Хералдиката во Македонија и нејзиното проучување, долго време беше фокусирана на феноменот на појава на фантастични и припишани грбови на Македонија во „Илирските грбовници“¹, составени и користени надвор од Македонија, без вистинска врска со самата Македонија (Матковски 1970). Понатаму, таа беше проширена за да ги вклучи припишаните грбови на Александар Македонски, во европската средновековна култура, литература и грбовници (Јоновски 2009б). Во оваа статија ќе ја разгледаме реалната хералдика што постои во Народна/Социјалистичка Република Македонија, разбрана како мноштво грбови, хералдичкото знаење и уметност (Neubecker 1997, 10). Таа ги опфаќа најраните сочувани протохералдички мотиви и грбови, пронајдени во Македонија. Исто така, ја опфаќа државната и општинската хералдика на Н/СР Македонија, како и развојот на хералдиката како дисциплина и наука и развојот на хералдичката мисла во СР Македонија.

Првата вистинска хералдика во Македонија е одраз на „Илирската хералдика“ особено од Жефаровичевиот (Жефарович 1741) превод на Стематографија на Витезовиќ (Vitezovic 1701).

ПРЕДОСМАНЛИСКА ХЕРАЛДИКА

На Балканот, под реката Дунав, хералдичката практика била во зачеток пред Отоманската Империја да го заземе регионот кон крајот на 14 и почетокот на 15 век. Најстарите протохералдички мотиви во Н/СР Македонија се наоѓаат во манастирската црква Свети Пантелејмон во Нерези, во околината на Скопје, изградена во 1164 година од византискиот благородник Алексис Комнен. Во неа има претстави на шест свети војни, прикажани со штитови. Од двете страни на влезот на наосот има фрески од по тројца свети војни. Текстот со нивните имиња на фреските не преживеал, но идентитетот на војните може да се утврди, по аналогија (Барџиева-Трајковска

Сл./Fig. 1

Heraldry in Macedonia and its study, for long time was centred around the phenomenon of the appearance of fantastic and attributed arms of Macedonia in the “Illyrian Armorial”¹ designed and used outside Macedonia with no real connection to the actual Macedonia (Matkovski 1970). Further it was widened to include the attributed arms of Alexander the Great, found in European medieval culture, literature and armorials (Jonovski 2009b). In this paper we will consider the real heraldry that exists in the People’s(P)/Socialist(S)/Republic(R) of Macedonia, understood as the wide variety of coat of arms, and the armorial knowledge and art (Neubecker 1997, 10). It covers the earliest preserved proto-heraldic motifs and coats of arms found in Macedonia. It also covers the State and municipal heraldry of the P/S R Macedonia as well as the development of heraldry as both discipline and science and the development of Heraldic thought in SR Macedonia.

The first real heraldry in Macedonia is a reflection of the “Illyrian heraldry”, especially by Zhefarovic (Жефарович 1741) translation of Stematographia of Vitezovic (Vitezovic 1701).

PRE-OTTOMAN HERALDRY

In the Balkans, below the Danube, heraldic practices were in their infancy before the Ottoman Empire seized the region at the end of the 14th and beginning of the 15th centuries. The oldest proto-heraldic motifs in P/S R Macedonia are found in the monastery church of St Pantelejmon in Nerezi, in the vicinity of Skopje, built in 1164 by the Byzantine nobleman Alexius Comnenus. There is a presentation of the six Holy Warriors depicted with shields. On both sides of the entrance to the main sanctuary, there are frescoes of three Holy Warriors each. The text with their names on the frescos has not survived, but the identities of the Warriors may be established

2004).

На левата страна (сл. 1), има претстава на Свети Меркуриј, на којашто е видлива само обратната страна на штитот; Свети Теодор Стратилат е со штит, поделен по крст на зелено и црвено, полиња дамаскирани со цветни дезени; и Свети Теодор Тирон: бојата на штитот не преживеала. На штитот има златен пола кентаур. На полето има неколку мали осумзрачни сонца, коишто или укажуваат на тоа дека полето е посеано со сонца или најверојатно е цизелација.

На десната страна (сл. 2) се наоѓа Свети Ѓорѓи: каде се гледа само задниот дел од штитот; бојата на штитот на свети Димитриј не преживеала, но веројатно била сина, а грбовата фигура е златен лав. Не може да се одреди позата на телото, бидејќи ниту еден дел од телото не преживеал. На полето има неколку мали осумзрачни сонца, коишто или покажуваат дека полето е посеано со сонца или најверојатно е цизелација. Трет е Свети Несториј: штитот е пресечен (или раскрстен) црвено и зелено (Јоновски 2009, 24).

Постоењето лична хералдика од 14 и 15 век, во регионот е докажано со материјални артефакти. Повеќето од нив се само со хералдички шлем и челенка. Најстарата хералдичка претстава е на монети на кралот Стефан Душан Немањик (Скопје бил негов главен град каде што бил крунисан во 1346 година), каде што е претставен шлем со челенка со пердув. Монетите биле ковани помеѓу 1335 и 1345 година (сл. 3). Грбот на династијата Немањик се наоѓа во илирските грбовници (крајот на 16

Сл./Fig. 2

Сл./Fig. 3

Сл./Fig. 4

by analogies (Барциева-Трајковска 2004).

On the left side (Fig. 1), there are presentations of St Mercurius, only the reverse of the shield is visible; St Theodor Stratilat with his shield per cross Vert and Gules, the field diapered with floral patterns; and St Theodor Tyron: The colours of his arms have not survived,

but on the shield there is a golden demi-centaur. Also, on the field there are several small eight-pointed suns, which either indicate that the field is semé of suns Or, or more probably are diapering.

On right side (Fig. 2) are St George: only the reverse of his shield is visible; the colours of St Demetrius' shield did not survive, but are probably Azure, charged with a lion Or. The posture cannot

be determined since no parts of the body has survived. On the field there are several small eight-pointed suns, which – as before – either indicate that the field is semé of suns Or or, more probably, diapering. The third is St Nestorius: his

shield is per fess (or per cross) Gules and Vert (Jonovski 2009, 24).

The existence of personal heraldry of the 14th and 15th century in the region is proven by material artefacts. Most of them are just with an heraldic helm and a crest. The oldest heraldic representation on coins is of King Stefan Dushan Nemanjic (Skopje was his capital where he was crowned in 1346), where a helmet with a crest of a feather is presented. The coins were minted somewhere between 1335 and 1345 (Fig. 3). The arms of the Nemanjic dynasty are found in the Illyrian armorials (end 16thC) with the blazon *Gules a double headed-eagle each head*

век) со блазон црвено, сребрен двоглав орел, секоја глава крунисана (сл. 4). Ова се разликува од хералдиката што се користи на неговите монети.

На надгробниот споменик на големиот војвода и генерал на кралот Душан, Никола Стањевиќ (1346–1371), основачот на манастирот Свети Стефан во Конче кај Радовиш, има шлем со перница и пердув (сл. 5).

По распадот на Душановото царство, поголемиот дел од територијата на Македонија била под власт на Волкашин, кој во 1365 година бил промовиран во крал. Неговиот

син кралот Марко, бил негов совладелец до загиувањето на неговиот татко во 1371 година, во битката кај Марица. Тие потекнуваат од семејството Мрњавчевиќ, чиј грб е присутен во илирските грбовници (сл. 6). На челенката има девојка која држи знаме, расечено на сребрено и црвено, со орел обратно обоен. На монети што ги ковал и на печат зачуван на повелба од 1370 година во Дубровник, има шлем со челенка со глава на принцеза со круна. Од шлемот излегуваат две гранки, коишто можат да бидат дел од мантија (сл. 7).

Друг владетел по распаѓањето на Душановата империја, Вук Бранковиќ, во 1377 година го зазел Скопје од кралот Марко. Семејниот грб на Бранковиќ се наоѓа во илирските грбовници со блазон лав помеѓу два рога (сл. 8). Истиот мотив е пронајден и на печат на Вук Бранковиќ, којшто претставува најрано пронајден целосен грб, со штит, шлем и челенка (сл. 9). Штитот прикажува лав помеѓу два рога, мотив што се повторува на челенката (Иванишевиќ 2004, 227).

На крајот на 14 век, дури и помали благородници имале грбови. Прстен од некрополата во Водоча прикажува целосен грб со штит, шлем и челенка (сл. 10). Штитот е со шаховница, а

crowned Argent (Fig. 4). This differs from the heraldry used on his coins.

On the tombstone of King Dushan's great duke and general, Nikola Stanjevic (1346-1371), the founder of the monastery of St Stephen in Konche near Radovish, there is a helmet with a cushion and feather (Fig. 5).

After the disintegration of Dushan's Empire, the majority of the territory of Macedonia was under the rule of Volkashin, who in 1365 was promoted to king.

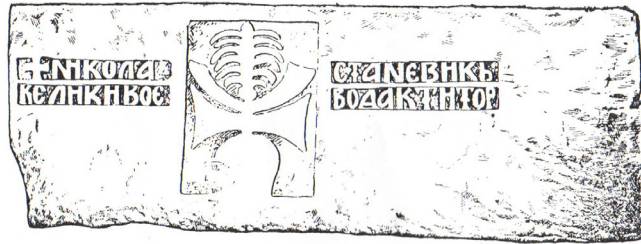
His son King Marko was his co-ruler until his father's death in 1371 at the Battle of Maritsa.

They came from the Mrnjavcevic family, whose coat of arms is present in the Illyrian armorials (Fig. 6). The crest is a girl holding a flag *per Pale Argent and Gules with an eagle counterchanged*. On coins which he minted and on a seal preserved on a charter from 1370 in Dubrovnik, there is a helmet with a crest with the head of a princess with a crown. Two branches emerge from the helmet, which may be part of a mantle (Fig. 7).

Another ruler after the disintegration of Dushan's Empire, was Vuk Brankovic, who in 1377 captured Skopje from King Marko. Brankovici's family coat of arms is found in the Illyrian armorials with a lion between two horns (Fig. 8). The same motif is found on a seal of Vuk Brankovic, which is earliest found with the entire coat of arms, with a shield, helmet and crest (Fig. 9). The

shield depicts a lion between two horns, a motif repeated on the crest (Иванишевиќ 2004, 227).

At the end of the 14th century even lesser nobles also had coats of arms. A ring from the necropolis in Vodocha shows a whole coat of arms with a shield, helmet and crest (Fig. 10). The shield

Сл./Fig. 5

Сл./Fig. 6

Сл./Fig. 7

челенката веројатно е волк. Околу прстенот има текст „Почитувај го Божјиот роб Хлпен“, што можеби е поврзан со Радослав Хлапен, владетел на Бер и Воден, таткото на Јелена, сопругата на кралот Марко (Манева 2007, кат. бр. 40).

Наскоро под Отоманската Империја и нејзината исламска концепција за уметност, хералдиката во поширокиот регион згаснува. Некои од семејствата мигрирале во странство за да се здобијат со грбови, но веќе како дел од тоа општество.

РЕАЛНА ХЕРАЛДИКА

Имагинарната хералдика од литературните и уметничките дела на европската култура, поврзана со Македонија, особено илирската хералдика, особено од делото на Жефарович, премина во вистинска хералдика. Блазонот црвено; златен лав е насликан на иконостасот на манастирот Свети Јован Рилски во пиринскиот дел на Македонија (денешна Бугарија). Манастирот бил изграден од Хрелја Омучевик (наведен предок на Дон Педро Омучевик), кој ја изградил кулата во 1335 година и црквата во 1343 година. Црквата што стои денес е изградена 1834 – 1837 година, а насликана 1844 – 1846 година од разловечката и самоковската сликарска школа. На северниот дел од иконостасот се појавуваат четири грбови: српски, бугарски, босански и македонски. Македонскиот грб е во долниот ред, точно на порталот (сл. 11).

Истиот хералдички мотив се појавува и на македонското знаме на Разловечкото востание од 1876 година, создадено под водство на учителот од Разловци, Димитар Поп Георгиев-Беровски. На него се појавува црвен лав, без круна и со една опашка. Тој лав, заедно со натписот „МАКЕДОНИЈА“ во лак, е поставен на златен правоаголник,

Сл./Fig. 8

Сл./Fig. 9

Сл./Fig. 10

Сл./Fig. 11

is checky and the crest probably is a wolf. Around the ring there is a text “Respect the slave of God Hlpen” which may be related to Radoslav Hlapien, ruler of Ber and Voden, the father of Jelena, the wife of King Marko (Манева 2007, cat no 40).

Soon afterwards, under the Ottoman Empire and its Islamic conception of art, heraldry in the area ceased to exist. Some of the families migrated abroad and acquired coats of arms, but already as part of that local society.

REAL HERALDRY

The imaginary heraldry of literary and works of art of the European culture connected to Macedonia, especially the Illyrian heraldry, Zhefarovic’s work in particular, turned into real heraldry. The blazon *Or a lion Gules* is painted on the iconostasis of the Monastery of St Ivan of Rila in the Pirin part of Macedonia (present day Bulgaria). The monastery was built by Hrelja Ohmucевич (the claimed ancestor of Don Pedro Ohmucевич), who built the tower in 1335 and the church in 1343. The church that stands today was built in 1834–1837, and was painted in 1844–1846 by the Razlovci and Samokov painting school. On the northern part of the iconostasis four coats of arms appear: Serbian, Bulgarian, Bosnian, and Macedonian. The Macedonian coat of arms is on the lower row, right on the portal (Fig. 11).

The same heraldic motive appears on the Macedonian flag of the Razlovci Uprising of 1876, created under the guidance of a teacher from Razlovci, Dimitar Pop Georgiev-Berovski. On it a red lion appears, uncrowned and with one tail. That lion, together with the inscription “МАКЕДОНИЈА” in an arc, is set on

поместен кон копјето (сл. 12). Изгледот на лавот доаѓа од стематографијата на Жефарович (меѓу оставината на Георгиев-Беровски има неколку обиди да се нацрта лавот од Стематографијата). Знамето се користело и во македонското (Кресненско) востание од 1878 година (Миљковиќ 2003, 23).

Од 1912 година, предметниот дел на Македонија бил интегриран во Кралството Србија и се користел српскиот грб: црвено, сребрен двоглав орел со штитче, црвено, сребрен крст меѓу четири огнила (Круна 2006). Од 1918 година, Србија била инкорпорирана во Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (подоцна наречено Југославија) и грбот се користел во Македонија – двоглав орел со сложен грб на градите. Штитчето е пресечен и полурасечен: (1) Србија – црвено, сребрен крст меѓу четири огнила; (2) Хрватска – шахирано црвено и сребрено; (3) Словенија – сино, златна ѕвезда, во основата сребрена полумесечина. (Јовановиќ 2010, 103).

Првото појавување на грб на градот Скопје, тогашен главен град на Вардарска Бановина, датира од 21 февруари 1928 година, најверојатно како предлог. Грбот прикажува штит со камен мост, под којшто тече река, како и пејзаж зад мостот со планини и реки. Зад планината, зад облаците, изгрева сонцето. Зад штитот има голема наметка со круна. Грбот на Кралството СХС исто така е даден нехералдички во составот. Сликата е црно-бела и на неа е потпишан и авторот: веројатно „сл. Ђ Сутулаћ“ (сл. 13).

Грбот на Град Скопје, заедно со грбот на Кралството Југославија се појавува врежан на корица на албум во приватната колекција на кралот Александар Караѓорѓевиќ (Ацовиќ 2008, 636). Штитот е шпански и крунисан со „круната на цар Душан“. Тоа е пејзажна композиција со тврдината и камениот мост и

Сл./Fig. 12

a gold rectangle shifted toward the hoist (Fig. 12). The lion's appearance comes from Zhefarovic's *Stemmatographia* (among Georgiev-Berovski's personal effects were several attempts to draw the *Stemmatographia* lion). The flag was also used in the Macedonian (Kresna) Uprising of 1878 (Миљковиќ 2003, 23).

From 1912, the part of Macedonia in question was integrated into the Kingdom of Serbia, and the Serbian coat of arms was used: *Gules a double-headed eagle Argent with inescutcheon, Gules a cross between four furisons all Argent* (Круна 2006). From 1918, Serbia was incorporated into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (latter called Yugoslavia) and its arms were used in Macedonia: a double-headed eagle with marshalled coats of arms on its chest. The shield is partitioned per fess, dexter per pale: (1) Serbia- *Gules a cross between four furisons all Argent*, (2) Croatia – *Checky Gules and Argent*; (3) Slovenia – *Azure, a star Or and in base a crescent Argent*. (Јовановиќ 2010, 103).

The first appearance of a coat of arms of the city of Skopje, then the capital of the region Vardar Banovina, is dated 21 February, 1928, probably being a proposal. The coat of arms depicts a shield with a stone bridge, under which a river flows, as well as a landscape behind the bridge with mountains and rivers. Behind the mountain, behind the clouds, the sun rises. Behind the shield there is a large mantle with a crown. The coat of arms of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovene is also given non-heraldically in the composition. The picture is black and white and the author's signature is present: probably "fig. Dj. Sutulac" (Fig. 13).

The Coat of Arms of the City of Skopje, together with the arms of the Kingdom of Yugoslavia appears embossed on a book cover in the private collection of King Alexander Karadjordjevic (Ацовиќ 2008, 636). The shield is in the

Сл./Fig. 13

планина (сл. 14). Овој грб се користи на диплома од 1937 година на противпожарната организација Вардарска Бановина, каде што е прикажан големиот грб на Скопје – штитот е носен на градите на двоглавиот орел (сл. 15). Истиот грб се наоѓа и на низа документи. (сл. 16)

Сл./Fig. 14

За време на Втората светска војна, под бугарска администрација на 12 јули 1941 година, беше усвоен следниот грб: „Тврдина Кале, лав што вее црвено знаме, класје пченица и Шар планина, мост над реката Вардар; со мотото, „Блести и Благоденствува“ (Протокол 1941). Министерството за внатрешни работи и народното здравје дало дозвола на 6 октомври 1941 година за употреба на грбот, но црвеното знаме што го вее лавот морало да се замени со бугарската тробојка (Дирекција 1941). Сликата не е зачувана (Јоновски 2013).

Сл./Fig. 15

Најстарата претстава за грбот на повоено Скопје е од туристичката карта од 1950-тите. Грбот на Скопје го има следниов блазон: расечен црвено и зелено, врз црвена основа сребрена тврдина, во основата сребрен мост со 5 лака (сл. 17).² Од 1969 година до денес, грбот на Скопје има ист состав од 1931 година, но на различен штит.

Сл./Fig. 16

Сл./Fig. 17

ГРБ НА Н/С Р МАКЕДОНИЈА

Грбот на Народна Република Македонија беше усвоен како прва точка на дневниот ред на Втората вонредна седница на Народното собрание, одржана во Скопје на 26 јули 1946 година. Законот за грбот на Народна Република Македонија, во член 1, го опишува овој грб:

Грбот на Народна Република Македонија претставува поле опкружено со житно класје испреплетено со плодови афион и тутуново лисје, кои се на дното поврзани со лента про-

Spanish style and it is crowned with “the crown of Tsar Dushan” It is a landscape composition of the stone bridge fortress and a mountain (Fig. 14). These arms are used on a 1937 diploma of the Vardar Banovina firefighting organisation, where it shows the large Arms of Skopje - the shield being borne on the breast of a double-headed eagle (Fig. 15). From the same period there is another emblazon (Fig.16).

During WWII, under the Bulgarian administration, on 12th July 1941, the following arms was adopted: “Kale Fortress, a lion flying a red flag, with wheat stalks, and the Shar Mountains, Bridge over the river Vardar; for a motto, ‘Blesti and Blagodenstvuva’ (Shines and Lives Well)” (Протокол 1941). The Ministry of the Interior and National Health granted permission on 6th October 1941 for the use of the Arms, but the red flag which the lion was flying had to be replaced with the Bulgarian tricolor (Дирекција 1941). The image was not preserved (Jonovski 2013).

The oldest representation of the arms of post-war Skopje is from a 1950s tourist map. The Arms of Skopje have the following blazon: *per fess Azure and Vert, upon a base Gules a fortress Argent and in base a bridge Argent with five arches* (Fig. 17).² From 1969, till today, the arms of Skopje have the same composition of 1931 but on different shield.

COAT OF ARMS OF P/S R MACEDONIA

The Coat of Arms of the People’s Republic of Macedonia was adopted as the first item on the agenda of the Second Extraordinary Session of the National Assembly, held in Skopje on 26 July 1946. The Law on the Coat of Arms of the People’s Republic of Macedonia, in Article 1, describes this coat of arms:

The coat of arms of the People’s Republic of Macedonia is a field surrounded by wheat stalks intertwined with poppy fruits and tobacco

шарена со народни мотиви. На лентата е напишано „Н. Р. Македонија“. Помеѓу врвови на класјето има звезда петокрака. Среди во полето се оцртуе планина во чието подножје тече река. Зад планината изгрева солнце (Закон за грб 1946).

Тоа е чисто пејзажна композиција, со сонце што изгрева зад централниот елемент, планина, дизајнирана од Василије Поповиќ-Цицо (сл. 18).

Два дена подоцна, весникот Нова Македонија, орган на Народниот фронт на Македонија, којшто функционираше како официјален весник, го објави овој закон заедно со слика на грбот и објаснување:

Грбот на Народна Република Македонија е симбол на слободата и братството на македонскиот народ и богатството на македонската земја. Житното класје, плодовите на афионот и листовите тутун го претставуваат богатството на Македонија и разновидноста на нејзината економија. Петокраката звезда ја симболизира народноослободителната војна со којашто македонскиот народ ја доби слободата. Народниот мотив на лентата го изразува богатството и убавината на народниот бит. Во средината на полето се наоѓа планината Пирин, најголемата македонска планина којашто била центар на народноослободителните војни во минатото, а реката што тече е реката Вардар, најпознатата македонска река во Републиката. Пирин и Вардар истовремено го претставуваат единството на сите делови на Македонија и идеалот на нашиот народ за национално обединување. Сонцето го претставува слободниот и творечки живот во Македонија. (Народното 1946)

Грбот на Народна Република Македонија е симбол на слободата, братството и богатството на македонската земја. Свездата петокрака е симбол на НОБ (како средство за стекнување слобода, а не симбол на комунистичката идеологија). Меѓу главните централни елементи, планината и реката ги претставуваат Пиринска и Вардарска Македонија. Двата елемента заедно го претставуваат „единството на сите делови

leaves, which at the bottom are connected with a ribbon embroidered with folk motifs. On the ribbon is written “N. R. Macedonia.”³ At the top is a five-pointed star. In the middle of the field is a mountain; a river flows at its foot. Behind the mountain the sun rises (Закон за грб 1946).

This was a purely landscape composition, with the sun rising behind the central element, a mountain, designed by Vasilije Popovic-Cico (Fig. 18).

Two days later the newspaper *Nova Makedonija*, the organ of the People’s Front of Macedonia functioning as an official journal, published this law together with an image of the coat of arms and an explanation:

The coat of arms of the People’s Republic of Macedonia is a symbol of freedom and brotherhood of the Macedonian people and the wealth of the Macedonian land. The wheat stalks, poppy fruits, and tobacco leaves

represent the wealth of Macedonia and the diversity of its economy. The five-pointed star symbolises the national liberation war with which the Macedonian people won freedom. The national motif on the ribbon expresses the richness and beauty of the national essence. In the middle of the field is Mount Pirin, the largest in Macedonian and the centre of the People’s Liberation Wars in the past, and the river that flows is the river Vardar, the most famous Macedonian river in the Republic. Pirin and Vardar simultaneously represent the unity of all parts of Macedonia and the ideal of our people for national unification. The sun represents the free and creative life in Macedonia (Народното 1946).

The arms of the People’s Republic of Macedonia are a symbol of freedom, fraternity, and the wealth of the Macedonian land. The five-pointed star is a symbol of the National Liberation War (as a means of gaining freedom rather than a symbol of Communist ideology). Among the main internal elements, the mountain and the river represent the Pirin and Vardar parts of Macedonia. The two elements together represent the “unity of all parts of Macedonia and

Сл./Fig. 18

на Македонија и идеалот на нашиот народ за национално обединување“. Идеалот за национално обединување, сè уште бил жив со идејата за Балканска федеративна република на Јосип Броз Тито и Георги Димитров со сојузот на Југославија и Бугарија, што ќе ги споеше Вардарска со Пиринска Македонија.

Сонцето ја симболизира слободата и креативноста. Тоа значеше дека сега народот може слободно да се декларира како Македонец во секој поглед. Симболиката целосно се совпаѓа со значењето на текстовите на двете химни – сонцето на слободата. Елементите колективно го симболизираат ослободувањето и обединувањето на материјално и духовно богатата Македонија преку НОБ. Малку изменета верзија на грбот се појави во првиот устав, усвоен на 31 декември 1946 година. Текстот на лентата е целосно испуштен (Устав 1946). Конечната верзија се користеше од 6 август 1947 година, со елипсовидно наместо кружно поле. Овој дизајн ќе се користи во следните 62 години (сл. 19).

Амблемот на Народна Република Македонија не е дизајниран според хералдички принципи и затоа не е хералдички грб, иако може да се анализира со употреба на хералдички концепти. Според официјалниот опис, амблемот е поле, опкружено со венец. Затоа, како штит на малиот грб може да се смета полето, додека сите елементи што не се целосно на овалниот штит може да се сметаат за надворешни орнаменти.

Венецот не е непознат во класичната хералдика, но заедно со црвената петокрака, демонстрира социјалистички дизајн.

Во подоцнежните верзии на грбот, односот и распределбата на елементите во полето се сменјува. Планината на грбот од 1946 година е на 1/4 од висината на полето; на грбот од 1947 година е на 5/8 од висината на полето (неговата површина се зголеми за 2/3). Сончевиот диск е малку намален во дијаметар, но е подигнат така што горниот раб се помести од 1/3 на 2/3 од висината на полето. Односот на дијаметарот на сонцето и полето е приближно 1:2.

the ideal of our people for national unification.” The ideal of national unification, was still alive with the idea of a Balkan Federal Republic of Josip Broz Tito and Georgi Dimitrov with the union of Yugoslavia and Bulgaria, which would have merged Vardar with Pirin Macedonia.

The sun symbolizes freedom and creativity. It meant that now the people could freely declare themselves Macedonian in every respect. The symbolism coincides fully with the meaning of the texts of the two anthems—the sun of freedom. The elements collectively symbolize the liberation and unification of the material and spiritually rich Macedonia through the National Liberation War.

The slightly-altered arms, appeared in the first constitution adopted 31 December 1946. The ribbon’s text is omitted entirely (Устав 1946). The final version was used from 6 August 1947, with an elliptical instead of circular field. This design would be used for the next 62 years (Fig 19).

The emblem of the People’s Republic of Macedonia was not designed according to heraldic principles and therefore is not an heraldic coat of arms, although it may be analysed using heraldic concepts. According to the official description, the emblem is a field surrounded by a wreath. Therefore, as a lesser coat of arms, the field may be considered as a

shield, while all elements that are not completely on the oval shield may be considered external ornaments.

A wreath - although not unknown in classical heraldry -put together with the red five-pointed star, demonstrates socialist design.

In later versions of the arms, the relationship and distribution of the elements in the field changed. The mountain on the 1946 arms is 1/4 of the height of the field, on the 1947 arms it is 5/8 of the height of the field (its *area* increased by 2/3). The solar disk is reduced slightly in diameter, but raised so that its upper edge moved from 1/3 to 2/3 of the height of the field. The ratio of the diameter of the sun and the field is approximately 1:2.

Сл./Fig. 19

Ниту Уставот, ниту некој друг Закон не дадоа спецификации за грбот на Македонија, што резултираше со многу варијанти коишто се разликуваат главно по големината на петокраката, што често се појавуваат кога грбовите се печатат, везат или стилизираат на други материјали. Секоја институција имаше своја верзија на графичкиот дизајн.

ОПШТИНСКА ХЕРАЛДИКА

Социјалистичка Република Македонија имала неколку територијални поделби по Втората светска војна. Потоа, во 1965 година, областите биле укинати и бил воведен административен систем на едно ниво со 32 општини (со главен град Скопје, како посебна административна единица со 5 општини). Територијалните поделби беа регулирани со Уставниот закон, во којшто не се споменуваат грбови ниту знамиња на општините, така што воопшто нема регулатива, а некои општини користеа социјалистички „грбови“.

Влијанието на „социјалистичката хералдика“ беше силно, со пејзажот како најраспространет концепт на општински „грб“ во СР Македонија. Основната хералдичка идеја за употреба на општи симболи, како што се користат во хералдичката традиција, за да се претстават специфични атрибути и квалитети е прилично нова идеја и едвај стигнува до вистинското место. Наместо тоа, дизајнот на грбот е повеќе „стави сè што можеш на штит“ со специфични реални елементи на индустриски и земјоделски објекти со близу фотографска претстава.

Според Милош Константинов, во 1972 година само седум општини одговориле позитивно на прашањето дали користат грб: Скопје, Битола (сл. 20), Куманово, Крушево, Охрид, Струга и Радовиш (сл. 21). Сите грбови беа дизајнирани во социјалистички стил. Пет општини одговориле негативно, а останатите не се потрудиле да одговорат (Константинов 1972). Две други, Тетово и Струмица (сл. 22), исто така,

Neither the Constitution nor any other Law provided specifications for the arms of Macedonia, resulting in many variants—differing mostly in the size of the five-pointed star—which often surface when the arms are printed, embroidered, or stylised on other materials. Each institution had its own version of the graphic design.

MUNICIPAL HERALDRY

The Socialist Republic of Macedonia had several territorial divisions after the Second World War. Then in 1965 districts were abolished and a single-level administrative system with 32 municipalities was introduced (with the capital city, Skopje, as a separate administrative unit with five municipalities). The territorial divisions were governed by the Constitutional Law, which made no mention of arms or flags of the municipalities, so there was no regulation at all, and some municipalities used Socialist “coats of arms”.

The influence of “socialist heraldry” was strong, with the landscape as the most prevalent concept of Municipal “Coat of Arms” in the Republic of Macedonia. The core heraldic idea of the use of general symbols, as used in the heraldic tradition, to represent specific attributes and qualities is rather new and has hardly arrived at its proper place. Rather, the design of arms is more “all you can put on a shield” with specific real elements of industrial and farming objects and near-to photographic presentation.

According to Milosh Konstantinov, in 1972 only seven municipalities responded positively when asked if they used a coat of arms: Skopje, Bitola (Fig. 20), Kumanovo, Krushevo, Ohrid, Struga, and Radovich (Fig. 21). All coats of arms were designed in the socialist style. Five Municipalities answered negatively, and the rest did not bother to answer (Konstantinov 1972). Two other, Tetovo and

Сл./Fig. 20

Сл./Fig. 21

користеле грбови од 60-тите години.

ХЕРАЛДИКАТА КАКО НАУКА И УМЕТНОСТ

Развојот на интересот и проучувањето на грбовите и хералдиката може да се подели на 4 нивоа: препознавање, колекционирање, проучување и развиена фаза (Јоновски 2019б, 106). Првата фаза – препознавање, е препознавање на постојното хералдички амблеми и хералдички композиции, често применети на различни предмети. Често во оваа фаза не е можно да се направи разлика дали амблемот е навистина хералдички или само сличен.

Втората фаза – колекционерство е „собирање слики“ со грбови каде што се познати само основните информации за грбот, односно неговиот носител. Третата фаза е проучување, проучување на односите и околностите за добивање, прикажување, наследување на грбот и можни промени, како и вклучените страни.

Четвртата, развиена фаза – проучување на правила и принципи, за составот, соодносот на фигури итн., но и блазонирање, синтакса и терминологија што се користат во техничкиот опис на грбовите. Важен дел од оваа фаза е и практичниот и проблемскиот пристап. Практичниот пристап е креирањето грбови, и проблемскиот – што може и што не може да се користи/направи или што е подобро да се направи при креирање грбови.

ХРИСТОФОР ЖЕФАРОВИЧ

Првиот што се занимаваше со хералдика во Македонија и пошироко во оваа област беше Христофор Жефарович, македонски сликар, иконописец, бакрорезец, роден во Дојран. Учел во Солун, а потоа заминал за Карловачката епархија. Најголемата слава кај Јужните Словени му ја донесе неговата гравиралка и издавачка работа и првата српска печатница во Војводина, денешна Србија. Умрел во 1753 година во Москва. Во 1741 година го објавил словенскиот превод на Стематографијата на Павле Ритер Витезовиќ, којшто бил објавен во 1701 година на латински. Преводот на Жефарович бил објавен на

Strumica (Fig. 22) also used arms from the 1960s.

HERALDRY AS SCIENCE AND ART

The development of interest in and study of coats of arms and heraldry can be divided into four levels: recognition, collectibles, study and the developed phase (Jovanovski, 2019b, 106). The first stage - recognition – the recognition of the existence of heraldic emblems and heraldic compositions, often applied to various objects. Often at this stage it is not possible to distinguish whether the emblem is really heraldic or just similar.

The second stage - collecting - is “collecting images” with coats of arms where only basic information about the coat of arms is known, i.e. its bearer. The third stage is a study - a study of the relationships and circumstances of obtaining, displaying, inheriting the coat of arms and possible changes, as well as the parties involved.

The fourth, the developed phase – includes the study of rules and principles, for composition, ratio of figures, etc., but also blazoning (the syntax and terminology used in the technical description of coats of arms). Important parts of this phase are both the practical and the problematic approaches. The practical approach in creating coats of arms, and the problematic one - what can and what cannot be used/done or what is better to do when creating coats of arms.

HRISTOFOR ZHEFAROVIC

The first to deal with heraldry in Macedonia and beyond was Hristofor Zhefarovic, a Macedonian painter, icon painter, copper engraver, born in Dojran. He studied in Thessaloniki and then left for the Karlovac diocese. He achieved his greatest fame among the South Slavs through his engraving and publishing work, and the first Serbian printing shop in Vojvodina in present day Serbia. He died in 1753 in Moscow. In 1741 he published the Slavic translation of the Stemmographia of Pavle Riter Vitezovic, published in 1701 in Latin. Zhefarovic's translation was published on 21 October 1741 in Vienna, on the day Arsenie

Сл./Fig. 22

21.10.1741 година во Виена, на денот кога Арсение бил потврден за патријарх, кому му била посветена Стематографија (сл. 23) (Жефарович 1741). Жефарович додал неколку страници во преводот на оригиналната книга: 8 гравури со по два и 8 гравури со по еден светец или владетел, како и портрет на патријархот Арсение и грб, создаден за патријархот. Грбовите се претставени со хералдичка шрафура за означување на боите. Виенскиот мајстор Месмер работел на Стематоматографија, режејќи ги цртежите на Жефарович во бакар. Цртежите се премногу слични на оние од Стематографијата на Витезовиќ. Прво е даден грбот на Патријархот, па грбот на Илирија, на (српското) царство на династијата Немањиќ, а потоа по азбучен ред дадени се 56 грба. Во вториот дел од „Стематографија“

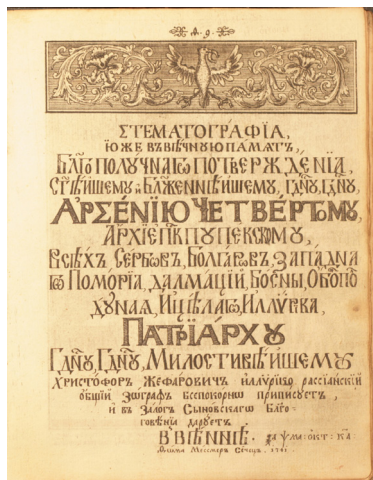
се дава објаснување за секој грб. За разлика од „Стематоматографија“ на Витезовиќ, којашто била напишана на латински, онаа на Жефарович е напишана на словенски јазик и била достапна за сите, без разлика дали се писмени или не, бидејќи тоа е албум со грбови, владетели и светци (Матковски 1970, 125).

Освен преводот на Стематографија, што ќе стане првиот илустриран прирачник во хералдиката, не се познати други хералдички текстови од Жефарович, што го става во првата фаза на познавање на хералдиката, само препознавање и пренесување слики со грбот.

ЈОРДАН ХАЦИ КОНСТАНТИНОВ-ЦИНОТ

Јордан Хаџи Константинов-Џинот (1821 – 1882), „хералдиката, како предмет, ја вклучи во наставната програма за учениците од трето одделение („Первите (нај-големите) деца“) од образовниот процес што го изведуваше во училиштето во Велес и Скопје, веројатно и во Прилеп“, според Шоптрајанов (Шоптрајанов 1999, 62). Џинот бил голем следбеник на големиот хрватски преродбеник Људевит Гај (1809 – 1872), од кого веројатно ја наследил љубовта кон херал-

was confirmed as a patriarch and to whom Stemmato-graphia was dedicated (Fig. 23) (Zhefarovic 1741). Zhefarovic added several pages to the translation of the original book: eight engravings with two and eight engravings with one saint or ruler, as well as a portrait of Patriarch Arsenie and the Coat of Arms created for the Patriarch. The coats of arms are represented by heraldic hatching to indicate the colors. The Viennese master Mesmer also worked on the Stemmato-graphia, engraving Zhefarovic's drawings on copper. The drawings are very similar to those in Vitezovic Stemmato-graphia. First is given the coat of arms of the Patriarch, the coat of arms of Illyria, that of the (Serbian) Nemanjic dynasty's kingdom, and then, in alphabetical order, 56 coats of arms. In the second

Сл./Fig. 23

part of the Stemmato-graphia, an explanation is given for each coat of arms. Unlike Vitezovic's Stemmato-graphia, which was written in Latin, Zhefarovic's is written in Slavic and was available to everyone whether they were literate or not, as it was an album of pictures of coats of arms, rulers and saints (Матковски 1970, 125).

Apart from the translation of the Stemmato-graphia, which will become the first illustrated manual in heraldry, no other heraldic texts by Zhefarovic are known, which puts him in the first phase of knowledge of heraldry, only recognising and transmitting images of coats of arms.

JORDAN HADZI KONSTANTINOV-DZINOT

Jordan Hadzi Konstantinov-Dzinot (1821-1882), "heraldry, as a subject, was included in the curriculum for third grade students ("The first (oldest) children") from the educational process he performed at the school in Veles and Skopje, probably in Prilep as well" according to Shoptrajanov (Шоптрајанов 1999, 62). Dzinot was a great follower of the great Croatian revivalist Ljudevit Gaj (1809-1872), from whom he probably inherited his love of heraldry. No

диката. Не се познати хералдички дела на Џинот. Единствената наставна алатка достапна за Џинот, најверојатно била Стематографија на Жефарович.

ДИЈАСПОРА

Други значајни личности од овој период, кои се од Македонија, но живееле и работеле во Бугарија се Георги Баласчев и Стефан Бацов.

Георги (Ѓорѓи) Баласчев (1869, Охрид – 1936, Софија) бил историчар и публицист. Дипломирал на Солунската егзархиска гимназија и заминал во Софија каде што студирал историја, а потоа во Виена каде што дипломирал славистика. Бил наставник во првата Софиска машка гимназија и работел во Националниот историски музеј во Софија. Тој бил познаник на Крсте Пертков Мисирков, основачот на модерниот македонски јазик, од заедничките престои во Белград (1889) и во Софија (1890), и бил дел од Младата македонска книжевна дружина, и на нивниот весник „Лоза“, каде објавувал под псевдонимот Езерски. Тој напишал статија за бугарскиот државен грб во списанието „Минало“, во 1909 година (Баласчев 1909, 175).

Стефан Бацов (1881, Крушево – 1953, Софија). Во 1906 година завршил студии за декорација и фрескоживопис во Прага, а потоа заминал за Бугарија, каде што во 1908 година станал професор на Националната академија за уметности во Софија, предавајќи декорација. Тој дизајнирал медали, дипломи, банкноти, акции, амблеми, поштенски марки и многу повеќе. Тој е автор на грбот на Кралството Бугарија во 1927 година. Неговите други дела во хералдиката не се познати.

АЛЕКСАНДАР СОЛОВЈЕВ

Александар Василиевич Соловиев (1890, Калиш кај Гродно, Руска Империја, сега Полска – 1971, Женева) бил руски историчар, специјализиран за средновековна историја и средновековна хералдика. Се школувал во Варшава, тогаш во рамките на Руската Империја, каде што дипломирал на Правниот факултет во 1912 година, а потоа и на Историско-филолошкиот факултет. Потоа, во 1917 година побегнал од Русија и во 1920 година дошол во Белград, каде што работел како асистент на Правниот факултет. По Втората светска војна не бил прифатен од комунистичките

heraldic works of Dzinot are known. The only teaching tool available to Dzinot was presumably Zhefarovic's Stemmato-graphia.

DIASPORA

Other important figures from this period, who are from Macedonia but lived and worked in Bulgaria, are Georgi Balashev and Stefan Badzov.

Georgi (Gjorgji) Balashev (1869 Ohrid - 1936 Sofia) was an historian and publicist. He graduated from the Thessaloniki Exarchate Gymnasium and went to Sofia where he studied history, then to Vienna where he graduated in Slavic studies. He was a teacher at the first Sofia Boys' High School and worked at the National History Museum in Sofia. He was an acquaintance of Krste Pertkov Misirkov, the founder of modern Macedonian language, from their joint residence in Belgrade (1889) and in Sofia (1890), and was part of the Young Macedonian Literary Society, and of their newspaper "Loza" where he published under the pseudonym Ezerski. He wrote an article about the Bulgarian state coat of arms in the magazine "Minalo" in 1909 (Balashev 1909, 175).

Stefan Badzov (1881 Krushevo - 1953 Sofia). In 1906 he finished study of decoration and fresco painting in Prague, then left for Bulgaria where in 1908 he became a professor at the National Academy of Arts in Sofia, where he taught decoration. He designed medals, diplomas, banknotes, stocks, emblems, stamps and more. He is the author of the coat of arms of the Kingdom of Bulgaria in 1927. His other works in heraldry are not known.

ALEKSANDAR SOLOVJEV

Aleksandar Vasilievich Solovyev (1890 Kalisz near Grodno, Russian Empire, now Poland - 1971 Geneva) was a Russian historian specialising in medieval history and medieval heraldry. He was educated in Warsaw, then within the Russian Empire, where he graduated from the Faculty of Law in 1912, and then the Faculty of History and Philology. Then in 1917 he fled Russia and in 1920 came to Belgrade where he worked as an assistant at the Faculty of Law. After World War II he was not accepted by the communist authorities and in 1951 fled

власти, и во 1951 година побегнал во Женева, каде што работел како професор по славистика. Ја проучувал илирска хералдика и објавил многу статии, од коишто најважни се: „Потеклото на Илирската хералдика и семејството Охмучевиќ“, „Придонеси за босанската и илирската хералдика“ и „Историја на српскиот грб“, објавена во Мелбурн во 1958 година. Член на Меѓународната академија за хералдика од 1967. Почина во Женева во 1971 година („Александар Соловјев“).

Неговата поврзаност со Македонија е неговата статија „Знамето на Стефан Душан над Скопје 1339 година“, објавена во Списанието на Скопското научно друштво во 1936 година, што го прави првиот хералдички напис објавен во она што ќе стане Н/СР Македонија. (Соловјев 1936, 345)

ГЕОРГИ ШОПТРАЈАНОВ

Првкој повеќе сесезанимавасохералдикаеГеорги Шоптрајанов, роден во Велес на 2 февруари 1907 година, македонски филолог, универзитетски професор и културно-просветна личност, првиот македонски доктор по лингвистика и литература. Основно образование и гимназија завршил во родниот град. Како студент на Филозофскиот факултет во Скопје (1926 – 1930), на 4 септември 1927 година бил избран за асистент и со тоа станал првиот Македонец со универзитетска титула. Шоптрајанов специјализирал во Женева, Париз и Дижон, Бургундија, каде што се заинтересирал за хералдика додека работел на својата докторска дисертација, што ја одбрал во 1935 година. Во 1937 година бил прифатен како дописен член на Société Française d'Héraldique et de Sigillographie (Француско друштво за хералдика и сигилографија) од Париз. По ослободувањето, бил прв директор на Националната библиотека во Скопје до 1946 година, а потоа бил еден од првите професори на Филолошкиот факултет во Скопје. Починал во Скопје во 2001 година (Младеновски 2009, 1859).

Освен книгата со наслов „Хералдика, сигилографија и истражување“ (сл. 24), објавена во

to Geneva where he worked as professor of Slavic studies. He studied Illyrian heraldry and published many articles, the most important of which are *The Origin of Illyrian Heraldry and the Ohmucevic Family*, *Contributions to Bosnian and Illyrian Heraldry*, and *History of the Serbian Coat of Arms*, published in Melbourne in 1958. He became a member of the International Academy of Heraldry in 1967. He died in Geneva in 1971 („Александар Соловјев“).

His connection to Macedonia is his article “The Flag of Stefan Dushan above Skopje in the year 1339” Published in the Journal of Skopje Scientific Society in 1936, making it the first heraldic article published in what will become P/S R Macedonia. (Соловјев 1936, 345)

GEORGI SHOPTRAJANOV

The first to deal more with heraldry is Georgi Shoptrajanov, born in Veles on 2 February 1907, a Macedonian philologist, university professor and cultural and educational figure, the first Macedonian doctor of linguistics and literature. He completed his primary education and high school in his home town. As a student at the Faculty of Philosophy in Skopje (1926-1930), on 4 September 1927, he was elected an Assistant, so becoming the first Macedonian with a university title. Shoptrajanov, specialising in Geneva, Paris and Dijon, Burgundy where he became interested in heraldry while working on his doctoral dissertation, which he defended in 1935. In 1937 he was accepted as a corresponding member of the Société Française d'Héraldique et de Sigillographie (French Society of Heraldry and Sigillography) from Paris. After the Liberation he became the first director of the National Library in Skopje until 1946, and was one of the first professors at the Faculty of Philology in Skopje. He died in Skopje in 2001 (Младеновски

2009, 1859).

Apart from his book “Heraldry, Sigillography and Exploration”, published in 1999 (Fig. 24), in

Сл./Fig. 24

1999 година (сл. 23), во којашто и покрај насловот, тој малку се занимава со хералдика, не се познати други негови дела, посветени на оваа област.

ХЕРАЛДИКА ВО СР МАКЕДОНИЈА

СТЈЕПАН АНТОЉАК

Стјепан Антољак, роден во Добој на 29 август 1909 година – историчар, универзитетски професор, член на Македонската академија на науките и уметностите, се занимавал со хералдика на посериозно ниво. Дипломирал историја (1933) и докторирал (1935) на Филозофскиот факултет во Загреб. Бил директор на Државниот архив во Задар (1946 – 1952), работел како научен соработник во Државниот архив во Ријека (1953 – 1956), професор на Филозофскиот факултет во Скопје (1956 – 1969, 1969 – 1975 хонорарно) и во Приштина (1963 – 1969). Бил раководител на Одделот за античка и средновековна историја на Институтот за национална историја (ИНИ) во Скопје (1967 – 1971) и член на Македонската академија на науките и уметностите (од 1979 година). Починал во Загреб, на 14.5.1997 година (Коробар 2009, 71).

Стјепан Антољак предавал помошни историски науки и објавил книга со ист наслов на Универзитетот во Скопје (сл. 25), од 1966 година, којашто вклучува дел за хералдика. Антољак дава првичен преглед на хералдиката со наведување извори, накратко обрнувајќи внимание на грбовите на републиките во СФРЈ. Тој е првиот кој ги спомна македонскиот грб и неговите две изданија како црвено, златен лав и обратно. Тој беше првиот што даде дефиниција за хералдика во Македонија: „Хералдиката е помошна историска наука што се занимава со проучување на потеклото и развојот на грбовите според утврдените правила и го одредува начинот на уметничкото и описното претставување на грб“. (Антољак 1966, 268)

За Стјепан Антољак: „Грбот е трајна ознака

which, despite the title, he deals little with heraldry, no other works by him dedicated to this field are known.

HERALDRY IN SR MACEDONIA

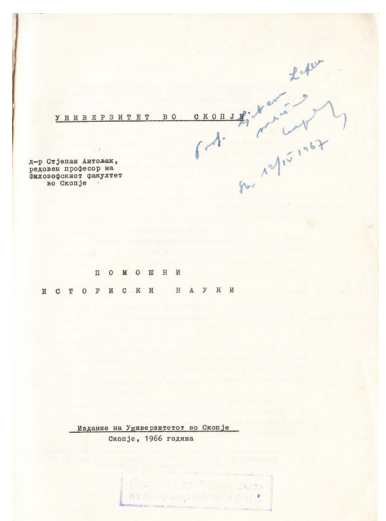
STJEPAN ANTOLJAK

Stjepan Antoljak, born in Doboj on 29 August 1909 - an historian, university professor, member of the Macedonian Academy of Sciences and Arts, dealt with heraldry on a more serious level. He graduated in history (1933) and received his doctorate (1935) at the Faculty of Philosophy in Zagreb. He was the director of the State Archives in Zadar (1946–1952), worked as a research associate at the State Archives in Rijeka (1953–1956), was professor at the Faculty of Philosophy in Skopje (1956–1969, 1969–1975 part-time), and in Prishtina (1963–1969). He was the head of the Department for Ancient and Medieval History of Institute of National History (INI) in Skopje (1967–1971) and became a Member of the Macedonian Academy of Sciences and Arts in 1979. He died in Zagreb on 14

May 1997 (Korobар 2009, 71).

Stjepan Antoljak taught auxiliary historical sciences (publishing a book titled Auxiliary Historical Sciences) at the University of Skopje from 1966, which includes a section on heraldry (Fig. 25). Antoljak gives an initial overview of heraldry by listing sources, briefly paying attention to the coats of arms of the republics in SFRY. He is the first to mention the Macedonian coat of arms and its two editions as a *Or a lion Gules* and vice versa. He was the first who gave a definition of heraldry in Macedonia: “Heraldry is an auxiliary historical science that deals with the study of the origin and development of coats of arms according to the established rules and determines the manner of artistic and descriptive representation of the coat of arms.” (Antoljak 1966, 268)

For Stjepan Antoljak: “The coat of arms is a permanent designation of individuals,

Сл./Fig. 25

на поединци, корпорации, политички и црковни институции и организации, изразена преку уметност, според утврдени и одредени правила“ (Антољак 1980, 177)

АЛЕКСАНДАР МАТКОВСКИ

Александар Матковски бил историчар ориенталист, роден во Крушево на 30.5.1922 година. Бил член на Комунистичката партија на Југославија и учесник во НОВ. По Ослободувањето, дипломирал на Педагошките училишта во Скопје и Белград и на Филозофскиот факултет (група историја) во Скопје во 1951. Во 1957 година, докторирал на Филозофскиот факултет во Загреб и станал првиот македонски доктор по историски науки. Дипломирал и на Филолошкиот факултет во Белград – Група за ориентална филологија во 1961 година, станувајќи првиот ориенталист во СР Македонија. Додека студирал, бил вработен како наставник и професор во неколку основни и средни училишта (до крајот на 1954 година), а потоа ја започнал својата научна кариера на Институтот за национална историја до неговото пензионирање во 1987 година. Тој бил избран за соодветен член на Македонската академија на науките и уметностите во 1986 година, и полноправен член во 1991 година. Тој поминал многу години студирајќи во Каиро, Багдад и Истанбул. Покрај османлискиот период, се занимавал и со други теми од македонското минато, како и со историјата на Евреите во Македонија, Македонија во делата на странските патописци и други. Починал на 15.4.1992 година (Младеновски 2009б, 928).

Матковски е првиот кој посериозно се занимава со хералдика. Тој се заинтересирал за хералдиката кога, според неговата сопруга, дознал дека во манастир во близина на Фојница во Босна, постои грбовник во којшто, покрај другите грбови, се наоѓа и грбот на Македонија (Матковска 2001). Некаде околу 1964 година, тој го посетил манастирот во Фојница, каде што го фотографирал овој грб (АЕ 53/1-5). Во 1968 година, тој започнал да пишува написи на оваа тема, што ги објавува во разни списанија. Во неговата оставина на Македонската академија на науките и уметностите, Фондот Александар Матковски, зачувани се ракописи од неговите

corporations, political and ecclesiastical institutions and organisations, expressed by means of art, according to established and certain rules.” (Антољак 1980, 177)

ALEKSANDAR MATKOVSKI

Aleksandar Matkovski was an orientalist historian, born in Krushevo on 5 May 1922. He was a member of the Communist Party of Yugoslavia and a participant in the National Liberation War. After the Liberation he graduated from the Pedagogical Schools in Skopje and Belgrade and the Faculty of Philosophy (history group) in Skopje in 1951. In 1957, he received his doctorate at the Faculty of Philosophy in Zagreb and became the first Macedonian doctor of historical sciences. He also graduated from the Faculty of Philology in Belgrade - Oriental Philology Group in 1961, becoming the first Orientalist in SR Macedonia. While studying, he was employed as a teacher and professor in several primary and secondary schools (until the end of 1954), and then began his scientific career at the Institute of National History until his retirement in 1987. He was elected a corresponding member of the Macedonian Academy of Sciences and Arts in 1986, and a full member in 1991. He spent many years studying in Cairo, Baghdad and Istanbul. In addition to the Ottoman period, he dealt with other topics from the Macedonian past, as well as the history of the Jews in Macedonia, Macedonia in the works of foreign travel writers and others. He died on 15 April 1992 (Mladenovski 2009b, 928).

Matkovski is the first to deal more seriously with heraldry. He became interested in heraldry when, according his wife, he found out that in a monastery near Fojnica in Bosnia there is a Roll of arms in which, besides the other coats of arms, there is the coat of arms of Macedonia, (Matkovska 2001). Sometime around 1964 he visited the Fojnica Monastery, where he photographed this coat of arms (AE 53/1-5). In 1968 he started writing articles on this topic which he published in various magazines. In his legacy at the Macedonian Academy of Sciences and Arts, the Foundus Aleksandar Matkovski, there are preserved manuscripts of his articles,

написи, копии од написи што ги користел, преписки, како и библиографски материјали што ги користел или се обидел да ги најде.³

Така, во фондот има 78 нумерирани фиши со податоци за библиографски единици, како и нивен инвентарен број во Националната и универзитетска библиотека во Скопје или во библиотеката на ИНИ, доколку се достапни во овие библиотеки, односно е наведено дека ги нема (21) (AE 64/1-159). Библиографските единици се земени од други написи и книги, за коишто Матковски сметал дека ќе му помогнат.⁴

Тоа се претежно стари дела, 3 од 16 век, 2 од 17 век, едно од 18 век и 16 од 19 век. Од 20 век наваму, 18 се од пред Првата светска војна, 18 од меѓувоениот период и само 2 од Втората светска војна. Најновата библиографска единица е книгата на Александар Соловјев, Историја на српскиот грб, објавена во Мелбурн во 1958 година, во којашто пишува дека треба да се позајми од библиотеката во Белград. Од ова е јасно дека неговите ставови биле под силно влијание на литературата, објавена пред Втората светска војна, пред сè од делата на Александар Соловјев.

Од преписката со колегите, најстарото зачувано писмо во Фондот е од 1966 година, испратено од Софија, Бугарија. На него пишува „испраќачот е нечитлив“ (AE 63/I-III). Но, Стојан Антонов го препознал потписот – Тодор Герасимов (1903 – 1974), професор по нумизматика на Софискиот универзитет. Во него, Герасимов му препорачувал на Матковски референтни дела за грбовите на балканските земји: статијата на Баласчев и делата на Соловјев. Ова поблиску го одредува времето кога се појавува интересот на Матковски за хералдиката, поточно историјата на македонскиот грб, како и неговиот каталог. Почнувајќи некаде во 1968 година, Матковски напишал неколку написи и писма во медиумите, од коишто неколку се зачувани во неговото наследство од Македонската академија на науките и уметностите.

Постојат две статии што не се датирани. Пр-

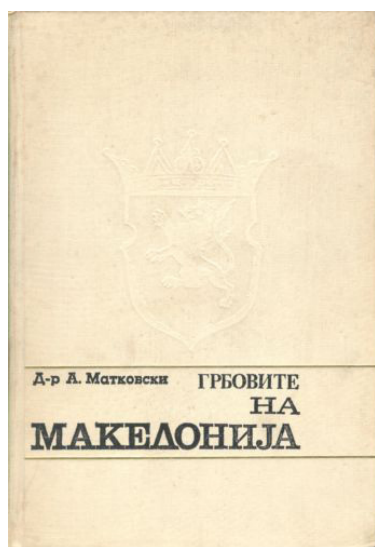
copies of articles he used, correspondence, as well as bibliographic materials that he used or tried to find.⁴

Thus, in the fundus there are 78 numbered sheets with data for bibliographic units, as well as their signature in the National and University Library in Skopje or in the library of INI if it is available in these libraries, i.e. it is indicated is not part of the Library (21) (AE 64/1-159). The bibliographic units are taken from other articles and books, which Matkovski thought would help him.⁵

Those are mostly old works, three from the 16th century, two from the 17th century, one from the 18th century and 16 from the 19th century. From the 20th century onwards, 18 are from before the First World War, 18 from the interwar period and only two from after the Second World War. Some do not have a date. The latest bibliographic unit is Aleksandar Solovjev's book, *History of the Serbian Coat of Arms*, published in Melbourne in 1958, which says it should be borrowed from the Belgrade library. It is clear from this that his views were strongly influenced by

the literature published before the Second World War, primarily by the works of Aleksandar Solovjev.

From correspondence with colleagues, it appears that the oldest preserved letter in the fundus is from 1966, sent from Sofia, Bulgaria. It says “the sender is illegible” (AE 63/I-III). But Stoyan Antonov recognizes the signature - Todor Gerasimov (1903-1974), professor of numismatics at Sofia University. In it, Gerasimov recommends reference works on the coats of arms of the Balkan countries to Matkovski: the article by Balashev and the works of Solovjev. This determines more closely the time when Matkovski's interest in heraldry appears, or more precisely the history of the Macedonian coat of arms, as well as its cataloguing. Starting

Сл./Fig. 26

вата веројатно е од раната фаза на истражување на ова прашање, со наслов: „Најстарите македонски грбови“, напис за македонскиот грб во грбот на Корениќ – Неориќ, непознат датум (АЕ 52/1-9). Втората е од подоцнежен период, „Македонски грбови во минатото“ – популарен текст, без фусноти, кој на 12 страници прави попис на дотогашните грбови, пронајдени во Македонија, непознат датум (АЕ 46/ II/1-12).

Во текот на 1968 година, тој работел на книгата со работен наслов „Стариот грб на Македонија и другите македонски грбови (придонес кон македонската хералдика)“ (АЕ 45/1-377). Текстот е напишан со молив на хартија, честопати во различен формат. Имено, текстот е напишан на задната страна од разни документи како што се: извештаи, покани, обрасци итн., но и на хартија за завиткување, дури и на салфетки. Често, делови од страниците се отсечени што веројатно испаднале од текстот.

Книгата потоа е напишана на латинична машина за пишување, од којашто биле направени пробни отпечатоци и му биле дадени на авторот да ги поправи, со означени места за слики. Фондот Матковски, исто така има неколку комплекти клишеа од цинк, потребни за печатење во боја на грбовите. Целиот процес траел 2 години, а книгата била објавена во 1970 година, којашто главно зборува за присуството на лавот во илирските грбови. Книгата има скроман дел од теоретската хералдика и соодветна терминологија, што веројатно се должи на фактот дека македонската хералдичка мисла е во зачеток и отсуство на позначајно објаснување за симболиката на лавот.

Најплодна со писма и написи беше 1969 година, кога Матковски најмногу се занимавал со пишување на својата книга. „Македонски грб од 1340 година не постои“ – писмена реакција на написот, објавен во весникот (Журнал) на 11.10.1969 година (денот на почетокот на борбата против фашизмот во 1941 година). Според Матковски, автор на оваа статија е Славко Димовски, како и на други написи во дневниот весник Нова Македонија и списанието Македонија за Матица на иселениците. Во писмото, Матковски споменува дека тој лично, а не Димовски, бил првиот кој го видел и го претставил

sometime in 1968, Matkovski wrote several articles and letters in the media, several of which are preserved in his legacy from the Macedonian Academy of Sciences and Arts.

There are two articles that are not dated. The first is probably from the early stage of research on this issue. They are: “*The oldest Macedonian coats of arms*” an article about the Macedonian coat of arms in the coat of arms of Korenic - Neoric, unknown date (AE 52/1-9). The second is from a later period - “*Macedonian coats of arms in the past*” - a popular text, without footnotes which, in 12 pages, makes an inventory of the coats of arms found in Macedonia until then, an unknown date (AE 46/II/1-12).

During 1968, he worked on the book with the working title “*The old coat of arms of Macedonia and other Macedonian coats of arms (Contribution to the Macedonian heraldry)*” (AE 45/1-377). The text is written in pencil on paper, often in a different format. Namely, the text is written on the back of various documents such as reports, invitations, forms, etc., but also on wrapping paper, even on napkins. Often parts of the leaves are cut off that have probably fallen out of the text.

The book is then written on a Latin typewriter, from which proof prints were made and given to the author to correct, with marked places for pictures. The Matkovski fundus also has several sets of zinc clichés needed for printing the coats of arms in colour. The whole process took two years, and the book was published in 1970, which mainly talks about the presence of the lion in the Illyrian coats of arms. The book has a modest part of the theoretical heraldry and appropriate terminology, probably due to the fact that Macedonian heraldic thought is still in its infancy and lacks a more significant explanation for the symbolism of the lion.

The most fruitful year was 1969 with letters and articles, when Matkovski was most engaged in writing his book.

“Macedonian coats of arms from 1340 do not exist” - a letter reaction to the article published in the Journal (Журнал) on 11 October 1969 (the day of beginning of the fight against Fascism in 1941). According to Matkovski, the author of

„фојничкиот грбовник“ и македонскиот грб на македонската јавност пред 4 години. Во писмото, на 5 страници напишано на машина за пишување, Матковски пишува за претходните сознанија за потеклото и датирањето на „фојничкиот грбовник“, што ја побива тезата дека македонскиот грб, претставен таму е од 1340 година (АЕ 53/1-5)

„Најстариот грб на Македонија“, објавен во Историја, година V, 1969 година, книга 1 (АЕ 49/1-15). Во оваа статија, Матковски дава преглед на почетокот на хералдиката воопшто и на илирската хералдика на Омучевиќ, целосно преземајќи го наративот за Соловиев. Конечно, тој го споменува грбот на Македонија само од грбовникот на Корениќ – Неориќ од 1595 година.

„Стариот грб на Македонија“ е објавен во Југословенско историско списание од 1969 година, 1,2. Текстот е на 12 страници со машина за пишување, плус 3 страници со белешки. Тој претежно ги цитирал Александар Соловиев и неговите две дела: „Потеклото на илирската хералдика и семејството на Омучевиќ“ од 1933 година.

Својот хералдички опус, Матковски не го ограничил само на Македонија и нејзината хералдика. Така, тој пишувал за „Хералдичко претставување на Отоманската Империја во Европа“, објавено во Гласник ИНИ 1969, XII, 1-2 (АЕ 229/1).

Меѓу поважните написи се „Албанските грбови во минатото“, објавени на албански јазик во Приштина во 1969 година (Матковски 1969). Со тоа, Матковски не е само основач на македонската туку и на албанската хералдика. Текстот содржи 103 страници на машина за пишување, со 5 фотографии и 3 негативни на грбови од Албанија (АЕ 68/1-103).

По објавувањето на книгата, напишал неколку писма со реакции. Ваква реакција е на текст, објавен во „Борба“ на 10 октомври 1971 година од Коста Тимотејевиќ, за грбовите на југословенските републики. Матковски реагира на изјавата дека Македонија до 1945 година нема грб. Тој објаснува на 5 страници дека таков грб постоел и го повикува да се консултира со неговата книга „Грбови на Македонија“ (АЕ 50/1-10). Ова е последниот напис од Фондот на Матков-

this article is Slavko Dimovski, as well of other articles in the daily newspaper *Nova Makedonija* and the magazine *Macedonia* on the House of Emigrants. In the letter, Matkovski mentions that he personally, and not Dimovski, was the first to see and present to the Macedonian public four years ago the Fojnica Armorial and the Macedonian coat of arms. In the letter on five typewritten pages, Matkovski writes about the previous knowledge of the origin and dating of the Fojnica Armorial, which refutes the thesis that the Macedonian coat of arms presented there is from 1340 (AE 53/1-5).

“*The oldest coat of arms of Macedonia*”, published in *History*, year V., 1969, book 1 (AE 49/1-15). In this article, Matkovski gives an overview of the beginning of heraldry in general and of the Illyrian heraldry of Ohmucchevic, completely taking over the narrative of Soloviev. Finally, he mentions the coat of arms of Macedonia only from the coat of arms of Korenic-Neoric from 1595.

“*Old Coat of Arms of Macedonia*”, published in the *Yugoslav Historical Journal* 1969, 1,2. The text is on 12 typewritten pages plus three pages of notes. He mostly quotes Aleksandar Soloviev and his two works: “*The Origin of Illyrian Heraldry and the Ohmucchevic Family*” from 1933. and “*Contributions to Bosnian and Illyrian Heraldry*” from 1954 (AE 47/1-15).

Matkovski did not limit his heraldic opus only to Macedonia and its heraldry. Thus he wrote about the “*Heraldic representation of the Ottoman Empire in Europe*” published in *Glasnik INI* 1969, XII, 1-2 (AE 229/1).

Among the more important articles are “*Albanian coats of arms in the past*” published in *Albanian in Pristina* in 1969 (Matkovski 1969). Thus, Matkovski is not only the founder of the Macedonian, but also of the Albanian heraldry. The text contains 103 typewritten pages, with five photos and three negatives of coats of arms from Albania (AE 68/1-103).

After the publication of the book he wrote letters of reactions. Such a reaction is to a text published in “*Borba*” on 10 October 1971 by Kosta Timotejevic about the coats of arms of the Yugoslav republics. Matkovski reacted to the

ски при Македонската академија на науките и уметностите.

Неговото последно познато дело за овој период е од 1972 година, кога е објавена колекција од 21 слајд од грбовите и мала брошура од 16 страници со опис на слајдовите, претставена на училиштата. Публикацијата е на Институтот за културно-едукативен и едукативен филм на СР Македонија, Скопје (Матковски 1972).

Книгата Грбови на Македонија повторно фототипно е објавена во 1990 година (Матковски 1990), којашто го зголеми интересот за хералдиката. Матковски повторно почна да пишува писма во весници во 1990 година, за можниот грб на идната независна држава Македонија (Матковски 1990б). Во базата на податоци на Националната и универзитетска библиотека, во пребарување по „Александар Матковски“ се враќаат 96 библиографии, од коишто две се само за хералдика, книгата Грбовите на Македонија во две изданија од 1970 година (сл. 26) и 1990 година (сл. 27).

Матковски ја дефинира хералдиката како „помошна историска наука којашто има за цел да го проучи потеклото и историскиот развој на грбот воопшто или на поединечни грбови, да даде утврдени правила според коишто треба да се состават грбовите, а потоа да бидат уметнички изработени, да го одредат начинот на читање (блазонирање) на грбовите и истражување кој поседува одреден грб“ (Матковски 1970: 7).

Матковски пак, го дефинира грбот како „посебна фигура или симболично обликување, ознака, амблем, односно наследен, непроменет знак, составен според правилата на хералдиката, што служи за разликување на одредена личност, општество, институција, град, област, луѓе, држава, корпорација, политичка, економска или црковна организација“ (Матковски 1970, 14).

Сл./Fig. 27

statement that Macedonia had no Arms before 1945. He set out in five pages that such a coat of arms did exist and invited Timotejevic to consult his book “*Coats of Arms of Macedonia*” (AE 50/1-10). This is the latest article from Matkovski’s fund at the Macedonian Academy of Sciences and Arts.

His last known work for this period is in 1972, a collection of 21 slides of coats of arms and a small 16-page brochure with a description of the slides were published and presented to schools. The publication is at the Institute for Cultural-Educational and Educational Film of SR Macedonia, Skopje (Matkovski 1972).

The book *Coats of Arms of Macedonia* was republished in facsimile in 1990 (Matkovski 1990) from which arose much interest in heraldry. Matkovski started writing letters in newspapers again in 1990, suggesting a possible coat of arms of the future independent state of Macedonia (Matkovski 1990b). In the database of the National and University Library, the search for “Aleksandar Matkovski” returns 96 bibliographies, two of which are only for heraldry, the book *The Coats of Arms of Macedonia* in two editions from 1970 (Fig. 26) and 1990 (Fig. 27).

Matkovski defines heraldry as an “auxiliary historical science that aims to study the origin and historical development of the coat of arms in general or on individual coats of arms, to give established rules according to which the coats of arms should be composed, and then to be artistically made, to determine the manner of reading (blazoning) the coats of arms and investigating who owns a particular coat of arms” (Matkovski 1970, 7).

Matkovski, on the other hand, defines a coat of arms as “a special figure, or symbolic shaping, mark, emblem, i.e. an inherited, unchanged sign, composed according to the rules of heraldry that serves to distinguish a particular person, gender, society, institution, city, district, people, a state, a corporation, a political, economic or church organisation” (Matkovski 1970, 14).

МИЛОШ КОНСТАНТИНОВ

Милош Константинов, роден во Ресен на 26.3.1926 година – етнолог, историчар и публицист, долгогодишен директор на градската архива на Битола и Скопје, универзитетски професор. Основно училиште и гимназија завршил во Битола (1937 – 1946). По дипломирањето на Филозофскиот факултет во Скопје – Етнолошка група (1954), бил назначен за директор на Архивот во Битола (1956). Докторирал на Природно-математичкиот факултет во Скопје (1960). Подоцна е назначен за директор на Архивот на Скопје (1964). По пензионирањето (1984) е избран за редовен професор на Природно-математичкиот факултет, по неколку предмети од етнологија. Починал во Скопје, на 7.6.1993 година (Младеновски 2006с, 792).

Милош Константинов во 1972 година, во написот „Седум градски грбови“ (сл. 28) ја дава првата анализа на „грбовите“ (според „социјалистичка хералдика“) на седум општини во СР Македонија. Тој е првиот во Македонија што спровел анкета меѓу општините дали користат грб, на којашто само 7 општини одговориле позитивно. Грбовите биле дизајнирани на социјалистички начин, сепак Константинов прави анализа на штитот и другите елементи на грбот (Константинов 1972, 30). Константинов напиша писмо во дневниот печат во 1992 година, во коешто повикува на почитување на хералдичките правила при одредување на грбот (Константинов 1992).

ЗАКЛУЧОК

Хералдиката во Македонија, регионот во југоисточна Европа, ги има своите првирефлексии на европските типови хералдичка практика што се појавиле меѓу неколку благородници кои владеела со делови од овој регион. До крајот на 14 век, под контрола на Отоманската Империја, наскоро била елиминирана секоја вистинска можност за носење грбови. Хералдиката поврзана со Македонија, од илирските грбовници, се врати во регионот дури во 19 век.

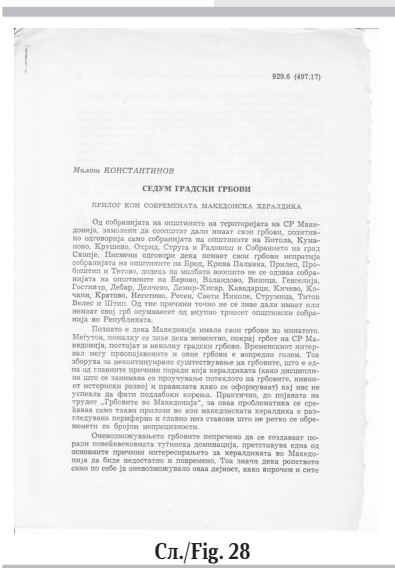
MILOSH KONSTANTINOV

Milosh Konstantinov, born in Resen on 26 March 1926 - ethnologist, historian and publicist, longtime director of the city archives of Bitola and Skopje, and university professor. He finished primary school and high school in Bitola (1937-1946). After graduating from the Skopje Faculty of Philosophy - Group of Ethnology (1954), he was appointed director of the Archive in Bitola (1956). He received his doctorate from the Faculty of Natural Sciences and Mathematics in Skopje (1960). Later he was appointed director of the Archive of Skopje (1964). After retiring (1984) he was elected full professor at the Faculty of Natural Sciences and Mathematics in several subjects of ethnology. He died in Skopje on 7 June 1993 (Младеновски 2006с, 792).

Milosh Konstantinov in the 1972 article “Seven city coats of arms” (Fig. 28) gives the first analysis of “coats of arms” (according to “socialist heraldry”) of seven municipalities in SR Macedonia. He is the first in Macedonia to conduct a survey among municipalities on whether they use coats of arms, to which only seven municipalities responded positively. Coats of arms were designed in a socialist way, however Konstantinov made an analysis of the shield and other elements of the coat of arms (Константинов 1972, 30). Konstantinov wrote a letter in the daily press in 1992 in which he called for the observance of the heraldic rules when determining a coat of arms (Константинов 1992).

CONCLUSIONS

Heraldry in Macedonia, that region in southeast Europe, had its first reflections of European heraldic in practices that emerged among several nobleman who ruled parts of the region. By the end of the 14th century, when under the control of the Ottoman Empire, any real possibility of bearing arms was soon eliminated. The heraldry connected to Macedonia, from the Illyrian Armorial, only returned to the region in the 19th century.

Сл./Fig. 28

Во 1944 година, Вардарска Македонија стана Народна Република. Не погледна кон хералдичкото наследство при создавање грб за новосоздадената држава, туку бараше симболи за социјалистички стил. Во пресрет на стекнувањето на својата независност од Југославија во 1991 година, хералдичкото наследство имаше посилено влијание, но не доволно за да преовлада.

Оваа статија ја подразбира хералдиката како мноштво грбови, како и хералдичко знаење и уметност. Ги опфаќа најраните сочувани хералдички мотиви и грбови што се пронајдени во Македонија. Исто така, ја опфаќа државната и општинската хералдика на Н/С Р Македонија, како и развојот на хералдиката како дисциплина и наука и развојот на хералдичката мисла во СР Македонија.

In 1944 the Vardar Macedonia became the People's Republic. It did not look towards its heraldic heritage for creating the arms for the newly created state but looked for Socialist-style symbols. On the eve of gaining its independence from Yugoslavia in 1991, the heraldic heritage had stronger influence, but not sufficient to prevail.

This paper considers heraldry as a multitude of coats of arms, and the armorial knowledge and art. It covers the earliest preserved heraldic motifs and coats of arms found in Macedonia. It also covers the State and municipal heraldry of the P/S R Macedonia as well as the development of heraldry as both a discipline and science and the development of the Heraldic thought in SR Macedonia.

БЕЛЕШКИ • NOTES

1. Се однесува на неколку преписи на фиктивен грбовник од 1340 година, наводно создаден за време на владеењето на илирскиот цар Стефан (Душан) Немањик. Најстарите копии се од крајот на 16 век, главно содржат грбови на околу 130 семејства од градот Слано, во малата поморска Република Рагуса (Дубровник), на источниот брег на Јадранот. Еден век подоцна, се појави Стематографијата на Витезовиќ (Vitezović-Ritter 1701) – колекција од 54 грба, само на земји што се сметаат за словенски. Преводот на Жефарович на словенски (Жефарович 1741) доби огромна популарност (Jonovski 2021).
2. Refers to several transcriptions of a fictitious Armorial from 1340, allegedly created during the reign of the Illyrian King Stefan (Dushan) Nemanjic. The oldest copies are from the end of 16th century, mainly containing arms of about 130 families from the town of Slano in the tiny maritime Ragusa (Dubrovnik) Republic on the eastern Adriatic coast. A century later, the *Stemmatographia* of Vitezovic appeared (Vitezović-Ritter 1701)—a collection of 54 arms, only of lands perceived as Slavic. The translation of Zhefarovic in Slavonic (Жефарович 1741) gained huge popularity (Jonovski 2021).
- 3 http://www.skopjeodspomeni.com.mk/fotosi/1/t65040_Sema3.jpg 30-05-2012.
- 4 N(arodna) R(epublika) – People's Republic
- 5 Истражувањето за оставината на Александар Матковски во Македонската академија на науките и уметностите беше спроведено во текот на 2017 и 2018 година. Од богатиот опус, истражуван е материјалот што е поврзан со неговите хералдички интереси.
- 6 The research on the legacy of Aleksandar Matkovski at the Macedonian Academy of Sciences and Arts was conducted during 2017 and 2018. From the rich opus, the material related to his heraldic interests has been researched.
- 7 Според проф. Вера Антиќ, на која Матковски ѝ бил ментор, едно нешто што научила од него е токму тоа, да ги запише библиографските ставки што ги користат другите за дадена тема. Разговор со авторот, април 2019 година.
- 8 According to Professor Vera Antic, to whom Matkovski was a mentor, one thing she learned from him is exactly that, to write down the bibliographic items used by others on a given topic. Conversation with the author, April 2019.

БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY

- (Александар Василијевич Соловјев) „Александар Василијевич Соловјев“ <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:aleksandar-solovjev> visited on 26.4.2019.
- (Антољак 1966) Антољак, Стјепан (1966), Помошни историски науки (Скопје: Универзитет во Скопје).
- (Антољак 1980) Антољак, Стјепан (1980), Помошни историски науки (Скопје: Универзитет св. Кирил и Методиј).
- (Ацовић 2008) Ацовић, Драгомир (2008), Хералдика и Срби. Београд: Завод за уџбенике.
- (Бардиева-Трајковска 2004) Бардиева-Трајковска, Донка (2004), Св. Пантелејмон Нерези, живопис, Сигма прес, Скопје.
- (Баласчев 1909) Баласчев, Георги (1909) „Български-ягь държавен гербъ“ . Минало, I, 1909, кн.2, 175-185.
- (Дирекција 1941) Дирекција за администрација (1941)

- №13,055, София, 6 октомври 1941.
- (Жефарович 1741) Жефарович, Христофор (1741) СТЕМАТОГРАФИЈА, Виена.
- (Закон 1946) Закон за грбот на Народна Република Македонија (1946). 26 July 1946.
- (Иванишевиќ 2004) Иванишевиќ, Вујадин (2004), „Развој хералдике у средовековној Србији“, Зборник радова византолошког института, 41. Београд.
- (Јовановиќ 2010) Јовановиќ, Ненад (2010), Грбови, заставе и химне у историји Србије, Светигора, Београд.
- (Јоновски 2015), Јоновски Јован (2015), Символите на Македонија, (Скопје: Силсон).
- (Јоновски 2019b) Јоновски, Јован (2019b), „Развојот на македонската хералдичка мисла“, Историја, Здружение на историчарите на Република Македонија, год. LIV, бр. 1
- (Коробар 2009) Коробар, Викторија Поповска (2009) „Антољак Стјепан“, Македонска Енциклопедија, (Скопје: МАНУ).
- (Константинов 1972) Константинов, Милош (1972), „Седум градски грбови“, Македонски архивист, број 1, (Скопје: Здружение на архивистите на СРМ), 1972. 30-46.
- (Константинов 1992) Константинов, Милош (1992), „Мора да се почитува хералдиката“, Нова Македонија, 12.6.1992.
- (Круна 2006) „Круна води републику“ (2006), Вечерње новости, 27. јун 2006.
- (Манева 2007) Манева, Елица (2007), Древниот нажит од Македонија – некропола Водоча, Каламус, Скопје, прстен кат. Бр. 40.
- (Матковска 2001) Матковска Поликсена (2001), „Александар Матковски“, (17:40), Телевизија КИСС, Тетово, <https://www.youtube.com/watch?v=ХНоАСА4fTZc> visited on 26.4.2019.
- (Матковски 1970) Матковски Александар, (1970) Грбовите на Македонија – прилог кон македонската хералдика (Скопје: Нова Македонија – ИНИ).
- (Матковски 1972) Матковски, Александар (1972). Македонските грбови во минатото. (Скопје: Завод за културно-просветен и наставен филм на СР Македонија).
- (Матковски 1990) Матковски, Александар (1990), Грбовите на Македонија – прилог кон македонската хералдика (Скопје: Мисла).
- (Матковски 1990b) Матковски, Александар (1990b). „Хералдичката традиција треба да се чува“, Нова Македонија, 9.9.1990.
- (Миљковиќ 2003) Миљковиќ, Ѓорѓе (2003). Илинденските знамиња и печати. Скопје: Менора.
- (Младеновски 2009), Младеновски, Симо (2009), „Георги Шоптрајанов“, Македонска Енциклопедија (Скопје: МАНУ).
- (Младеновски 2009b) Младеновски, Симо (2009b), „Матковски Александар“, Македонска Енциклопедија (Скопје: МАНУ).
- (Младеновски 2009c) Младеновски, Симо (2009c), „Милош Константинов“, Македонска Енциклопедија (Скопје: МАНУ).
- (Народното 1946) „Народното собрание на Народна Република Македонија изгласа неколку закони важни за нашиот народ“ (1946), Нова Македонија, 28.7.1946.
- (Протокол 1941) Протокол №8 (1941), Скопска општинска управа, Скопје, 12 јули 1941.
- (Соловјев 1936) Соловјев, Александар (1936), „Застава Стефана Душана над Скопљем год. 1339“, Гласник Скопског Научног Друштва, Скопје, 345-348.
- (Соловјев 2000) Соловјев, Александар (2000). Историја српског грба и други хералдички радови. Правни факултет, Београд: Досије.
- (Устав 1946) Устав на Народна Република Македонија (1946), Президиум на уставотворното собрание на Народна Република Македонија, Скопје, 31.12.1946.
- (Шоптрајанов 1999) Шоптрајанов Георги (1999), Хералдика, сигилографија, екслибристика (Врз примери од културата на Велес) (Скопје: Култура).
- (AE 45/1-377) (AE 45/1-377) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 46/II/1-12) (AE 46/II/1-12) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 47/1-15) (AE 47/1-15) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 49/1-15) (AE 49/1-15) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 50/1-10) (AE 50/1-10) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 52/1-9) (AE 52/1-9) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 53/1-5) (AE 53/1-5) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 63/I-III) (AE 63/I-III) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 64/1-159) (AE 64/1-159) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 68/1-103) (AE 68/1-103) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (AE 229/I) (AE 229/I) Manuscript from Fundus Aleksandar Matkovski, MANU.
- (Jonovski 2009) Jonovski, Jovan (2009), „Heraldic Analysis of Shields from Nerezi“, Macedonian Herald 3,
- (Jonovski 2009b) Jonovski, Jovan (2009b), „Coats of Arms of Macedonia“, Macedonian Herald 3,
- (Jonovski 2013) Jonovski, Jovan (2013), „Coat of Arms of Skopje“, Macedonian Herald 7,
- (Jonovski 2021) Jonovski, Jovan (2021), „Heraldry in Macedonia with Special Regard to the People’s/Socialist Republic of Macedonia until 1991“, Genealogy 5: 43.
- (Matkovski 1969) Matkovski, Aleksandar (1969). „Stemat Shqiptare në të kaluarën“, Gjurime Albanologjike. 2, (Prishtina: Insituti Albanologjik i Prishtinës).
- (Vitezović-Ritter 1701) Vitezović-Ritter, Pavao (1701). Stematographia, sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio, et restitutio. 1701. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-F6MLGXHK>

„СЕМИЈАЧКОТО“ ЗНАМЕ И МИЈАЧКИТЕ СЕМЕЈНИ ЗНАМИЊА

Дамјан Буџаровски

Македонско грбословно друштво
<https://orcid.org/0000-0003-3540-9888>

УДК 929.9(=163.3:497.761)

<https://doi.org/10.47763/mher2117026b>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Досега, од неколку автори се изнесени тврдења за постоењето на едно мијачко знаме. Меѓутоа, овие автори не зборуваат за исто знаме и нивните описи се разликуваат. Во овој труд ќе ги разгледаме тие описи и ќе се обидеме да утврдиме кое е вистинското мијачко знаме, доколку тоа постоело или пак, дали можеби биле повеќе мијачки знамиња. Исто така ќе ги разгледаме мијачките семејни знамиња за коишто денес ретко се знае дека некогаш постоеле (сочувани се само три вакви знамиња), но на постарите фотографии од свадбите во мијачките села можеме да ги забележиме, па дури одредени знамиња и да реконструираме врз основа на фотографиите и описите.

Клучни зборови: Мијачко знаме, Мијаци, бајрак, семејни мијачки знамиња.

FLAG OF „ALL THE MIJAKS“ AND THE MIJAKS FAMILY FLAGS

Damjan Buzharovski

Macedonian Heraldic Society,
<https://orcid.org/0000-0003-3540-9888>

UDC 929.9(=163.3:497.761)

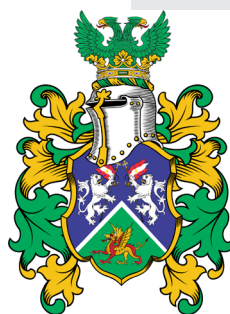
<https://doi.org/10.47763/mher2117026b>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

So far, several authors have claimed there is only one Mijak flag. However, these authors do not write of the same flag and their descriptions differ. In this paper we will look at those descriptions in an attempt to determine if the flag existed or if there were multiple Mijak flags. We will also look at the Mijak family flags, which today are rarely known to have existed (only three such flags have been preserved), but in older photographs of weddings in the Mijak villages we can see specific flags and reconstruct them based on photographs and descriptions.

Key words: Mijak flag, Mijaks, bayrak, family Mijak flags

МИЈАЦИ

Реканскиот регион или само Река се наоѓа во западниот дел на Република Македонија. Низ него тече реката Радика, десна притока на Црн Дрим. Населбите во ова подрачје, според текот на реката Радика, се делат на неколку предели и тоа: Долна Река, што се простира по средниот тек на Радика; Горна Река, по горниот тек на Радика; Голема Река, од устието на Мала Река во Радика до устието на Радика во Црн Дрим, односно по долниот тек на Радика и Мала Река по текот и сливот на истоимената река, којашто е и главна лева притока на Радика (Тодоровски 1970, 9; Смиљанић 1925, 7).

Македонците кои го населуваат Реканскиот регион се познати под името Мијаци (Македонија 1978, 210). Голем број од овие села денес се наполно раселени или со мошне мал број жители. Освен во селата во Река, Мијаци живеат и во селото Смилево во Битолско, Ореше и Папрадишта во Велешко, а голем дел се преселиле во градот Крушево и селото Ехловец, Кичевско (Лоноски-Огњановиќ 2004, 20; Томић 1923, 227).

Поради високите планини и немањето услови да се занимаваат со земјоделство, Мијаци главно се занимавале со сточарство (Алексиев 1914, 25). Григоров вели дека и најсиромашната куќа кон средината на XIX век имала по 50 – 60 овци (Григоров 1907, 205).

Мијаци биле ендегамно племе. Тие се женеле и мажеле меѓусебно. Нема податоци дека се мажеле и женеле со соседните племиња, па дури ни од едно мијачко село со друго. Само на оние кои ги сметале за развртници, вдовците, вдовиците или пак тие кои ќе останеле постари, а неженети и немажени, им барале невести и мажи во околните мијачки села. Поради ова, како и поради непристапниот предел, тие останале недопрени и ги зачувале племенските одлики до многу доцна (Трайчевъ 1941, 119). Како такви, Мијаци се разликувале од другите етнички групи од соседните села по носијата, обичаите, фолклорот, архитектурата, дијалектот, а се смета дека имале и свое знаме.

МИЈАКС

The Reka region or just Reka is located in the western part of the Republic of Macedonia. The river Radika, a right tributary of the Crn (Black) Drim, flows through it. The settlements in this area, along the course of the river Radika, are divided into several areas: Dolna (Lower) Reka, which extends along the middle course of the Radika; Gorna (Upper) Reka, along the upper course of the Radika; and Golema (Great) Reka, from the mouth of Mala (Little) Reka in Radika to the mouth of Radika in Crn (Black) Drim, that is along the lower course of Radika and Mala Reka along the course and watershed of the river with the same name, which is the main left (east) tributary of Radika (Тодоровски 1970, 9; Смиљанић 1925, 7).

Macedonians who inhabit the Reka region are referred to as Mijaks (Македонија 1978, 210). Many of the Reka region villages have been completely displaced or have very small populations. Apart from the villages in the Reka, Mijaks also live in the village of Smilevo in Bitola, Oreshe and Papradishta in Veles, with the majority having moved to the town of Krushevo and the village of Ehlovec, Kicehvo (Лоноски-Огњановиќ 2004, 20; Томић 1923, 227).

Due to the high mountains and the lack of conditions to engage in agriculture, the Mijaks were mainly engaged in animal husbandry (Алексиев 1914, 25). Grigorov says that even the poorest house in the middle of the XIX century had 50-60 sheep (Григоров 1907, 205).

The Mijaks were an endogamous tribe. They married only within the respective village. There are no records that they married across neighboring tribes, or even from one Mijak village to another. Only those who were considered prostitutes, widows, or those who were older, but unmarried, sought brides or husbands in the surrounding Mijak villages. Due to this, as well as to the inaccessible landscape, they remained intact and preserved tribal features until very late (Трайчевъ 1941, 119). As such, the Mijaks differed from other ethnic groups in neighboring villages in their costumes, customs, folklore, architecture, and dialect, and it is thought that they had their own flag.

МИЈАЧКОТО ЗНАМЕ

Некои автори (Смиљаниќ 1925, 35; Трајчевъ 1941, 94; Матковски 1959, 69; Станојевиќ 1930, 3) сметаат дека Мијаците имале свое идентитетско знаме, односно бајрак, којшто претставувал нивно обележје. Поимот бајрак е по потекло од османлиско-турскиот збор bayarak, што значи знаме (Јоновски и Поповски 2020, 4). Георги Трајчев вели дека мијачкото знаме е старо колку што е стар мијачкиот род (Трајчевъ 1941, 95), а Тома Смиљаниќ (сл. 1) вели дека по Косовската битка, Мијаците кои се вратиле од Косово, го собрале и сокриле знамето во селото Сушица, и го ваделе кога им било потребно (Смиљаниќ 1925, 35; Смиљаниќ 1921, 230; Архив МАНУ). Речиси идентично предание запишал Станојевиќ според раскажувањето на Љуб. Павловиќ, во коешто наведува: „По Косовската битка, Мијаците по предание дошле на овие планини заедно со својот бајрактар. Бајракот го скриле... Во борбите против Австријците во светската војна¹, тие по раскажувањето на Љуб. Павловиќ го истакнале косовското знаме“ (Станојевиќ 1930, 3).

Понатаму, Смиљаниќ наведува дека по Косовската битка, кога Мијаците ќе се нашле во опасност, го развејувале нивниот „косовски бајрак“ и сите се собирале околу него. Тие давале и знак кога се развејува нивниот бајрак, со тоа што палеле оган на врвовите на планините, особено на Вели Врх, Бистра и Крчин (Архив МАНУ). Тој исто така пишува дека Мијаците го развеале своето знаме за време на австрискиот поход на Пиколомини, во 1689 година. Тие тогаш се бореле на страна на султанот, и во битката кај Влајнице, близу Гостивар, придонеле за победа. Оттогаш, султанот им дозволил да го користат својот „крстат барјак“ и слободно да го развејуваат за време на свадбите (Смиљаниќ 1925, 35). Инаку мијачкото знаме се нарекува уште и крстат бајрак, бидејќи на врвот

МИЈАК FLAG

Some authors like Smiljanic, Traychev, Matkovski, Stanojevic, consider that the Mijaks had their own identifying flag or bayrak and served as their insignia (Смиљаниќ 1925, 35; Трајчевъ 1941, 94; Матковски 1959, 69; Станојевиќ 1930, 3). The term bayrak is derived from the Ottoman-Turkish word bayarak meaning flag (Јоновски и Поповски 2020, 4). Georgi Traychev says that the Mijak flag is as old as the Mijak tribe (Трајчевъ 1941, 95), and Toma Smiljanic (Fig. 1) says that after the Kosovo battle (1389), the Mijaks who returned from Kosovo collected and hid the flag in the village of Sushica and displayed it whenever they needed (Смиљаниќ 1925, 35; Смиљаниќ 1921, 230; Архив МАНУ). Stanojevic wrote an almost identical story attributed to Ljub. Pavlovich in which he states: “After the Battle of Kosovo, the Mijaks, according to the tradition, came to these mountains together with their flag bearer. They hid the flag ... In the fights against the Austrians in the world war¹, they according to the Ljub. Pavlovich story, hoisted the Kosovo flag” (Станојевиќ 1930, 3).

Smiljanic further states that after the battle of Kosovo, when the Mijaks were in danger, they waved their “Kosovo flag” and everyone gathered around it. They also gave a signal when their flag was displayed, by lighting a fire on the tops of the mountains, especially on Veli Vrh, Bistra and Krchin (Архив МАНУ). He also writes that the Mijaks carried their flag during Piccolomini’s Austrian campaign in 1689. They fought on the side of the sultan Suleiman II and in the battle of Vlajnice near Gostivar contributed to victory. Subsequent to the battle, the sultan allowed them to use their “cross flag” and freely display it during weddings (Смиљаниќ 1925, 35). The Mijak flag is called a cross flag because it has a cross on the flagpole. Apart from being referred to as a cross

сл./Fig. 1

на копјето на којшто стои знамето има крст. Освен како крстат бајрак, мијачките знамиња биле нарекувани и турски бајрак (Стејић-Поленакровиќ 1950, 130), а Смиљаниќ го нарекува и косовски бајрак (Архив МАНУ).

Околу овие тврдења на Станојевиќ и Смиљаниќ се поставуваат повеќе прашања. Прво, кои се изворите за нивните тврдења дека знамето било донесено по Косовската битка? Понатаму, колку се тие веродостојни? Како успеале Мијациците, знамето од 1389 година да го сочуваат неколку столетија и да го развјуваат кога им било потребно? Поедноставно е да се даде одговор на првото прашање. Најпрвин, Станојевиќ самиот го кажува својот извор. Имено, извесен Љуб. Павловиќ му раскажувал за знамето. Смиљаниќ пак, не наведува од каде му е информацијата. Бидејќи Смиљаниќ е по потекло Мијак од селото Тресонче, можеме да претпоставиме дека оваа информација ја слушал како легенда и предание од постарите во неговото родно место или пак, ја дознал со распрашување во другите мијачки села. За самата веродостојност на информацијата е потешко да се одговори. За тоа дека имало Мијаци кои учествувале во Косовската битка наоѓаме преданија и кај други автори (Џвијиќ 2000, 455; Бацовиќ 1878; Божовиќ 1930, 116; S. Gidal and T. Gidal 1957, 34-35), и поради овие легенди што останале кај Мијациците, можно е да има некоја историска вистина во тврдењата на Смиљаниќ и Станојевиќ дека имало Мијаци кои се бореле во Косовската битка и во тоа нема ништо спорно. Но, дека по Косовската битка со себе тие го вратиле своето знаме, освен кај Смиљаниќ и Станојевиќ, кај другите автори не среќаваме ваква информација. Сепак, немајќи докази, не можеме со сигурност ниту да ги отфрлиме ваквите тврдења. Околу третото прашање, исто така постојат големи нејаснотии. Имено, материјалите од коишто се изработуваат знамињата не се многу трајни, и тешко е возможно едно знаме да било користено неколку столетија, особено во војни и изложено на временски непогоди. Можеби Мијациците вршеле извесни поправки и реставрација на нивното знаме или шиеле ново исто такво знаме кога старото ќе се оштетело?! Во спротивно, не би било возможно истото знаме да биде користе-

flag, the Mijak flag was also called Turkish flag (Стејић-Поленакровиќ 1950, 130), and Kosovo flag (Архив МАНУ).

Several questions are being raised about these assertions by Stanojevic and Smiljanic. First, what are the sources for their claims that the flag was brought back after the battle of Kosovo? Furthermore, how credible are they? How did the Mijaks manage to preserve the flag from 1389 for several centuries and wave it when they needed it? The first question is simpler to answer. First, Stanojevic points to his own source. Namely, a certain Ljub. Pavlovic told him about the flag. Smiljanic, on the other hand, does not state where his information comes from. Since Smiljanic is himself from the Mijak tribe, from the village of Tresonche, we can assume that he heard this information as a legend from the elders in his village or that he found out by questioning residents in other Mijak villages. It is more difficult to verify the reliability of the information. The fact that there were Mijaks who took part in the battle of Kosovo can be found in the writings of other authors like Cvijic, Badzovic, Bozovic and Gidals (Џвијиќ 2000, 455; Бацовиќ 1878; Божовиќ 1930, 116; S. Gidal and T. Gidal 1957, 34-35). These recorded legends hint at the possibility that there is some historical truth in the claims of Smiljanic and Stanojevic that there were Mijaks who fought in the battle of Kosovo and brought their flags back with them. However, except for Smiljanic and Stanojevic, we do not find information in the work of the other authors that after the battle of Kosovo the Mijaks returned their flag with them. Without evidence to the contrary, we cannot deny such claims with certainty. There is also great uncertainty about the third question. Namely, the materials from which the flags are made are not very durable and it is hardly possible for one flag to have been used for several centuries, especially in wars and exposed to the elements. Maybe the Mijaks made some repairs and restoration of their flag or sewed a new, similar, flag when the old one was no longer serviceable? Otherwise, it would not be possible for the same flag to be used for several centuries. Probably over time, several identical flags were sewn, but

но неколку столетија. Најверојатно, со текот на времето биле сошени повеќе слични знамиња, но со мали отстапки, бидејќи како што наведува Смиљаниќ во својот опис, некаде наместо коњаник се среќавал оклопник (Архив МАНУ), што укажува на постоење повеќе слични знамиња со мали отстапки.

За изгледот на мијачкото знаме постојат повеќе различни описи. Георги Трајчев во неговата книга „Книга за Мијаците“, објавена 1941 година, истото го опишува како: „бело (копринено или не) платно, долго околу еден метар, коешто служи како поле. По средината има крст, а во четирите краја стојат лав, орел, змеј и полумесечина – симболизирајќи го владеењето на раканско од Бугарија (лав); Византија и Србија (орел); Албанија (змеј) и Турција (полумесечина)“ (сл. 2) (Трајчевъ 1941, 94-5). Ваквото толкување на символите на знамето од Трајчев треба да го земеме со резерва и тешко е веројатно дека е точно. Имено, змејот не е албански симбол и не е познат грб со змеј, поврзан со територијата на Албанија. Тој претставува симбол на богот на добитокот кај Словените, Велес, а Мијаците пред сè се сточарски народ, додека пак, месечината со ѕвездата е различно поставена од таа кај турското знаме (Филипова 2007, 5). Исто така, во науката не е познато знаме коешто ги прикажува сите окупатори во последните десет столетија и истовремено да претставува идентитетско знаме на некоја група (Јоновски и Поповски 2020, 10).

Смиљаниќ во повеќе свои трудови зборува за мијачкото знаме и неговиот изглед (Смиљаниќ 1921, 230; Smiljanič 1924, 73; Смиљаниќ 1925, 35; Архив МАНУ), но најпотполн опис дава во еден свој запис, сочуван при Архивот на МАНУ, во фондот Тома Смиљаниќ Брадина. Таму, тој за мијачкото знаме запишал:

„Мијачкиот бајрак е голем, се става на мотка долга преку три сажни. На врвот има дрвен крст, убаво изрезбан, и на вкрстените делови има изрезбани или прицврстени четири огни-ла, како што се оние на нашиот грб. Бајракот е сошиен од три различни платна. Горното и до-

with small variations, because as Smiljanic states in his description, some displayed instead of a horseman, an armored man (Архив МАНУ), which indicates the existence of several identical flags with small variations.

There are many different descriptions of the Mijak flag. Georgi Traychev in his “Book about the Mijaks”, published in 1941, describes it as: “white (silk or not) canvas, about one meter long that serves as a field. There is a cross in the middle, and at the four ends there is a lion, an eagle, a dragon and a crescent moon - symbolizing the rule of the Bulgarian hand (lion); Byzantium and Serbia (eagle); Albania (dragon) and Turkey (crescent)” (Fig. 2) (Трајчевъ 1941, 94-5). This interpretation of the symbols of the flag by Traychev should be taken with caution as it is likely to be inaccurate. Namely, the dragon is not an Albanian

сл. /Fig. 2

symbol and there is no known coat of arms with a dragon connected to the territory of Albania. It is a symbol of the god of livestock among the Slavs, Veles, and the Mijaks are primarily livestock people, while the moon with the star is placed differently from that of the Turkish flag (Филипова 2007, 5). Also, in science it is no known flag representing all the occupiers on some region in the last ten centuries and at the same time serving as the identifying flag of a given group (Јоновски и Поповски 2020, 10).

In several of his works, Smiljanic talks about the Mijak flag and its appearance (Смиљаниќ 1921, 230; Smiljanič 1924, 73; Смиљаниќ 1925, 35; Архив МАНУ), but he gives the most complete description in one of his records preserved in the MANU Archive, in the fond Toma Smiljanic Bradina. There, he wrote the following about the Mijak flag:

“The Mijak flag is big, it is placed on a pole over three sazanjs (unclear units of length) long. At the top there is a beautifully carved wooden cross and on the cross parts there are four carved or attached fire steels, such as those on our coat

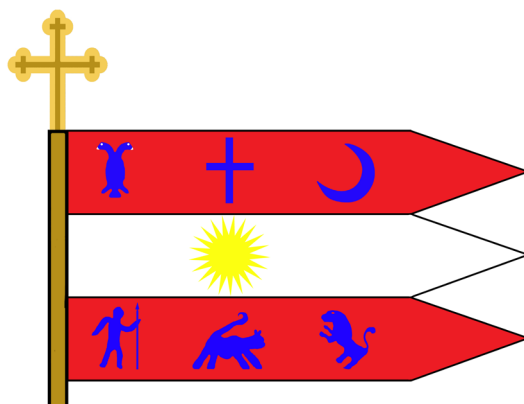
лното се црвени, а средното бело. Платната завршуваат во три клина, на чиешто врвови се закачени китки во иста боја. На горното црвено платно, од сина чоја се пришиени: крст, сличен на оној на врвот на бајракот, двоглав орел и полумесечина... На долното црвено платно од бајракот се пришиени: 'копљаник', куче и лав, некаде наместо 'копљаник' – оклопник. Во средина на белото платно е зашиено сонце“ (сл. 3). (Архив МАНУ)

Досега најстариот опис на знаме, користено од Мијаците, е објавен во 1868 година од Стефан Веркович, но како свадбарско знаме. Исто така, Веркович не споменува дека се работи за едно мијачко знаме, туку зборува во множина за знамиња, и вели:

„По неколку минути се развејуваат знамиња на покривите на куќите, во коишто ќе биде свадбата или свршувачката: знамињата се црвени, опточени со злато и со позлатено јаболко на врвот доколку доведуваат снаа во својот дом, а доколку го свршуваат синот, знамето нема позлатено јаболко“ (Веркович 1868, 8).

Петар Петровиќ пак, кој го посетил Галичник во 1931 година за снимање на свадбените обичаи, исто така споменува црвено знаме и вели: „Пред нивното ослободување од Турците, бајракот бил од црвена ткаенина, на којашто во средината се пришива бел крст“ (Петровиќ 1931, 92). Споменување некакви црвени бајраци имаме и во песната „Баневич Јован и Мара од Белград“ од Дебарско во Зборникот на Јастребов, издаден во 1886 година. Имено во песната се истакнува:

Ај ти тебе моја стара мајко!
 Како шчо се китени сватови,
 Да земете две рала мефтере,
 Да земете црвена бајрака,
 Да појете у моја момичка,
 Да земете црвено јаболко,
 Да дајте Маре Белогратке... (Јастребов 1886, 52-53)

сл./Fig. 3

of arms (on the Serbian CoA, authors note). The flag is sewn from three different canvases. The top and bottom are red, and the middle is white. The canvases end in three streams, on the tops of which bouquets of the same color are hung. On the upper red canvas are sewn from blue felt: a cross, similar to the one on the top of the flag, a double-headed eagle and a crescent... On the lower red

canvas of the flag are sewn: spearman, dog and lion, somewhere instead of spearman, there is a man with armor. The sun is sewn in the middle of the white canvas.” (Fig. 3) (Архив МАНУ)

So far, the oldest known description of a flag used by the Mijaks was published in 1868 by Stefan Verkovic, but as a wedding flag. Also, Verkovic speaks in the plural and says:

“After a few minutes, flags are waved on the roofs of houses, where the wedding or engagement will take place: the flags are red, surrounded by gold and a gilded apple on top if they bring a daughter-in-law to their home, and if they engage their son, the flag has no gilded apple”. (Веркович 1868, 8).

Petar Petrovic, who visited Galichnik in 1931 to record wedding customs, also mentions a red flag and says: “Before their liberation from the Turks, the flag was made of red fabric, on which a white cross was sewn in the middle” (Петровиќ 1931, 92). Some red flags are mentioned in the song “Banевич Jovan and Mara from Belgrade” from Debar region in the Collection of Yastrebov published in 1886. Namely, the song says:

Oh, my old mother!
 As the groom mates are decorated
 Get to pairs of mefters (probably a kind of a garment),
 Get the red flag,
 And go to my bride,
 Get a red apple,
 To give to Mare from Belgrade... (Јастребов 1886, 52-53)

За постоењето вакво црвено знаме на коешто се пришивало крст се сеќава и Горица Перишиќ моминско Мелоска, родена во Галичник во 1933 година. Според неа, ваквото знаме се користело во Галичник за време на славите (Перишиќ 2018)². Следствено на ова, можно е да се работи за славско знаме, но не се исклучува можноста, под црвени бајраци, Верковиќ и Петровиќ да ги подразбираат подоцнежните семејни знамиња (за коишто ќе видиме подолу), бидејќи на нив главно како основни бои преовладуваат белата и црвената боја, а крстот е застапен на речиси секое вакво знаме.

Денес, во сè почеста употреба е едно знаме коешто е речиси идентично со она што го опишува Трајчев. Ова знаме во средината има крст, којшто е ставен во еден круг што личи на сонце, и во секој од аглите на крстот пишува ИС ХР НИ КА, што е христијански симбол и значи Исус Христос победува. Понатаму, во секој од аглите на ова знаме има по едно животно и тоа: лав, двоглав орел, змеј и полумесечина со ѕвезда (сл. 4). Од друга страна, на ниту една стара фотографија од свадбите во мијачките села не среќаваме вакво знаме, иако на некои постари фотографии се среќаваат знамиња различни од државното знаме (на тогашно кралство СХС, подоцна Кралство Југославија). Па затоа се поставува прашањето дали воопшто постоело едно мијачко знаме и доколку постоело, кое е вистинското мијачко знаме, имајќи ги предвид горенаведените различни описи на знамиња.

Одговорот на ова прашање го дава Тома Смиљаниќ Брадина (докторирал во Франција во 1930 година, инаку и самиот по потекло Мијак од селото Тресонче), кој наведува:

„За време на турското владеење, со тек на вековите, мијачкиот бајрак како да го изгубил обележјето на племенско знаме. Се зборува дека тие последен пат, својот крстат бајрак го развиле во борбата за време на преселбите под патријарсите.³ Во тие селидби, Мијаците ја губат својата племенска организација, бидејќи голем дел се сели кон Шумадија, Босна и Војводина. Но нивниот бајрак сепак се сочувал во останатиот дел од нивното племе. Само сега не како обележје на племето, туку на поединечни родови“ (Архив на МАНУ).

The existence of red flags such as these, on which a cross was sewn, is remarked by Gorica Perishich nee Meloska, born in Galichnik in 1933. According to her, this flag was used in Galichnik during the saint's days (Перишиќ 2018)². Consequently, it may be a saint's day flag, but we cannot exclude the possibility that the red flags referred to by Verkovich and Petovich are family flags (which we will see below), this is due to their dominant white and red color, and the cross represented on almost every family flag.

Today, a flag that is almost identical to what Traychev describes is in increasing use. This flag has a cross in the middle, which is placed in a circle that looks like the sun and in each of the corners of the cross is written IS HR NI KA, which is a Christian symbol and means "Jesus Christ wins". Furthermore, in each of the corners of this flag there is an animal: a lion, a double-headed eagle, a dragon, and a crescent with a star (Fig. 4). Interestingly, we do not find such a flag in any of the old photos from the weddings in the Mijak villages, although in some older photos we see flags different from the state flag (of the then Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, later Kingdom of Yugoslavia). Therefore, considering the differing flag descriptions, the question arises whether there was a flag of Mijak at all and if there was, what is the real Mijak flag?

The answer to this question is taken up by Toma Smiljanic Bradina (PhD, who graduated in France in 1930, and himself a native of Mijak from the village of Tresonche), who states:

"During the Turkish rule, for centuries the Mijak flag seemed to have lost its tribal flag insignia. It is said that they last use their cross flag in the struggle during the relocations under the Patriarchs.³ In those migrations, the Mijaks lost their tribal organization, as a large part moved to Shumadija, Bosnia and Vojvodina. But their flag was still preserved in the rest of their tribe. Only now not as a sign of the tribe, but of individual families." (Архив на МАНУ)

So, according to Smiljanic, with the disintegration of the tribal organization among the Mijaks, the family Mijak flags are created, which is probably why in the photos we find different

Значи според Смиљаниќ, со распадот на племенската организација, кај Мијациите се создаваат семејните мијачки знамиња, па најверојатно затоа на фотографиите среќаваме различни знамиња коишто имаат сличности со гореописаните знамиња, но не се исти. Следствено на ова тврдење, мијачкото знаме најверојатно престанало да се употребува во XVIII век, бидејќи во овој период имаме податоци за појава на емиграција од мијачкиот крај, населувајќи се главно во Смилево, Ореше и Папарадиште, Крушево и Ехловец (Трајчевъ 1941, 241, 248 и 254; Лоноски-Огњановиќ 2004, 20).

Секое семејство во мијачките села имало свое семејно знаме. Знамето секогаш го чувал главатарот на родот (Архив на МАНУ). Овие семејни знамиња претставувале тотемско обележје на родот, односно самиот народ велел дека тие се обележје на куќата, и биле користени на свадбите (Кличкова и Георгиева 1965, 120). Постоенењето на семејните знамиња се потврдува во записите на Манојловиќ, Куба, еден галички весник чишто автори се галичани, како и од постари фотографии од свадби во мијачките села. Во таа смисла и знамето коешто го опишува Трајчев треба да е семејно знаме. Но кај Трајчев се појавува уште еден спорен момент, а тоа е дека тој не дава фотографија од знамето туку цртеж. Врз основа на тоа, Јоновски и Поповски се прашуваат дали Трајчев нацртал реално знаме што го гледал пред себе си или направил реконструкција, заснована на други описи, а делумно на тоа како би требало да изгледа тоа знаме (Јоновски и Поповски 2020, 10). Исто така, основниот конструкциски концепт на знамето на Трајчев е целосно идентичен со фреска од црквата Св. Андреја, Матка (Исто).

Денешното мијачко знаме пак, коешто се користи, претставува преработено знаме од Трајчев. Ваквото преработено знаме според Јоновски и Поповски започнало да се користи од 1995 година во речиси сите населби во Мала Река и да се истакнува за време на селските слави во кругот на нивните цркви (Јоновски и Поповски 2020, 21), а за првпат било развеано во селото Тресонче во дворот на црквата Св. Петар и Павле, на празникот Петровден, по повод одбе-

сл./Fig. 4

flags that have similarities with the flags described above, but they are not the same.

Consequently, the Mijak flag probably ceased to be used in the 18th century, because in this period we have evidence of the emigration from the Mijak area, settling mainly in Smilevo, Oreshe and Paparadishte, but also in Krushevo and Ehlovec (Трајчевъ 1941, 241, 248 и 254; Лоноски-Огњановиќ 2004, 20).

Every family in the Mijak villages had its own family flag. The flag was always kept by the chief of the clan (Архив на МАНУ). These family flags were a totemic symbol of the clan, i.e., the people themselves said that they were a symbol of the house and were used at weddings (Кличкова и Георгиева 1965, 120). The existence of family flags is confirmed in the records of Manojlovich, Kuba, a Galichnik newspaper whose authors are from Galichnik, as well as from older photographs of weddings in the Mijak villages. With this evidence, the flag that Traychev describes is most likely a family flag. But Traychev's description has a controversial point, no photo of the flag is provided, but rather a drawing is included. Jonovski and Popovski posit if Traychev drew a flag he personally observed or made a reconstruction based on other descriptions (Јоновски и Поповски 2020, 10). Also, the basic design of the flag described by Traychev is completely identical with a fresco from the church of St. Andrew, Matka, near Skopje (Ibid).

Today's Mijak flag, still in use, is a reworked flag of that described by Traychev. According to Jonovski and Popovski, this reworked flag started to be used in 1995 in almost all settlements in Mala Reka and stands out during the villages saint day in the area of their churches (Јоновски и Поповски 2020, 21). The first time it

лежување на 150-годишнината од изградбата на црквата (Исто, 20). За тоа како било одлучено да се земе ова знаме како симбол на сите Мијаци во „Тресонечки летопис“, издаден истата 1995 година, се наведува:

„Натамошните истражувања веројатно ќе откријат и други родовски семејни мијачки бајраци. Од досегашните согледувања, ние се одлучивме да го усвоиме мијачкиот барјак што е опишан во Книгата за Мијациите од Ѓорѓи Трајчев како заеднички племенски симбол на целото мијачко племе, како и бајракот што е опишан од тресончанецот Томо Смиљаниќ-Брадина“ (Мијачки „крстат“ барјак 1995, 15).

Меѓутоа, иако се вели дека бил усвоен како симбол на Мијациите и бајракот опишан од Смиљаниќ, тој воопшто не започнал да се упо-

was displayed was in the village of Tresonche in the yard of the church of St. Peter and Paul on St. Peter’s Day, on the occasion of the 150th anniversary of the construction of the church (Ibid, 20). About how it was decided to take this flag as a symbol of all Mijaks in “Tresonechki letopis” published in 1995:

“Further research is likely to uncover other family related Mijak flags. From the observations so far, we have decided to adopt the Mijak flag described in the Book of the Mijaks by Gjorgjii Traychev as a common tribal symbol of the entire Mijak tribe, as well as the flag described by Tomo Smiljanich - Bradina from Tresonche” (Мијачки „крстат“ барјак 1995, 15).

However, although Smiljanich’s version is said to have been adopted as a symbol of

СЕМЕЈНИ ЗНАМИЊА НА /THE FAMILY FLAGS OF:

б. Ажиевци /Azhiєvci; в. Меловци /Melovci; г. Шотаровци /Shotarovci; д. Брезовци /Brezovci; ѓ. Брезовци /Brezovci

требува и продолжила употребата само на знамето, дадено од Трајчев.

Доколку во минатото некогаш постоело едно семијачко знаме, најверојатно е она што го опишува Смиљаниќ, а другите опишани знамиња се всушност семејни знамиња што настанале подоцна. Ова тврдење го засноваме на тоа што Смиљаниќ прво и самиот е по потекло Мијак и бил подобро запознаен со културата, обичаите и народните преданија кај Мијаците. Понатаму тој дава детален опис за мијачкото знаме, како и за приликите по коишто престанало да се употребува, додека Трајчев не дава никакви објаснувања. Всушност, неговиот текст за мијачкото знаме претставува реакција на напис од извесен полковник Ст. Стаматов, кој пишувал како се нашол лавот на бугарскиот грб и тврдел дека по паѓањето на Бугарија под Османлиите, знаме со лав се зачувало во дебарско кај Мијаците (Трајчевъ 1941, 94). Впрочем, видовме погоре дека и самото толкување на симболите на знамето што го дава Трајчев, тешко е веројатно дека е точно.

Во прилог на нашето тврдење оди и фактот дека доколку направиме паралела помеѓу сите досега познати семејни знамиња и описи има големи сличности. Така, како основа, главно преовладуваат белата и црвената боја. Главни симболи на семејните знамиња се полумесецина, крст, звезда, лав, орел, овца, јагне, овчар, кругови и коњаник. Овие сличности можеби се должат на тврдењата на Смиљаниќ дека некогаш постоело едно мијачко знаме, од коешто подоцна произлегле семејните знамиња.

Јоновски и Поповски сметаат дека во последната деценија на XX век постоела тенденција да им се дава друга димензија на свадбарските бајраци – идентитетска. Тоа се гледало во феноменот на семијачки бајрак, односно поставување еден семеен бајрак за знаме на сите Мијаци, концепт којшто бил непознат во времето кога се користеле свадбарските знамиња (Јоновски и Поповски 2020, 23). Сепак, со нивното тврдење не би можело да се сложиме во целост, бидејќи тврдењата за едно мијачко знаме се доста постари, а Тома Смиљаниќ за првпат споминува бајрак којшто Мијаците го донеле по Косовската битка и го сокриле во селото Сушица,

the Mijaks beside Traychev's version, the flag described by Smiljanich did not begin to be used at all and continued to be used only on the flag described by Traychev.

If in the past existed only one Mijak flag, it is probably the flag Smiljanich describes, and the other flags described by the other authors are in fact the later family flags. We base this claim on the fact that Smiljanich himself is from the Mijak tribe and was better acquainted with the culture, customs, and folklore of the Mijaks. Further, he gives a detailed description of the Mijak flag, as well as the circumstances on which it ceased to be used, while Traychev does not give any explanations. In fact, Traychev text about the Mijak flag is a reaction to an article by a certain colonel St. Stamatov, who wrote about how the lion was found on the Bulgarian coat of arms and claimed that after the fall of Bulgaria under the Ottomans, a lion flag was kept in the Debar area near the Mijaks (Трајчевъ 1941, 94). As described above, the interpretation of the symbols of the flag given by Traychev is unlikely to be correct.

In support of our claim is the fact that if we draw comparisons with all known family flags and descriptions there are great similarities. Thus, white and red are the predominant colors. The main symbols of the family flags are a crescent, cross, star, lion, eagle, sheep, lamb, shepherd, circles and horseman. These similarities may be due to Smiljanic's claims that there was once only one Mijak flag, from which family flags later emerged.

Jonovski and Popovski think that in the last decade of the XX century there was a tendency to give another dimension to the wedding flags – one of identity. This is seen in the phenomenon of a family flag, that is, setting up a family flag for the flag of all the Mijaks, a concept that was unknown at the time when wedding flags were used (Јоновски и Поповски 2020, 23). However, we could not fully agree with their assertion, because the claims for a Mijak flag are much older, and Toma Smiljanic mentions for the first time a flag that the Mijaks brought after the Kosovo battle and hid in the village of Sushica in his

уште во негова статија издадена во 1921 година (Смиљанић 1921, 230).

МИЈАЧКИТЕ СЕМЕЈНИ ЗНАМИЊА

Коста Манојловиќ, кој го посетил Галичник во 1924 година, зборувајќи за семејните мијачки знамиња вели:

„Ден порано, пред да ја доведат младата невеста во младоженовско-зетовската куќа, рано наутро, семејството на младоженецот става на куќата особен барјак со разни шари. Изгледа дека секое семејство во старина имало особен барјак, по што би можело да се заклучи дека тоа води уште во добата кога народот бил поделен на велеможи и себри“ (Манојловић 1926: 85).

Лудвик Куба наведува дека секое семејство во минатото имало свое знаме (Куба 2007, 95), и на една слика што ја нацртал од свадба во Галичник може да се забележи семејно знаме (сл. 6). И самите галичани во „Галички весник“, издаден во 1951 година, зборуваат за семејните знамиња и велат:

„Еден ден пред тоа, пред да ја доведат невестата во куќата на младоженецот, рано изутрина, фамилијата на младоженецот клава на куќата бајрак со разни шарки. Изгледа дека секоја фамилија во старо време имала специјален бајрак. Денеска овие бајраци се заменети со националното знаме“ (Галичник 1951).

Гајиќ кој бил во Галичник околу 1900 година, не споменува семејни знамиња, но зборува за знамиња во множина, не за исто знаме, и наведува: „Знамињата ги прават домашните терзии со различни фигури и украси“ (Гајић 1901, 175).

Семејните знамиња се користеле сè до почетокот на XX век и постепено престанале да се употребуваат во периодот на Кралството Југославија. Иако на некои фотографии сè уште гледаме вакви знамиња, веќе во тој период, тие постепено се заменуваат со државното знаме

article published in 1921 (Смиљанић 1921, 230).

THE MIJAKS FAMILY FLAGS

Kosta Manojlovic who visited Galichnik in 1924 spoke of Mijaks family flags saying:

“A day earlier, before bringing the young bride to the groom’s house, early in the morning, the groom’s family displays a special flag with

various patterns on the house. It seems that every family in antiquity had its own flag, after which it could be concluded that it dates back to the time when the people were divided into nobles and sebri” (Манојловић 1926, 85).

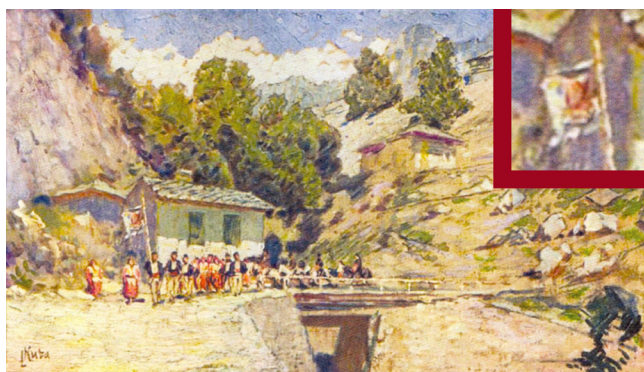
Ludvik Kuba

states that every family in the past had its own flag (Куба 2007, 95), and a picture he drew from a wedding in Galichnik shows a family flag (Fig. 6). The citizens of Galichnik themselves in the “Galichnik Newspaper” published in 1951 talk about family flags and say:

“The day before, before bringing the bride to the groom’s house, early in the morning, the groom’s family displays flag on the house with various patterns. It seems that every family in ancient times had a special flag. Today these flags have been replaced by the national flag” (Галичник 1951).

Gajic, who was in Galichnik around 1900, does not mention family flags, but speaks in plural about flags, not only one flag, and states: “The flags are made by the local tailors with different figures and decorations” (Гајић 1901, 175).

Family flags were used until the beginning of the 20th century and gradually ceased to be used during the period of the Kingdom of Yugoslavia. Although we still see such flags in some photographs, they are gradually being replaced by the state flag (Бужаровски Д. 2020, 51). The last family flag in Galichnik was sewn in 1927 by the tailor Jordan Shanduloski for the

сл./Fig. 6

(Бужаровски Д. 2020, 51). Последното семејно знаме во Галичник било сошиено во 1927 година од терзијата Јордан Шандулоски, за синот на Стефо Чадлоски (Стејић-Поленаковић 1950, 130). Последен пат, употреба на семејно знаме во Галичник забележуваме на француска репортажа за Македонија од 1960 година од Ирен Шању (Yougoslavie), и по ова повеќе не можеме да најдеме употреба на семејно знаме.

Трајчев вели дека во Галичник, знамиња поседувале околу 15 куќи, а за време на свадбите им биле позајмувани на оние семејства кои немале знаме. Ова негово тврдење не е точно, бидејќи според кажувањето на терзијата Јордан Шандулоски, кој го имал наследено овој занает од неговиот татко и кои всушност како терзии шиеле семејни знамиња во Галичник, од околу 500 куќи можело да има до 300 семејни знамиња (Стејић-Поленаковић 1950, 131).

Од семејните знамиња од Галичник, денес се зачувани само две во Музејот на Македонија. Поленаковиќ-Стејиќ која работела како кустос во Етнолошкиот музеј во Скопје, во статијата „Галички свадбени барјаци“, издадена во 1950 година, наведува дека таму се чувале четири галички свадбени бајраци коишто ги опишува (Стејић-Поленаковић 1950, 134). Два од бајраците се истите оние коишто денес се наоѓаат во Музејот на Македонија (сл. 7 и сл. 8),⁴ но со другите два што станало – не е јасно. Среќна околност е што Поленаковиќ-Стејиќ дава и фотографија од овие знамиња, па ние денес знаеме како изгледале.

Едното знаме коешто го опишува Поленаковиќ-Стејиќ и за коешто денес не знаеме каде се наоѓа, припаѓало на семејството Муратовци, односно било купено од Ружа Муратоска. Тоа било изработено од бело и црвено платно и црна и црвена чоја. На бело квадратно поле биле пришиени по една полумесечина од црна чоја со по

сл./Fig. 7

сл./Fig. 8

son of Stefo Chadloski (Стејић-Поленаковић 1950, 130). The last report of the use of a family flag in Galichnik is in a French report on Macedonia from 1960 by Irene Shanyo (Yougoslavie), and after this we can no longer find the use of a family flag.

Traychev says that in Galichnik flags were owned by about 15 houses, and during the weddings they were lent to those families who did not have a flag. However, his claim is not accurate, because according to the tailor Jordan Shanduloski who inherited this craft from his father and who sewed family flags as tailors in Galichnik from about 500 houses, could have up to 300 family flags (Стејић-Поленаковић 1950, 131).

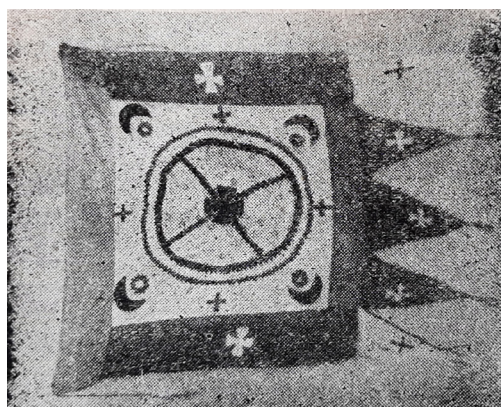
Of the family flags in Galichnik, only two are preserved in the Museum of Macedonia. Stejic-Polenakovic, who worked as a custos in the

Ethnological Museum in Skopje, states in her 1950 article “Galichnik wedding bayraks” that there four wedding flags were retained from Galichnik and she describes them (Стејић-Поленаковић 1950, 134). Two of the flags are the same one that today are kept in the Museum of Macedonia (Fig. 7 and 8),⁴ but what happened with the other two it is unclear. It is a happy circumstance that Stejic-Polenakovic also gives a photo of these flags, so today we know what they looked like.

The first flag Stejic-Polenakovic describes and for which we do not know its location, belonged to the Muratovci family, and it was bought by Ruzha Muratoska. It was made of white and red cloth and black and red felt. One crescent of black felt with one more short star of red felt was sewn on a white square field. Most of

една повеќекрака ѕвезда од црвена чоја. Најголемиот дел од квадратното поле ја зазема големата кружна нашивка од шарен материјал со цветови. Внатрешната нашивка е од црна чоја, а надворешната од црвена. Во центарот на кругот има крст од црна чоја. Лево и десно од белото платно се пришиени црвени платна, на коишто во средина има пришиен бел крст. На долниот дел од белиот квадрат е пришиена трака од тегет и жолт материјал, на којашто пак се пришиени три пламеници од црвена боја, а такви два пламеника се пришиени и на црвеното платно од бела боја. На секој од пламениците има крст, и тоа на белите испусти црвен, а на црвените испусти бели крстови (сл. 9).

Другото знаме од коешто дава слика Поленаквиќ-Стејиќ, не е познато на чие галичко семејство припаѓало. Тоа е составено од 9 квадратни полиња од бел, црвен, бордо и едно поле од шарен памучен материјал. Описот ќе биде од лево кон десно од страната од којашто се навлекува мотката. Првото поле било бело, на коешто од црна чоја се пришиени повеќекраки ѕвезди и нашивки од шарена материја во облик на лист по аглите и во облик на круг во средината. Второто квадратно поле било бордо; во секој од аглите била сошиена бела ѕвезда во чијшто центар бил сошиен круг од црна чоја, а во средината на полето бил сошиена кружна нашивка од бело платно, во чијшто центар била сошиена повеќекрака ѕвезда од црна чоја. Третото поле било со бела боја со исти орнаменти како првото. Во вториот ред, првото поле било со црвена боја. Во секој од аглите во ова поле била сошиена бела ѕвезда во чијшто центар бил сошиен круг од црна чоја, а во средината на полето била сошиена кружна нашивка од бело платно, во чијшто центар била сошиена повеќекрака ѕвезда од црна чоја. Второто поле во средниот ред е центарот на знамето. Ова поле е од шарен кариран материјал на којшто бил пришиен круг од бело платно. На кругот бил пришиен крст од црвен материјал,

сл./Fig. 9

the square field is occupied by a large circular seam of colorful material with flowers. The inner seam is made of black felt, and the outer one is made of red. In the center of the circle is a black felt cross. To the left and right of the white cloth are sewn red cloth, on which in the middle there is a sewn white cross. A strip of navy blue and yellow

material is sewn on the lower part of the white square, on which three red streamers are sewn, and two such streamers are sewn on the red cloth with white cloth. There is a cross on each of the streamers, on the white streamers red, and on the red streamers white crosses (Fig. 9).

The second flag from which Stejic-Polenakovic gives a picture is not known to which Galichnik family it belonged. It is composed of 9 square fields of white, red, maroon and a field of colorful cotton material. The description will be from left to right on the side from which the stick is drawn. The first field was white, on which with black felt were sewn multi-pointed stars and stitches of colorful material in the shape of a leaf at the corners and in the shape of a circle in the middle. The second square was maroon, with a white star sewn into each corner with a circle of black felt sewn in the center, and a circle of white cloth sewn in the middle of the field, in the center of which was sewn a multi-pointed star of black felt. The third field was white with the same ornaments as the first. In the second row, the first field was red. In each of the corners of this field was sewn a white star in the center of which was sewn a circle of black felt, and in the middle of the field was sewn a round seam of white cloth, in the center of which was sewn a multi-pointed star of black felt. The second field in the middle row is the center of the flag. This field is made of colorful plaid material on which a circle of white cloth was sewn. A cross made of red material was sewn on the circle, and in each of the arms a multi-armed star made of maroon felt. The third field in is the same as the first in

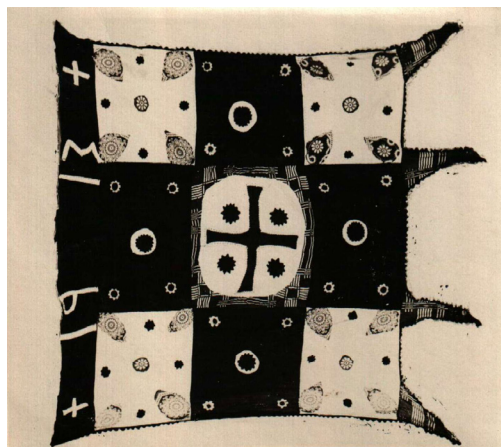
а во секој од краците – повеќекрака звезда од борда чоја. Третото поле е исто како првото од овој ред. Полињата во третиот ред се исти како во првиот. На едната страна од знамето се наоѓале четири пламеници од кариран материјал од црвена, бордо, бела и црна боја (Стејић-Поленакровић 1950, 134-135). Од спротивната страна на платното, коешто е наменето за да се

протне мотката, се забележува годината 1913, и најверојатно тоа е годината кога е сошено за некоја свадба (сл. 10). Истото ова знаме го среќаваме и на фотографија во фондот на Христо Вакарелски, кој го фотографирал уште во периодот кога се употребувало во Галичник (Central State).

Прашувавме да не има во некое мијачко семејство и други сочувани семејни знамиња, но повеќето испитаници со кои зборувавме, воопшто не ни знаеја дека постоеле вакви знамиња. Само на некои постари фотографии од свадби што ги најдовме, се гледаат неколку од овие знамиња, но не потполно. За среќа, Лудвик Куба опишал некои од семејните знамиња, па дознаваме како изгледале:

„Одев од бајрак до бајрак. Освен неколкуте државни знамиња, повеќето беа во различни бои и различни шари, општо земено вкусно, стилски, хералдички составени и цртани: крст со четири полумесечини во аглите или круг со четири крста во половините на секоја страна и др.“ (сл. 11 и сл. 12) (Куба 2007, 95.)

Покрај погоре споменатите знамиња, според фотографии и описи успеавме да реконструираме уште две знамиња

сл./Fig. 10

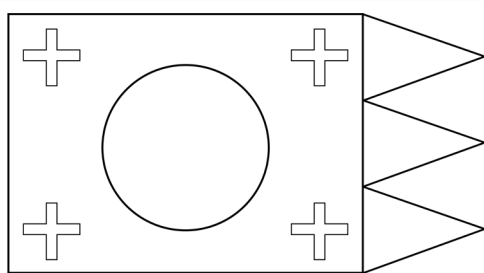
the same flag can be found in a photograph in the fond of Hristo Vakarelski, who photographed it in the period when it was used in Galichnik (Central State).

We inquired if there were any preserved family flags in some Mijak families, but most of the respondents we spoke to did not even know such flags existed. Only some of the older wedding photos we found show some of these flags, but not all of them. Fortunately, Ludvik Kuba described some of the family flags:

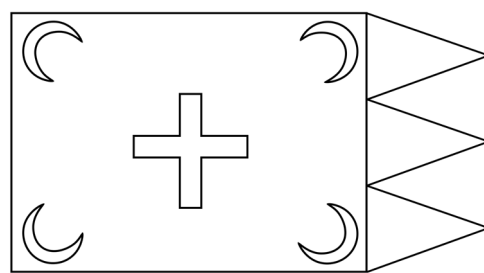
“I went from flag to flag. Apart from a few state flags, most were in different colors and different patterns, generally tastefully, stylishly, heraldically composed and drawn: a cross with

four crescents in the corners, or a circle with four crosses in the halves on each side, etc.” (Fig. 11 and 12) (Куба 2007, 95)

In addition to the above-mentioned flags, photos and descriptions allowed reconstruction of two more flags from Galichnik, one of which belonged to the Azhievci family, and the other is not known to which family it belonged. There are fragments of other family flags that are known to belong to the Galichnik families, but they are seen only little, so it is not possible to make a

сл./Fig. 11

сл./Fig. 12

од Галичник, од коишто едното му припаѓало на семејството Ажиевци, а другото не е познато на чие семејство припаѓало. Постојат фрагменти и од други семејни знамиња за коишто се знае на чии галички семејства припаѓале, но малку се гледаат, па не е можно да се направи реконструкција за тоа како би изгледале.

Знамето на Ажиевци во средината има крст, во секој од аглите полумесечина, а внатре во полумесечината како да има некој круг. Покрај полумесечината, во секој од аглите, малку повнатре има и животно. Едното животно е можно да е куче, а другото овца или коњ. Крајот на платното завршува во три пламеника (сл. 13) (Бужаровски Д. 2020, 52). Ова знаме е мошне слично со едно од знамињата што ги опишува Лудвик Куба.

При реконструкцијата се соочивме со проблем, затоа што на фотографиите се гледаа само две од четирите животни, па бидејќи не знаевме дали другите животни биле исти или различни со тие што ни се познати, ги ставивме истите. Проблем беше и која боја било ова знаме, бидејќи фотографиите се црно-бели, па за да не праваме претпоставки го направивме црно-бело (Бужаровски Д. 2020, 52), иако најверојатно било со бела, црвена и црна боја, а можеби и жолта, бидејќи овие се боите што главно преовладуваат на сите овие знамиња.

Второто знаме за коешто не знаеме на чие семејство му припаѓало е главно од бело платно. Во средината има круг, во којшто пак, има уште еден круг со потенка контура. Во вториот круг има крст. На секој од четирите агли на платното има некоја црна фигура што личи на топче, но можеби е и повеќекрака звезда (имајќи предвид дека на сите досега познати знамиња имаме ѕвезди). Помеѓу четирите круга имаме четири крста. Платното завршува со пламеници, за коишто претпоставивме дека се три, бидејќи фотографијата не се гледа потполно (сл. 14).

На споменатата француска репортажа за Македонија од

reconstruction of what they would look like.

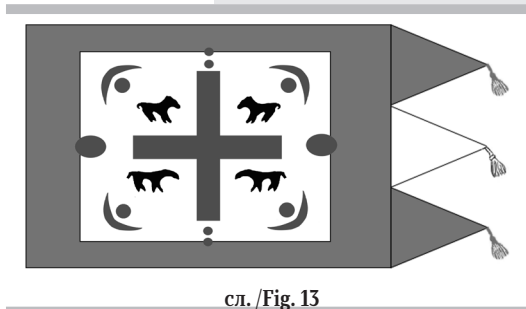
The flag of Azhievci has a cross in the middle, in each of the corners a crescent, and inside the crescent as if there is a circle. Besides the crescent, in each of the corners, a little further in, there is an animal. One animal may be a dog and the other a sheep or a horse. The end of the canvas ends in three streamers (Fig. 13) (Бужаровски Д. 2020, 52). This flag is very similar to one of the flags described by Ludvik Kuba.

During the reconstruction we faced a problem because only two of the four animals could be seen in the photos, so since we did not know if the other animals were the same or different from the ones we knew, we put the same ones. The

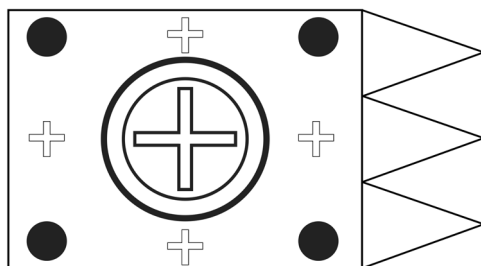
color of this flag was also a problem, because the photos are black and white, so in order not to make assumptions, we also made it black and white (Бужаровски Д. 2020, 52), although it was probably in white, red, and black, and maybe and yellow, because these are the colors that mainly dominate on all these flags.

The second flag for which we do not know which family it belonged to is mostly made of white cloth. There is a circle in the middle, in which there is another circle with a thinner contour. There is a cross in the second circle. At each of the four corners of the canvas there is a black figure that looks like a circle but may also be a multi-pointed star (given that we have stars on all known flags so far). Between the four circles we have four crosses. The canvas ends with streamers, which we assumed were three, because the photograph is not fully visible (Fig. 14).

In the French reportage about Macedonia from 1960 by Irene Chageneau (Yougoslavie), we can see a family flag used at a wedding in Galichnik. This flag is not fully visible, and the footage is of poor quality. From

сл./Fig. 13

сл./Fig. 14

1960 година од Ирен Шању (Yougoslavie), можеме да забележиме едно семејно знаме, употребено на свадба во Галичник. Ова знаме не се гледа потполно, а и снимката е со лош квалитет. Од тоа што се гледа, може да забележиме дека ова знаме мошне наликува на едно од знамињата што се чува во Музејот на Македонија, но очевидно е дека се работи за различно знаме. Составено е од бело правоаголно платно, на рабовите со некоја потемна боја, можеби црвена или бордо. За разлика од знамето што се чува во музејот, ова знаме изгледа има повеќе пламеници (не може да се види колку, но најверојатно се пет) и се со истата потемна боја (црвена или бордо), но има и со бела боја. Во средината има розета, составена од помалку делови, а во едниот агол може да се забележи полумесечина.

Јован Јоновски и Мојсо Поповски во нивната статија „Македонски свадбени знамиња“ зборуваат и за едно знаме коешто било донирано во Крушевскиот музеј од семејството Томалевски (Јоновски и Поповски 2020, 13). Ристо Бужароски вели дека Томалевци воделе потекло од Галичник, претходно се презивале Димоски, а Ѓорѓе Томалески кој бил роден во 1897 година, сметал дека неговиот дедо Димо дошол од Галичник во Крушево околу 1750 година (Бужароски Р. 1976, 128). Дека Томалевци водат потекло од Галичник се потврдува и во една друга статија за Наум Томалевски, објавена во весникот Свобода или смрт, во којашто пишува дека Наум Томалевски бил роден во Крушево во 1884 година. Татко му се викал Христо Димов-Томалевски кој водел потекло од Галичник, а мајка му Коца Георјева-Гарска од селото Гари, Реканско (Злодейцитџ 1930, 2). Врз основа на ова, најверојатно знамето за коешто зборуваат Јоновски и Поповски е исто така мијачко семејно знаме, а тоа можеме да го воочиме и од самата сличност на другите досега познати мијачки семејни знамиња со ова знаме. Знамето на Томалевци е нецелосно и од него се сочувани само два дела, но најверојатно делот што недостасувал бил симетричен со сочувани-

what can be seen, this flag is very similar to one of the flags kept in the Museum of Macedonia, but it is obvious that it is a different flag. It is made of white rectangular canvas, on the edges with a darker color, maybe red or maroon. Unlike the flag kept in the museum, this flag seems to have more streamers (we cannot see how many, but probably five) and are the same darker color (red or maroon), but there is also white. There is a rosette in the middle, composed of fewer parts, and a crescent moon can be seen in one corner.

Jovan Jonovski and Mojsa Popovski in their article “Macedonian Wedding Flags” talk about a flag that was donated to the Krushevo Museum by the Tomalevski family (Јоновски и Поповски 2020, 13). Risto Buzharoski says that Tomalevci originated from Galichnik, previously they were called Dimoski, and Gjorgje Tomaleski who was born in 1897, thought that his grandfather Dimo came from Galichnik to Krushevo around 1750 (Бужароски Р. 1976, 128). That Tomalevci

originates from Galichnik is confirmed in another article about Naum Tomalevski published in the newspaper “Freedom or death” in which it is written that Naum Tomalevski was born in Krushevo in 1884. His father’s name was Hristo Dimov Tomalevski and had origin from Galichnik, and his mother Koca Georeva Garska from the village of Gari, Reka region (Злодейцитџ 1930, 2). Based on

сл./Fig. 15

these facts, the flag that Yonovski and Popovski described is probably also a Mijak family flag, and we can see that from the similarity of the other previously known Mijak family flags with this flag. The flag of Tomalevci is not complete and only two parts of it are preserved, but most likely the missing part was symmetrical with the preserved part (Јоновски и Поповски 2020, 13) (Fig. 15).

From the other Mijak villages, only one flag from the village of Selce has been preserved (Fig. 16). This flag was obviously first of the Josifovci

от дел (Јоновски и Поповски 2020, 13) (сл. 15).

Од другите мијачки села е сочувано само едно знаме, од селото Селце (сл. 16). Ова знаме очигледно прво било на семејството Јосифовци, а потоа го користело семејството Пандиловци, бидејќи тоа му било подарено на Мелентие Пандиловски за свеченостите за неговата свадба, од неговиот роднина Јосиф Јосифовски (Мијачки „крстат“ барјак 1995, 15). Во статијата „Белешки за мијачкото знаме“, во којашто како извор за знамето на Пандиловци се користи исто така Тресонечкиот летопис (Филипова 2005,3), ова знаме е помешано со мијачкото знаме коешто започнало да се употребува од 1995 година во Тресонче, и всушност е даден опис на ова знаме, а не на знамето на семејството Пандиловци. Во друга статија пак, од Блажевски, ова знаме е напишано дека е на семејство од Галичник (Блажевски 2006, 18), па сакаме да нагласиме дека ова знаме е од селото Селце како што видовме погоре, а не од Галичник. Во прилог на тоа оди и фактот што во Галичник не се знае дека имало семејство Пандиловци, а и во еден список на галички семејства, вакво семејство не среќаваме (Ажиески 2009, 88).

Семејството Пандиловци претпоставува дека знамето е постаро од 200 години (Мијачки „крстат“ барјак 1995, 14). Инаку е слично со едно од знамињата што се чува во Музејот на Македонија. Тоа е од бело платно, а на сите четири рабови има црвено платно. Платното од едната страна завршува со три пламеника. Во центарот на знамето се наоѓа розета, составена од осум парчиња во црвена, жолта и бела боја. Во четирите агли на знамето, од едната страна имаме претставени две фигури на коњаник, а од другата страна имаме полумесечина со ѕвезда, како и фигура што личи на цвет. Над коњаниците со сини избледени букви дури пишува „Усура фамилиа“, што

сл./Fig. 16

family, and then used by the Pandilovci family, because it was given to Melentie Pandilovski for the celebrations of his wedding by his relative Yosif Yosifovski (Мијачки „крстат“ барјак 1995, 15). In the article “Notes on the Mijak flag” in which

the Tresoneche chronicle is used as a source for the flag of Pandilovci (Филипова 2005, 3), this flag is misplaced with the Mijak flag which has been used since 1995 in Tresonche. The article gives a description of this flag, not the flag of the Pandilovci family. In another article, Blazhevski wrote that this flag belongs to a family from Galichnik (Блажевски 2006, 18), so we want to emphasize that this flag is from the village of Selce as we saw above, and not from Galichnik. This is supported by the fact that in Galichnik the Pandilovci family is unknown, and in a list of Galichnik families we do not find such family (Ажиески 2009, 88).

The Pandilovci family assumes that the flag is older than 200 years (Мијачки „крстат“ барјак 1995, 14). Otherwise, it is similar to one of the flags kept in the Museum of Macedonia. It is made of white cloth and has red cloth on all four edges. The canvas on one side ends with three streamers. In the center of the flag is a rosette consisting of eight pieces in red, yellow, and white. In the four corners of the flag on one side we have two figures of a horseman, and on the other side we have a crescent with a star, as well as a figure that looks like a flower. Above the horsemen in blue faded letters is even written “Usura famiglia” which means family flag (Блажевски 2006, 18).

On a wedding photo from Tresonche a family flag can be seen (Fig. 18). On another photo from a wedding in the village of Bitushe, taken by Georgi Traychev around 1917, during the custom of carrying

сл./Fig. 18

значи семејно знаме (Блажевски 2006, 18).

На една фотографија од свадба, од Тресонче, се забележува едно семејно знаме (сл. 18). На друга фотографија од свадба во селото Битуше, направена од Георги Трајчев околу 1917 година, при обичајот носење на невестата да наполни вода, можеме да забележиме едно од семејните мијачки знамиња што се користеле во ова село (сл. 17). Но за жал, овие две семејни знамиња се гледаат мошне малку, и не можеме да видиме што има на нив.

На фотографија од селото Лазарополе, исто така се гледа некое семејно знаме. Ова знаме за разлика од претходните фотографии се гледа повеќе и бевме во можност да го реконструираме. Основата, платното е од бела боја и платното завршува со пламеници (најверојатно три пламеника), коишто изгледа дека се со различна боја од основата на платното. На рабовите на платното има лента со темна боја, за којашто не може да се каже која боја е, бидејќи фотографијата е црно-бела. Најверојатно се работи за црвена или бордо боја, но може да е и црна боја, имајќи ги предвид досега познатите знамиња и боите што преовладуваат. Од страната од кај пламениците има две животни во аглите. Едното животно личи на куче или овца, а другото е коњ. Во средината на платното има два големи круга, од коишто поголемиот е со потенка контура, а помалиот со подебела. Во самата средина на кругот има мал круг со уште подебела контура, но оваа контура е со бели точки. Во овој круг има крст (сл. 19 и сл. 20).

За семејните знамињата што се користеле за време на свадбите во Лазарополе и другите мијачки села зборува и Исаја Радев Мажовски. Тој тргнува со грешна претпоставка за поте-

сл./Fig. 17

the bride to fill water, we can see one of the family Mijak flags that were used in this village (Fig. 17). Unfortunately, these two-family flags are only partially visible, and we cannot see what is on them.

A photo from the village of Lazaropole also shows a family flag. This

flag, unlike the previous photos, is more visible and we were able to reconstruct it. At the base, the canvas is white, and the canvas ends with streamers (probably three), which seem to be a different color from the base of the canvas. There is a dark stripe on the edges of the canvas,

сл./Fig. 19

the color of which cannot be determined because the photo is black and white. It is probably red or maroon, but it can also be black, given the previously known flags and colors that prevail. There are two animals in the corners on the side of the streamers. One animal looks like a dog or a sheep, and the other is a horse. In the middle of the canvas there are two large circles, the bigger one with a thinner contour, and the smaller circle with a thicker one. In the middle of the circle there is a small circle with an even thicker contour, but this contour has

white dots. There is a cross in this circle (Fig. 19 and 20).

Isaia Radev Mazhovski also talks about family flags used during the weddings in Lazaropole and other Mijak villages. He makes a wrong assumption about the origin of these flags, because he supports the idea that the Ancient Macedonians were Slavs. Consequently he believes that the Macedonians, after the defeat of the Romans, allowed some of the Western Macedonian Slavs to use their flags but only during weddings (Мажовски 1922, 18). Of course, his assumption about the origin of

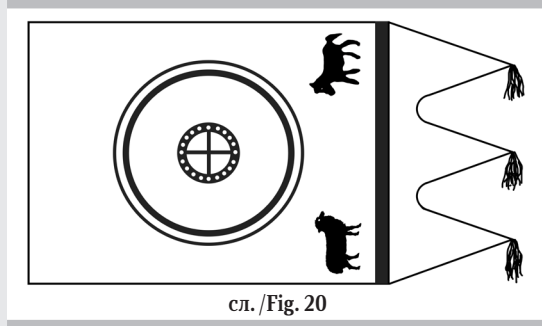
клото на овие знамиња, бидејќи е застапник на идејата дека Античките Македонци биле Словени, па следствено на тоа, тој смета дека на Македонците по поразот од Римјаните им било дозволено на дел од западните македонски Словени да ги користат своите знамиња само за време на свадбите (Мажовски 1922, 18). Секако дека оваа негова претпоставка за потеклото на знамињата е погрешна, но значаен е описот на семејните знамиња, бидејќи во периодот кога тој живеел, овие знамиња сè уште се користеле, и Мајовски добро ги знаел. Тој наведува:

„Амблемот на словенските македонски знамиња бил мечка, извезена од срма. Височината на дрвото на знамето било два метра, дебелината 4 – 5 сантиметри; должината на платното – метар и половина, ширината – еден метар. Рабовите на платното биле црвени, а внатрешноста – бела. Знаците – амблемите на разните знамиња биле: мечка, лав, полумесечина и рака. Тие знамиња до ден денес постојат во Македонија и се носат по свадби, но само во некои од дебарските села, каде што освен знамињата, запазени се и некогашните обичаи. Тие села се: Галичник, Лазарополе, Тресонче, Гари, Осој, Јанче, Велебрдо, Битуше, Косоврасти и Мелничани“ (Мажовски 1922, 18-19).

Како што кажавме, Мајовски тргнува со погрешна теза околу потеклото на семејните мијачки знамиња и не ни ги нарекува семејни, но неговиот запис е значаен, бидејќи дава делумен опис на знамињата, најверојатно на оние што се користеле во неговото родно село Лазарополе, иако главно во сите мијачки села, овие знамиња имале слични симболи.

ЗАКЛУЧОК

Доколку во минатото некогаш постоело едно семијачко знаме, најверојатно е она што го опишува Смилјаниќ, а другите опишани знамиња се всушност семејни знамиња што настанале подоцна. Со распаѓањето на племенската организација кај Мијаците и појавата на првите преселби, престанала употребата на мијачкото знаме. Но сепак, тоа не згаснало сосема, бидејќи врз основа на него, започнале да се шијат семејните мијачки знамиња, коишто имале сличности со мијачкото знаме, и секое семејство имало свое знаме, коешто било обе-

the flags is incorrect, but the description of the family flags is important, because in the period when he lived these flags were still used and Mazovski knew them well. He states:

“The emblem of the Slavic Macedonian flags was a bear, embroidered with silver thread. The height of the flagpole was two meters, the thickness was 4-5 centimeters; the length of the canvas a meter and a half, the width one meter. The edges of the canvas were red, and the inside was white. The signs - the emblems of the various flags were: bear, lion, crescent and hand. These flags still exist in Macedonia and are displayed during weddings, but only in some of the villages of Debar, where in addition to the flags, the former customs are preserved. Those villages are Galichnik, Lazaropole, Tresonche, Gari, Osoj, Jance, Velebrdo, Bitushe, Kosovrasti and Melnichani” (Мажовски 1922, 18-19).

As we have stated, Mazovski starts with an incorrect thesis on the origin of the Mijak family flags and does not call them family, but his record is important because it gives at least a partial description of the flags, probably those used in his native village Lazaropole, although mainly in all Mijak villages these flags had similar symbols.

CONCLUSION

If there was ever one flag of all the Myaks in the past, it is probably the one that Smiljanic describes, and the other flags described are in fact family flags that originated later. With the disintegration of the tribal organization at the Mijaks and the appearance of the first migrations, the use of the Mijak flag essentially ceased, but did not disappear completely. It served as the basis of family Mijak flags, which had similarities with the Mijak flag, with each family having a unique flag, which was the

лежје на куќата и се користело за време на свадбите. Овие знамиња биле употребувани сè до третото и четвртото десетлетие на XX век, кога постепено почнуваат да се заменуваат со државното знаме на тогашната држава, Кралството Југославија, а подоцна со знамето на Народна Република Македонија. Поради ова, но најверојатно и поради големото раселување на мијачкиот крај по Втората светска војна, семејните мијачки знамиња речиси наполно се заборавиле и изгубиле, а денес ретко кој знае дека постоеле.

hallmark of the house and used during weddings. These flags were used until the third and fourth decade of the XX century when they gradually began to be replaced by the state flag of the Kingdom of Yugoslavia, and later by the flag of the People's Republic of Macedonia. Due to this, but probably also due to the large emigrations in the Mijak region after the Second World War, the Mijak family flags were almost completely forgotten and lost, and today few people know they existed.

СЛИКИ • FIGURES

1. Тома Смиљаниќ Брадина/ Toma Smiljanic Bradina (Personal archive of author)
2. Мијачкото знаме/ The Mijak flag (Трайчевъ 1941, 94)
3. Мијачкото знаме според Смиљаниќ, обид за реконструкција/ The Mijak flag according to Smiljanic, attempt for reconstruction
4. Знаме кое се користи денес/ The flag used today (Personal archive of author)
5. Семејни знамиња од Галичник/ Family flags from Galichnik (Personal archive of author)
6. Слика од Галичка свадба насликана од Лудвик Куба/ Painting of Galichnik wedding painted by Ludvik Kuba (Kuba 2007)
- 7, 8. Мијачко знаме, Музеј на Македонија, фото Дамјан Бужаровски/ Mijak Flag, Muzeum of Macedonia, photo Damjan Buzharovski
9. Семејното знаме на Муратовци/ The family flag of Muratovci (Стејић-Поленковић 1950, 137)
10. Семејно знаме од Галичник од 1913/ Family flag from Galichnik from 1913 (Central State Archive Sofia)
- 11, 12. Обид за реконструкција на семејно знаме од Галичник според описот на Лудвик Куба/ Attempt for reconstruction of family Mijak flag according of the description of Ludvik Kuba
13. Обид за реконструкција на семејното знаме на Ажиевци од Галичник/ Attempt for reconstruction of Azhievci family flag from Galichnik
14. Обид за реконструкција на едно од семејните знамиња од Галичник/ Attempt for reconstruction of some family flag from Galichnik
15. Семејното знаме на Томалевци, фото Јован Јоновски/ The family flag of Tomalevci, photo Jovan Jonovski
16. Семејното знаме на Пандиловци/ The family flag of Pandilovci (Филипова 2007)
17. Свадба во Битуше на која се забележува семејно знаме/ Wedding in Bitushe on which we can see a family flag (Трайчевъ 1917)
18. Свадба во Тресонче на која се забележува семејно знаме/ Wedding in Tresonche on which we can see a family flag
19. Свадба во Лазарополе на која се забележува семејно знаме/ Wedding in Lazaropole on which we can see a family flag
20. Обид за реконструкција на семејното знаме од Лазарополе/ Attempt for reconstruction of the family flag from Lazaropole

БЕЛЕШКИ • NOTES

- 1 Во тврдењето на Станојевиќ, не е јасно што тој подразбира под светска војна, дали некоја друга војна или мисли на Првата светска војна, бидејќи мијачкото знаме, како што ќе видиме подолу во текстот, престанало да се употребува многу пред Првата светска војна./ In Stanojević's claim, it is not clear what he means by world war, whether another war or the meaning of the First World War, because the Mijak flag, as we will see below in the text, ceased to be used long before the First World War.
- 2 Од информацијата што ја дава Перишиќ дознаваме и дека за славите во Галичник се употребувале знамиња коишто биле само за таа намена, што значи дека постоеле посебни знамиња што биле употребувани за славите, а други знамиња биле употребувани на свадбите./ From Perishich's information we find that on the saint's day in Galichnik were used flags only for that occasion, which means that there were different flags used to the saint's day, and different flags used for the weddings.
- 3 Смиљаниќ најверојатно мисли на големата преселба што се случила во 1690 година, предводена од патријархот Арсеније III Црнојевиќ и втората голема преселба којашто се случила во 1737 година, а била предводена од патријархот Арсеније IV Јовановиќ (Samardžić 1989, 84)./Smiljanic probably refers to the great migration that took place in 1690 led by Patriarch Arsenije III Crnojevic and the second great migration that took place in 1737, which was led by Patriarch Arsenije IV Jovanovich (Samardžić 1989, 84).
- 4 За детален опис на овие знамиња види Јоновски и Поповски 2020, 12-13./ For detailed description of these flags see Јоновски и Поповски 2020, 12-13.

Необјавени извори / Unpublished sources

Архив МАНУ „Хараламије Поленаковиќ“ фонд Тома Смиљаниќ Брадина.

Central State Archive Sofia, фонд 2072K Христо Варкарелски, архивска единица 502 Снимки сврзани со црковни и народни обичаи во Македонија.

Објавени извори / Published sources

Гајиќ, Ј. М. 1901. „С лепенца на Радику, путничке белешке“. Во *Годишњица Николе Чупића*, књига XXI. Београд.

Куба, Лудвик. 2007. *Книга за Македонија*. Преведено од Донка Даниловска Роус. Скопје: Македонска реч.

Јстребовъ, И. С. 1886. *Объчаи и пѣсни турецкихъ сербовъ (въ Призрѣнѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ)*. С. Петербургъ.

Весници / Newspapers

Бацовиќ, Деспот. 6 маја 1878. „Којој словенској грани припаѓају Словени у горњој Албанији и у Македонији“. *Српске новине*, број 100 год.а XLVI.

Блажевски, Иван. 26.02.2006. „Пред десетина дена откриено древно македонско знаме“. *Време*, 644, 18-19.

Галичник илустрирана ревија. јули 1951. Галичник.

Злодейциќ убиха и Наумъ Томалевски. 1930. Во *Свобода или смърт* год. V, број 114.

Станојевиќ, Ст. 6 септембар 1930. „Наше заставе у средњем веку“. *Полтика*, број 8022 год. XXVII, 2-3.

Библиографија / Bibliography

Ажиески Галев, Гапе. 2009. *Фактографија за семејствата Ажиески*. Скопје: Издание на авторот.

Алексиев, Арсени. 1914. „Етнографски бѣлежки за полянитъ, мияцитъ и бърсяцитъ“. Во *Сборник на народни умотворения, наука и книжина*, књига XXX.

Божовиќ, Григорије. 1930. *Урезане истине*. Београд.

Бужаровски, Дамјан. 2020. *Семејството Бундалевци родословие поврзано со мојата прабаба Тодорка Николова, моминско Бундалевска (1908-1981) и нејзиниот брат Симон С. Бундалевски (1890/4-1989)*. Скопје: Дамјан Бужаровски.

Бужароски, Ристо. 1976. *Галичка повест*. Скопје: ООЗТ книгоиздателство „Наша књига“.

Верковичъ, Стефанъ. 1868. *Описаніе быта болгаръ населяющихъ македонію*. Москва

Григоров, Марко. 1907. „Говорът на Малореканците (Мияците) в Дебърско“. *Известия на семинара по славянска филологија при универзитетата в Софија*, књига II, 200-304.

Јоновски, Јован и Мојсо, Поповски (2020). „Македонски свадбени знамиња“. *Македонски хералд*, број 15, 3-24.

Кличкова, Вера, и Милица, Георгиева. 1965. „Свадбените обичаи од селото Галичник-Дебарско“. *Гласник на етнолошкиот музеј*, 2, 95-184. Скопје.

Лоноски-Огъановиќ, Риста. 2004. *Галичник и Мијаците*. Скопје.

Мажоски, Радев, Исая. 1922. *Вжзпоминания*. Софија.

Македонија како природна и економска целина. 1978.

Скопје: Институт за национална историја.

Манојловиќ, П. Коста. 1926. „Свадбени обичаји у Галичнику“. *Гласник етнографског музеја у Београду*, књига прва, 84-93. Београд.

Мијачки „крстат“ барјак. 1995. Во *Тресонечки летопис*, уредник Мирко Миронски, 14-15.

Петровиќ, Ж. Петар. 1931. „Свадбене обичаји у Галичнику“. *Гласник етнографског музеја у Београд*, књига шеста, 90-99. Београд.

Смиљаниќ, Тома. 1921. „Пастирски живот код Мијака“. *Гласник географског друштва*, св.5, 230-239. Београд.

Смиљаниќ, Томе. 1925. „Мијаци, Горна Река и Мавровско поле“. *Српски етнографски зборник*, кн.35. Београд: Српска краљевска академија.

Стејић-Поленаковиќ, Х. Радмила. 1950. „Галички свадбени барјаци“. *Музеји часопис за музеолошко-конзерваторска питања*, број 5. Београд: Просвета.

Тодоровски, Глигор. 1970. *Малореканскиот предел општествено-економските и просветните прилики во периодот од 80-те години на XIX век до крајот на Првата светска војна*. Скопје: Институт за национална историја.

Томиќ, Светозар. 1923. „Скопље-Тетово-Гостивар-Маврово-Галичник“. *Братство*, 17, 215-229.

Трайчевъ, Георги. 1917. Бигорски манастир Свети Иван Предтеча. Софија.

Трайчевъ, Георги. 1941. *Книга за Мияцитъ* (историко-географски очерк). Софија.

Филипова, Снежана. 2005. „Белешки за Мијачкото знаме“. *Македонски хералд*, година 1, број 1, 2-6.

Филипова, Снежана. 2007. „Белешки за Мијачкото знаме - Толкување на аплицираните мотиви“. *Македонски хералд*, година 3, број 2, 5-8.

Цвијиќ, Јован. 2000. *Балканско полуострво*. Треће издање. Београд: Српска академија наука и уметности.

Gidal, Tim, & Sonia, Gidal. 1957. *My village in Yugoslavia*. New York: Pantheon Books Inc.

Samardžič, Radovan. 1989. „Migrations in Serbian history“. *Migrations in Balkan history*, 83-90. Belgrade.

Smiljanić, Tomo. 1924. „Plemenske odlike Mijaka“. Во *Narodna starina*, vol. 3 No. 7, 61-74.

Соговорници / Interviews

Ангелина Бужаровска род. Веноска, во Гостивар во 1941 година. Разговарано на 19.09.2020 година во Скопје.

Загорка (Горица) Перишиќ род. Мелоска, родена во Галичник во 1933 година. Разговарано на 18.08.2018 година во Скопје.

Стојан Мелоски, роден во Галичник во 1944 година. Разговарано на 12.03.2018 година во Скопје.

Томо Черепналкоски, роден во Галичник во 1952 година. Разговарано на 08.12.2018 година во Скопје.

Видео / Video

Документарен филм Yougoslavie: la Macédoine et Dubrovnik, Irène Chagneau, Ina.fr 1960. Посетено на 19.07.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=cnKiyTn7gC0&t=211s>

РОДОТ ДИМКОВЦИ- ПОПОВЦИ ОД ЛАЗАРОПОЛЕ ОД 18 ДО 20 ВЕК

Мојсо Поповски

Македонско грбословно друштво,
<https://orcid.org/0000-0003-0078-0791>

УДК 929.52Димковци-Поповци(497.761)
УДК 94(=163.3:497.761)“17/19“

<https://www.doi.org/10.47763/mher2117047p>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Предмет на овој труд е родословието на родот Димковци-Поповци од селото Лазарополе, област Река, почнувајќи од митските предци Лазар и родоначалникот Димко (17 в.) и неговиот син Илија и внук Петар. Потоа се дадени и првите документирани предци, правнукот Мартин, роден 1800 г. Од овој род се истакнуваат повеќе видни свештеници и учители, меѓу кои: поп Мартин (1800 – 1870), поп Серафим (1832 – 1899), поп Косто (1819 – 1915), потоа поп Мартин Серафимов (1872 – 1952) и поп Данаил Костов (у. 1936). Овој род дал и свој истакнат претставник во преродбата, во името на Васил Икономов (1848 – 1934). Во ново време, по Втората светска војна овој род дал видни просветни работници по

Клучни зборови: Мијаци, Лазарополе, Димковци, Димковски, Поповци, Поповски

DIMKOVCI-POPOVCI FAMILY FROM LAZAROPOLE FROM 18TH TO 20TH CENTURY

Mojso Popovski

Macedonian Heraldic Society
<https://orcid.org/0000-0003-0078-0791>

UDC 929.52Dimkovci-Popovci(497.761)
UDC 94(=163.3:497.761)“17/19“

<https://www.doi.org/10.47763/mher2117047p>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

Subject of this study is the genealogy of the family Dimkovci-Popovci from the village of Lazaropole, Reka Region, Macedonia, starting from the mythical ancestors Lazar and the patriarch Dimko (17 c.) and his son Ilija and the grandson Petar. Later, the first documented ancestors are given, i.e., the great-grandson Martin born in 1800. From this branch came several prominent priests and teachers, among which are Priest Martin (1800-1870), Priest Serafim (1832-1899), Priest Kosto (1819-1915), and Priest Martin Serafimov (1872-1952) and Priest Danail Kostov (d. 1936). This family also includes a prominent representative of the national awakening period, Vasil Ikonov (1848-1934). In modern times, after World War II, the family included prominent educators.

Keywords: Mijaks, Lazaropole, Dimkovci, Dimkovski, Popovci, Popovski

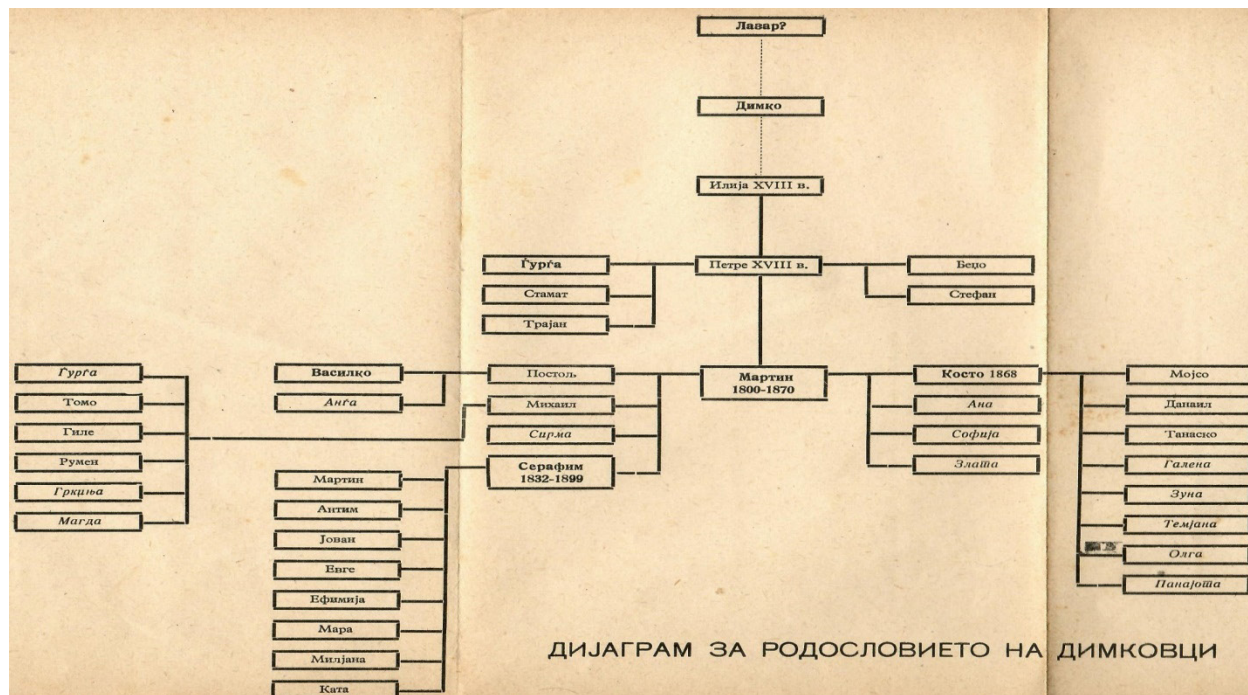

Родот Димковци потекнува од селото Лазарополе, коешто се наоѓа во Реканскиот регион, во западниот дел на Република Македонија. Наречени се уште и Поповци. Родословието на овој род е проткаено со многу легенди и историски факти. За позначајните дејци од родот Димковци, за првпат во македонската историографија темелно се занимава академикот д-р Александар Матковски во своето дело: „Гурчин Кокалески 1775 – 1863, Прилог кон прашањето за создавање на селска, сточарско-трговска буржоазија во Македонија“ (Матковски 1959) и д-р Блаже Ристовски, „Васил Икономов (1848 – 1934)“ (Ристовски 1985), а во поново време и историчарот Слободан Шошкоски. Фрагментарно споменување припадници од овој род има во делото на Петар Поповски, „Архимандрит Теофил Аврамов Жунгулоски“ (1997). Од хрониките коишто зборуваат за минатото на Лазарополе и родот Димковци, треба да се издвојат делата на д-р Блаже Смилевски – „Срцепис за Лазарополе“ (Смилевски 1995) и делото на хроничарите Сотир Шошкоски и Васко Поповски – „Лазарополе во подалечното и поблиското минато“ (Шошкоски, Поповски 2003).

Обиди за пишување и составување родословија наоѓаме во делото на Панајот Гиноски, кој ни дава родословни информации за родови од

The Dimkovci family originates from the village of Lazarople, in Reka Region in the western part of the Republic of Macedonia. They are also referred to as the Popivci. The genealogy of this family is interwoven with myriad legends and historical facts. The more significant activists of the Dimkovci family, in Macedonian historiography, was first written of by the academician Dr. Aleksandar Matkovski in his work ‘Gjurchin Kokaleski 1775-1863. Contribution to the question for creating a village, stockbreeding-trade bourgeoisie in Macedonia’ (Matkovski 1959) and Dr. Blazhe Ristovski, ‘Vasil Ikonov (1848-1934)’ (Ristovski 1985), and more recently, historian Slobodan Shoshkoski. Fragmented references of family members can be found in the work of Petar Popovski ‘Archimandrite Teofil Avramov Zhunguloski’ (Popovski 1997). From the chronicles that deal with Lazaropole’s past and the Dimkovci family, we can point to the works of Dr. Blazhe Smilevski ‘Srcepis za Lazaropole’ (Smilevski 1995) and the chroniclers Sotir Shoshkoski and Vasko Popovski in ‘Lazaropole in the remote and recent past’ (Shoshkoski, Popovski 2003).

Attempts to record genealogies can be found in the work of Panajot Ginoski, giving

Сл./Fig. 1

сега веќе изгубеното село Сушица (Спорник 1899, 247). Желбата за спомнување, запишување на своите предци кај Мијаците ја следиме и во делото на Риста Огњановиќ-Лоноски, кој дава интересни родословни информации за „потеклото и родословијата на некои галички фамилии“ (Огњановиќ 2004, 92-99).

Изработката на родословија во Македонија има мошне мала традиција. Најголема пречка е немањето доволно историски податоци во изворите од периодот на Османлиската Империја. Основните извори од овој период се пописните дефтери во коишто се дадени најразлични статистички податоци. Во нив се дадени податоци за некои населени места во коишто се наведени само имињата и презимињата на главите на семејствата и бројот неженети, вдовици и вкупниот број семејства (Стојановски, Ѓеоргиев 2001, 6). Ова е бариерата при изработка на родословија пред XVIII век.

Академикот Александар Матковски е веројатно прв македонски составувач на родословни табели (сл. 1). Тој во 1950-тите има објавено три родословија од Лазарополе: Димковци-Поповци, Кокалевци и Жунгуловци. На нив се надоврзува Бранислав Поповски, од родот Димковци, кој во периодот од 1958 до 1960 година го проширува со додавање на помладите членови од родот (сл.2). Во него, жените кои се родени во родот се прикажани како листови на долните делови од гранките, со објаснување дека наесение ќе паднат, односно ќе се омажат во други куќи – родови, а пак напролет ќе распуат нови листови. Новодојдените, невестите од други родови, се прикажуваат на горните делови од гранките, веднаш над името од мажот. Сè до 1960-тите, жените во Лазарополе биле именувани

us genealogy information for the families from the now lost village of Sushica (Спорник 1899, 247). The desire to remember and document the ancestors of the Mijaks can be also seen in the work by Rista Ognjanovic-Lonoski, it gives interesting insight into the ‘origin and the genealogy of some families from Galichnik’ (Огњановиќ 2004, 92-99).

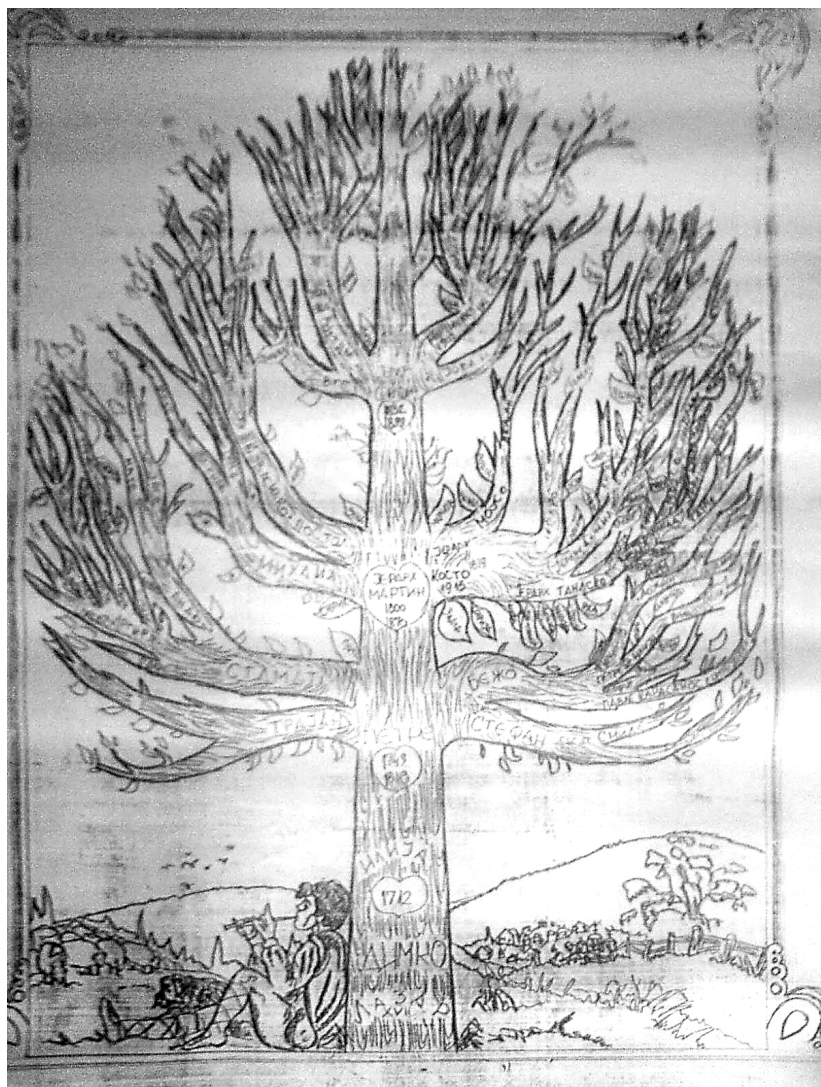
Genealogy research in Macedonia has a very short tradition. The biggest obstacle is lack of enough historical data sources from the Ottoman period. The basic sources from this period are the census books in which various statistical data are recorded. Data for some inhabited places include the names and surnames of the heads of families, along with the number of non-married members, widows, and the total number of households (Стојановски, Ѓеоргиев 2001, 6). The lack of primary sources continues to act as a barrier to preparing genealogies prior to the 18th century.

The academician Aleksandar Matkovski is probably the first Macedonian author of genealogy tables (Fig. 1). In the 1950s he published three genealogies for Lazaropole families: Dimkovci-Popovci, Kokalevci, and Zhungulovci. From 1958-

60, Branislav Popovski, from the Dimkovci family, contributed to expanding these genealogies by adding the younger family members (Fig. 2). In his work, the women born in the family are shown as leaves in the lower parts of the branches, with explanation that in the autumn they will fall, that is they will marry in other houses-families,

Сл./Fig. 2

Сл./Fig. 3

по името на мажот, традиција што е присутна и во други делови од Македонија, на пр: Бежовица, Стаматича, Костовица. Во 1994 година, Злата Трајчевска-Поповска ги додава новите членови на родот (сл. 3).

Некои родови ги добиле имињата – презимињата на сојот и по имињата на некои жени: Перинци од Лазарополе по Пера која била омажена во овој род што претходно се викал Цветковци; Потоа во Галичник, Пендаровци по Пенда и Чоланчевци по Чолана (сите три се ќерки на Ѓурчин Кокалески). Кога некоја гранка веќе нема да се разгранува, шири, тогаш тој дел од родот значи дека нема машки наследници. Видливо е разгранување на едно стебло на повеќе гранки, што значи дека во самиот род имаме оформување поголемо семејство или како што го нарекуваат сој. На пример, еден пре-

while in spring new leaves will appear. The newcomers, the brides from other families, are shown in the upper parts of the trees' branches immediately above the husband's name. Until 1960s, the women were named by the husband's name, a tradition that is present in other parts of Macedonia as well, such as: Bezhovica (wife of Bezho), Stamatica (Stamat), Kostovica (Kosto). In 1994 Zlata Trajchevska Popovska added the new family members (Fig. 3).

Some families got their names-surnames from the names of a woman – Perinci from Lazaropole after Pera married into the family, which was previously known as Cvetkovci. Then, in Galichnik, is the family Pendarovci after Penda, and Cholanchevci after Cholana (all three were daughters of Gjurchin Kokaleski). When one branch has no further branching, or expansions, it means that family has no male heirs. If one

tree has several branches recorded, it means that family is forming a larger, extended, family or as it is called a “strain” (soj). For example, if one ancestor has several sons, then that strain of the family is named after the father's name, for example from the name Argir, who has several sons, all his heirs are named as Argirovci, from the family Dimkovci, from Kosto, etc.

The family organization in Reka, Mala Reka for example, has had various different titles: house, community, strain, galabija, lineage/family, same blood, kabile, our (man/ woman). Here we use the title “family” due to its long use in Lazaropole.

The family in Lazaropole (Fig. 4) as an economical unit was connected to movable property (sheep). The herds required large

док има повеќе сина и тој сој од родот се именува со името на таткото, на пр. од името Аргир кој има повеќе сина, сите негови наследници се именуваат со називот Аргировци од родот Димковци; од Косто итн.

Родовската организација во Река и пред сè во Мала Река, носела различни називи: куќа, заедница, сој, галабија, род, една крв, кабиле, свој, наш или пак нашинец. Овде веќе го употребуваме називот род, бидејќи овој назив во Лазарополе се употребува долго.

Родот во Лазарополе (сл. 4), како економска единица бил сврзан со подвижниот имот (овци). Стадата барале голем број луѓе, а со тоа и самото стадо било поделено, заедничко и овде решавал интересот на родот, а не на поединецот. Цврстите родовски организации биле нужни и условени. Племенската организација кај Мијаците се зачувала сè до крајот на 18 век (Матковски 1959, 67), односно до 19 век (Смиљаниќ 1921), а конечно се распаднала со поставувањето на границите по 1913 година, кога им била попречена преселбата на стоката кон зимските пасишта во Солунско Поле, основната економска гранка на племенско-патријархалната организација (Поповски 2019).

Основните правила кај мијачките родови ги забележал Томо Смиљаниќ. Секој род во мирно време избирал свој мирновремен старешина. Одделни главешини доживотно ја вршеле должноста родов главешина. Имотот на умрениот го наследувал родот, но не и поединецот. Родот имал свое име што го носеле сите од родот, а тоа покажувало на кој род припаѓа поединецот. Кај Мијаците, родовските имиња се на -ци, на пример: Димковци, Кокалевци, Дракуловци. Крвната освета кај Мијаците имала посебен назив, „падна корф“. Крвната освета помеѓу два рода од исто племе кај Мијаците била мошне ретка, иако во Лазарополе се забележани неколку обиди за крвна освета во периодот од 60-тите години од XIX век. Крвната освета кај Мијаците се одвивала со населението западно од реката Црн Дрим. Специфична за мијачкото племе е едногамијата – тие избегнувале да се мажат и женат надвор од

number of people, consequently the herd remained undivided, mutual and here the family's interests was crucial, not the individual's. The strong family organization was necessary and conditional. The tribal organization of the Mijaks was kept until at least the end of the 18th century (Матковски 1959, 67), or until the 19th century (Смиљаниќ 1921), until it finally collapsed with the establishment of the borders after 1913, when the moving of the herds towards the pastures around Thessaloniki was stopped, undoing the basic economy of the tribe-patriarchy organization (Поповски 2019).

The basic rules for the Mijak families were recorded by Tomo Smiljanic. Each family during peacetime chose a peacetime elder. Some elders performed the duty of family elder for life. The property of the deceased was inherited by the family, not the individual. The family had a name that was borne by all its members, and it indicated the family to which

Сл./Fig. 4

the individual belonged. In the case of Mijaks, the family names end in “CI”, for example Dimkovci, Kokalevci, Drakulovci. The blood revenge of the Mijaks had a special name ‘fallen blood’. Blood revenge between two families of the same tribe among the Mijaks was very rare, although there had been several attempts for blood revenge in Lazaropole in the 1860s. Mijak's blood revenge was associated with the population west of the river Crn Drim. Specific to the Mijak tribe is the practice of endogamy - they avoid getting married outside their tribe,

своето племе, но надвор од родот, којашто започнала бавно да се распаѓа од 1913 година сè до 1950-тите години, со миграцијата село-град (Матковски 1959, 69).

ЛАЗАРОПОЛЕ

Во околината на Лазарополе, во месноста Јаорска Вода, пронајдени се шеесетина гробови (Поповски 2009), датирани од IX до XII век (Алексова 1959). Во пописните дефтери има податоци за непрекинато населување во Лазарополе со луѓе, пред сè дојдени од уништените запустени населби како што биле Главино Село и Лопушник во негова близина, во период од 1467 до 1569 година (Поповски 2009а, Шошкоски, 2009с). Името Лазарополе за првпат се споменува во втората половина на XVI век, во манастирски кодик од Слечче, а потоа се споменува и во XVII век (Матковски 1959, 78), а во дефтерите во 1536 година (Стојановски, Ѓеоргиев 2001, 125), во коишто се дадени над шеесетина имиња и презимиња на мажи, сопственици на куќи – глави на семејства, не можеме да направиме никакво посигурно хронолошко спојување на родот Димковци ниту пак со нивниот епонимен предок Лазар.

За најстари родови во Лазарополе се сметаат: Димковци, Слздановци, Дарковци, Тарабашковци, Коштревци-Ѓуревци и Жаферкаповци. Сите овие родови се сметаат дека се автохтони. Најзначајни родови што дошле во Лазарополе се: Кокалевци и Жунгуловци, подоцна Голибеговци и Дракуловци (Smiljanić 1925).

РОДОТ ДИМКОВЦИ

Родот Димковци се смета за еден од најугледните и најбогатите родови од Лазарополе, од кого се регрутирале видни и угледни православни свештеници (поради што ќе го добијат името Поповци, односно презимето Попоски) и учители во реканскиот крај и пошироко. Од овој род, сè до 1832 година се избирал селскиот главешина-коцабашија. Ги поседувале најдобрите ливади во околните села, шуми, пасишта и воденица.

Во родовата меморија до денес се задржало верувањето дека родот Димковци води потекло од митскиот основач на селото Лазар. Според

but do so outside the family, which began to disintegrate slowly from 1913 until 1950s with village-town migration (Матковски 1959, 69).

LAZAROPOLE

In the Lazaropole region, in the Jaorska Voda locale, about sixty graves were found (Поповски 2009) dating from the 9th to 12th century (Алексова 1959), attesting to the region's early establishment. The census books contain data on the continuous inhabitation of Lazaropole, people who came primarily from the destroyed, abandoned settlements such as Glavino Selo and Lopushnik near it, during the period 1467 to 1569 (Поповски 2009а, Шошкоски 2009с). The name Lazaropole was first mentioned in the second half of the 16th century in a monastery codex from Slepche, and again in the 17th century (Матковски 1959, 78), and once again in the census books of 1536 (Стојановски, Ѓеоргиев 2001, 125), in which are given over sixty names and surnames of male homeowners - heads of families, with which we can not make more reliable chronological connection with Dimkovci family or with their eponymous ancestor Lazar.

The families in Lazaropole considered the oldest are: Dimkovci, Slzdanovci, Darkovci, Tarabashkovci, and Koshtrevci-Gjurevci i Zhaferkapovci. All these families are also considered autochthones. The most notable families that came to Lazaropole are: Kokalevci and Zhungulovci, later Golibegovci and Drakulovci (Smiljanić 1925).

DIMKOVCI FAMILY

The Dimkovci family is considered to be one of the most respectable and wealthiest families from Lazaropole, from whom prominent and reputable Orthodox priests were recruited (hence the name Popovci, that is the surname Poposki) and teachers in the Reka region and beyond. From this family, up to 1832, the village elder or kodzhabashija was elected. They owned the best meadows in the surrounding villages, forests, pastures and a mill.

The belief the Dimkovci family originates from Lazar, the mythical founder of the village, remains in the family memory to this day.

легендата, Османлиите ја уништиле, запалиле населбата (селото) Главино Село, а населениите го задушиле, палејќи мокра слама пред влезот на пештерата Калина Дупка, каде што било скриено населението. Само Лазар успеал да спаси жива глава, излегувајќи од другиот крај на пештерата во непосредна близина на денешно Лазарополе (во месноста викана Дупчиња), каде што е подигната новата населба (Дракул, 1951). Населбата Главино Село, според некои научници се смета дека била центарот на Мијаците каде што се среќавале на собори првенците – главатарите (или подоцна коџабашииите) на сите дотогаш населби во овој крај – „Советодавен центар“. Главино Село се споменува последен пат во 1467 година, во пописните дефтери, и е населбата којашто веќе била ненаселена (Стојановски, Ѓеоргиев 2001, 53-4). За првпат во 1536 година, во пописните дефтери среќаваме населба со име Лазарополе.

Легендата за Лазар се пренесувала од колено на колено во родот Димковци, што нè води до заклучокот дека споменувањето на епонимниот предок служело како штит којшто имал за цел да ја заштити положбата на родот од новоодојдените истоплеменски мијачки родови, при крајот на XVII век, пред сè од територијата западно од Црн Дрим (Цвијић 1931, 256).

Староста на родот би можела да се потврди и со положбата на истородовните живеалишта – куќите на родот. Живеалиштата на Димковци се наоѓаат во самата близина на селската црква (читај црквата пред 1832 година) и во близина на стариот центар на селото, од којшто понатаму селото се шири во денешната местоположба. Домовите на Димковци со текот на времето биле доградувани, проширувани и прилагодувани на потребите, но никогаш не биле темелно рушени. Една од првите темелни реконструкции на куќите во Лазарополе, можно е да се случила во 1807 година по големиот пожар што беснел во селото за време на празникот Огнена Марија (Поповски 2019b). Тогаш, во Лазарополе изгореле 53 куќи. Основниот материјал за покривната конструкција во овој период е сламата (Кокалески). По овој пожар, секоја куќа во Лазарополе добива покривна површина само од дебели плочи, но основата на куќата не била

According to the legend, the Ottomans destroyed, burnt down, the settlement (village) of Glavino Selo. The population hid in a cave called Kalina Dupka. The Ottomans set wet straw on fire at the cave entrance and almost the entire population suffocated. Only Lazar managed to save his life, exiting from the other end of the cave near today's Lazaropole (locally called Dupchinja), where the new settlement was established (Дракул, 1951). Some scientists consider the Glavino Selo settlement was a center for the Mijaks, where the elders (family heads) gathered (later kodzhabashi- mayor), coming from all the settlements of that region at that time. 'The Counseling Centre'- Glavino Selo is mentioned for the last time in 1467 in that year's the census books and by which it was already uninhabited (Стојановски, Ѓеоргиев 2001, 53-4). The first time in the census books mention a settlement with the name Lazaropole is in 1536.

The legend for Lazar was passed down from generation to generation in the Dimkovci family, leading us to the conclusion that the mentioning of the eponymous ancestor served as a shield whose purpose was to protect the position of the family from newcomer same-tribe Mijak families. These families, at the end of the 17 century, especially on the territory west of Crn Drim (Цвијић 1931, 256).

The age of the family may also be confirmed by the position of the family dwellings. The Dimkovci dwellings are located near the village church (the church before 1832) and near the old center of the village, from where the village expanded to its current size. Over time, the houses of Dimkovci were expanded, adapted to extant needs, but never demolished. One of the first thorough reconstructions of the houses in Lazaropole may have taken place in 1807 after the great fire that raged in the village during the feast of the Fiery Mary (Поповски 2019b), burning 53 houses. The basic roof construction material during this period was straw (Кокалески). After this fire, every house in Lazaropole used a roof of thick slabs, the foundation of the house was not changed, adapted to new construction works.

A medieval necropolis was discovered near the church (Кочо 1995). In the past, families

изменета туку само приспособена на новите градежни зафати. Во непосредна близина на црквата е откриена средновековна некропола (Кочо 1995). Во минатото, семејствата ги погребувале своите блиски во непосредна близина на своите домови. Оваа практика ќе се смени со текот на годините. На гореспоменатите гробишта (кај Оралиште) ќе престане погребувањето, поради порастот на населението од XVII до XVIII, и од хигиенска потреба ќе се започне со погребување на нова локација, кај денешниот водовод (на оваа локација до 30-тите години од XX век од истите причини). Најзначајните жители се погребани покрај црквата „Св. Ѓорѓи“.

(сл. 5 Од лево кон десно: гробот на Ѓурчин Кокалески, јереј Мартин Димкоски Попоски, архимандрит Теофил Жунгулоски и Серафим Димкоски Попоски)

Димковци веќе со векови се наоѓаат во стариот центар на селото, од каде населбата започнува да се разгранува, шири како од самиот род, кој успеал да ги задржи најзначајните места околу црквата, така и од новопридојдените.

Во прво време, негде околу средината на XVII век, Димковци се во постојани семејни релации со соселаните Коштревци, Чуповци и Слздановци, кои се сметаат за едни од постарите родови во Лазарополе, а подоцна и со Кокалевци (дојдени 1750) (Смиљаниќ 1921) со кои во текот на сиот XIX век ја имаат целата духовно-општествена власт во селото, ги зајакнуваат своите релации со роднинска поврзаност. Димковци и Кокалевци, од XIX в. ќе бидат во постојан судир за превласт во Лазарополе со Жунгуловци (дојдени 1760) (Смиљаниќ 1925). Иако трите рода биле во роднински врски, сепак, меѓу нив имало отворен конфликт за доминација во населбата, којшто ќе кулминира по смртта на Ѓурчин Кокалески во 1863 година.

Од гледна точка на родот Димковци, конфлик-

buried their loved ones near their homes. This practice changed over the years. The burials at the above-mentioned cemetery (near Oralishte) ceased due to the increase of the population in the 17th and 18th centuries, as well as hygienic needs, burials started at a new location, at what is now today's water supply (burials continued at this location until the 1930s due to

similar reasons). The most important inhabitants are buried next to the church „St. „George.“ (Fig. 5 From left to right: the tomb of Gjurchin Kokaleski, priest Martin Dimkoski Poposki, archimandrite Teofil Junguloski and Serafim Dimkoski Poposki)

Dimkovci family members have lived in the old center of the village

for centuries, from where the settlement began to branch out and spread as the family grew, in the process the family managed to maintain possession of the most important places around the church, as well as keep it from encroachment by newcomers.

At first, around the middle of the 17th century, the Dimkovci were in constant family relations with the village families of Koshtrevci, Chupovci, and Slzdanovci who are considered one of the older families in Lazaropole. Later, they were also in constant family relations with the Kokalevci family (that moved in in 1750) (Smiljanić 1925), who during the whole 19th century held all the spiritual and social power in the village, by which they strengthened their relations through family connecting. In the 19th century the Dimkovci and Kokalevci families were in constant conflict with the Zhungulovci family (who moved in during 1760) for supremacy in Lazaropole (Smiljanić 1925). Even though all three families were connected, there was an open conflict for domination in the settlement that will culminates after the death of Gjurchin Kokaleski in 1863.

From the view point of the Dimkovci family, the conflict with the Zhungulovci family was based

Сл./Fig. 5

тот со родот Жунгуловци се засновал во однос на зачувување на световно-црковната власт во Лазарополе. Сè до 1860-тите години, таа била во рацете на свештеници од родот на Димковци, кои во овој период за првпат ќе се соочат со аспирациите на родот Жунгуловци за превласт во црковната власт.

ПРВИТЕ ГЕНЕРАЦИИ

Според усните преданија, родоначалникот Димко, по кого го добил името родот, бил потомок на Лазар по повеќе генерации. Димко имал син Илија кој бил погребан на старите гробишта во месноста викана Оралиште, првиот центар на Лазарополе, каде што постоела мала црква на чиешто место во 1832 година ќе се започне со зидање на постоечката црква во селото (Поповски 2011). Во 1950 година, во Оралаиште ќе бидат откриени гробови што се градени од камени плочи – тип циста, со насоченост исток-запад (Кочо 1995). На семејното стебло, изработено од Бранислав Поповски, до името на Илија е дадена годината 1712, веројатно како година на раѓање.

Синот на Илија, Петар (1749 – 1818) (Поповски 1960), бил еден од првите луѓе во Лазарополе, заедно со Никола Дарковски, кои располагале со големи стада овци и станале каи. Имотната состојба му дозволувала да биде еден од помагачите, заедно со Никола Дарковски (Поповски 2018), парично во издавање на книгата Различна поучителна наставленија на Јоаким Крчовски, печатена во 1819 година во Будим. Општествено-економскиот статус меѓу соселаните, на Петар му овозможил неговите деца да се школуваат во манастирското училиште во бигорскиот манастир и да им остави капитал за понатамошно занимавање со сточарството. Така, неговиот син Мартин ќе стане свештеник, а синовите Стамат и Трајан, самостојни сточари – каи, кои сè до 1830 година ќе бидат едни од најуспешните сточари во Лазарополе. Стамат Димкоски ќе му биде советник на Ѓурчин Кокалески во првите години од неговото сточарење и развој, како еден од најголемите сточари – каи во Македонија, каде што и самиот Кокалески во својата автобиографија на неколку

on the preservation of the civil and ecclesiastical authority in Lazaropole. Until the 1860s, conduct of the conflict was in the hands of priests from the Dimkovci family who prior to this period, for the first time, faced the aspirations of the Zhungulovci family for supremacy over church matters.

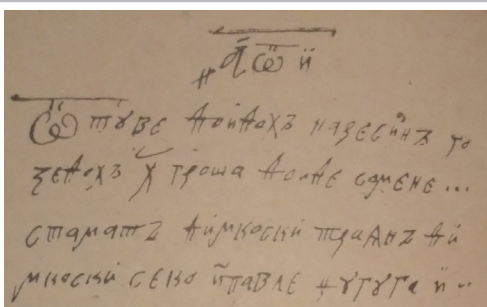
THE FIRST GENERATIONS

According to oral tradition, the patriarch Dimko, after whom the family was named, was a descendant of Lazar (several generations later). Dimko had a son Ilija who was buried in the old cemetery in the area called Oralishte, the first center of Lazaropole, where the existing church was built beginning in 1832 over the site of a small, earlier church (Popovski 2011). In 1950, in Oralishte, graves built of a stone slabs were discovered, oriented east-west (Koch 1995). On the family tree made by Branislav Popovski next to the name of Ilija is given the year 1712, probably the year of birth.

Ilija's son, Petar (1749-1818) (Popovski 1960), was one of the first people in Lazaropole, along with Nikola Darkovski, that had at their disposal large herds of sheep and became wealthy shepherds (kyaya in Turkish). Their wealth allowed him to be one of the patrons, along with Nikola Darkovski (Popovski 2018), for the publication of the book Различна поучителна наставленија (Different Lessons) by Joakim Krchovski, published in 1819 in Budim. The family's socio-economic status allowed

Petar's children to be educated in the monastery school in the Bigorski Monastery and provided capital for further business in stockbreeding. His son Martin became a priest, while sons Stamat and Trajan became

independent stockbreeders who until 1830 were among the most successful stockbreeders in Lazaropole. Stamat Dimkoski became an advisor to Gjurchin Kokaleski early in his stockbreeding career. Stamat developed into one of the largest stockbreeders in Macedonia, where Kokaleski

Сл./Fig. 6

места ја истакнува довербата кон Стамат, кога станува збор за сточарењето и целокупната економија (Кокалески 1775).

***

За првпат, писмен податок за родот Димковци среќаваме во автобиографијата на Ѓурчин Кокалески (Матковски 1959, 81) (сл. 6). Ѓурчин во 1797 г. ја побарал раката на Ѓурѓа, ќерка на ќајата Петар Димкоски и коцабашија на Лазарополе со што се гордеел, бидејќи како што кажува и самиот тој, Ѓурѓа му донела среќа нему и на неговиот род. Така веќе идната година, се разбира помогнат од братот на Ѓурѓа, ќајата Стамат Димкоски, Ѓурчин Кокалески станува и самиот ќаја.

Од 80-тите години на XIX век, родот почнал да се именува со името Поповци. Од овој род најмногу се истакнал поп Мартин (околу 1800 – 1870) и неговите синови, поп Серафим (1832 – 1899) и поп Косто (1819 – 1915), кои исто така биле попови и учители. Од следната генерација учители и попови се Мартин Серафим (1872 – 1952) и поп Данаил Косто (у. 1936). Овој род дал и свој истакнат претставник во преродбата, во името на Васил Икономов (1848 – 1934), чиешто презиме нималку не е блиско со презимето на родот Димкоски. Васил Икономов е првиот кој на некој начин се „откажува“ од родовото презиме. Зошто и како тоа го сторил е интересна и посебна тема.

МАРТИН ДИМКΟΣКИ-ПОПОСКИ (1800 - 1870)

Мартин, синот на Петре е роден во 1800 година. Својата заслуга меѓу селаните во Лазарополе ја добил благодарение на активностите што ги презеле заедно со својот зет за сестра, Ѓурчин Кокалески. Тој како селски свештеник се трудел целото село да го одржува во духовно единство, додека Ѓурчин, благодарейќи на својата моќ и авторитет, го заштитувал селото. Како и неговите претходници, и тој се борел против грчкото црковно влијание, коешто на овие простори се обидуваало да се инфилтрира по укинувањето на Охридската архиепископија. Тие заедно со Ѓурчин Кокалески се главните иницијатори за изградба на големата селска црква во Лазарополе. По нејзината изградба во 1841

himself, in his autobiography, emphasizes his trust in Stamat when it comes to stockbreeding and overall economics (Кокалески 1775).

***

We first find written information about the Dimkovci family in the autobiography of Gjurchin Kokaleski (Матковски 1959, 81) (Fig. 6). In 1797, Gjurchin asked for the hand of Gjurgja, daughter of kyaya Petar Dimkoski and kodzhabashi of Lazaropole, which Gjurchin was proud of, because, as he says, Gjurgja brought happiness to him and his family. So the next year, with the help of Gjurgja's brother, the kyaya Stamat Dimkoski, Gjurchin Kokaleski becomes a shepherd too.

From the 1880s the family began to be named Popovci. From this family, the most prominent were Priest Martin (c. 1800-1870) and his sons, Priest Serafim (1832-1899) and Priest Kosto (1819-1915), who were also priests and teachers. The next generation of teachers and priests are Martin Serafim (1872-1952) and priest Danail Kosto (d. 1936). From this family comes a prominent Contributor to the national awakening - Vasil Ikonov (1848-1934), whose surname is not at all close to the surname of the family Dimkoski. Vasil Ikonov appears to be the first to 'give up' the family surname. Why and how he did it is an interesting topic but is beyond the scope of this article.

MARTIN DIMKOSKI POPOSKI (1800-1870)

Martin, Petar's son, was born in 1800. His merit among his fellow villagers in Lazaropole was acquired thanks to the activities he performed together with his sister's husband Gjurchin Kokaleski. As a village priest, Martin put forth efforts at maintaining the spiritual unity of the whole village, while Gjurchin with his power and authority, protected the village. Like his predecessors, Martin also fought against the Greek church influence, which in the areas in question tried to infiltrate after the abolishment of the Ohrid Archbishopric (1767). He, together with Gjurchin Kokaleski, are the main initiators for the construction of the large village church in Lazaropole. After its construction in 1841,

година, тој станува главен селски свештеник. Во црковниот двор се наоѓало првото лазаровско училиште, што започнува со работа во 1844 година, во коешто тој станува првиот селски учител (Поповски 2015). Богослужбата ја изведувал на црковнословенски јазик, додека наставата ја водел на мијачки народен говор, останувајќи со тоа доследен на традицијата што постоела пред укинувањето на Охридската архиепископија. По смртта на својот зет и пријател Ѓурчин Кокалески, во 1863 година, па сè до сопствената смрт во 1870 година, воопшто не дозволувал во селото да влезе грчки свештеник, објаснувајќи дека не сака да се посрами пред Ѓурчин, кој му го оставил тој аманет. Заради своите заслуги, тој е закопан зад олтарот на црквата Св. Ѓорѓија (сл. 5), во црковниот двор, веднаш до Ѓурчин. Деца на Мартин се: Апостол (Постол), Михаил, Сирма, Косто (1819 – 1915), Серафим (1832 – 1899), Ана, Софија и Злата (Шошкоски 2009).

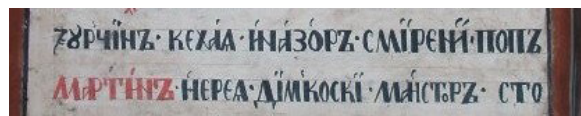
Во рамките на самата црква, на неколку од ктиторските натписи се евидентирани споменувања на поп Мартин, „...надзор смирении попа Мартина јереј Димкоски...“ (1841) (сл.7). Името на поп Мартин го среќаваме и на еден натпис од требник во црквата во Лазарополе, „...во това реме се купи кога беше смирении јереј поп Мартин Димкоски, тој го купи...“ (1845) (сл. 8). Исто така, забележано е не-

говото име и во кодиката од Бигорскиот манастир (1850), „Мартин јереј, иконом од село Лазарополе“ (сл. 9). Според натписот од кодиката на бигорскиот манастир, покрај црковната титула јереј, во објаснувањето покрај името на Мартин Димкоски е даден и чинот иконом (домаќин). Црковниот чин иконом досега се сметаше дека за првпат го добива синот на јереј Мартин, Косто (1819 – 1915). Овде имаме сосема спротивен

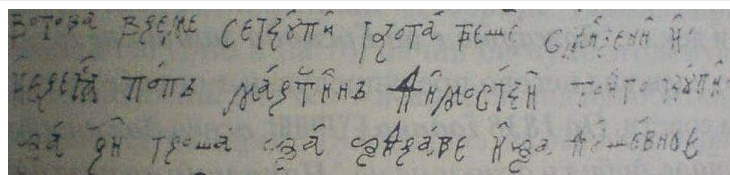
Martin became the main village priest. In the church yard was the first school, opening in 1844, where he became the first village teacher (Поповски 2015). He performed services in Church Slavonic, while the teachings were in the Mijak dialect, remaining faithful to the tradition that existed prior to the abolishment of the Ohrid Archbishopric. Upon the death of his brother-in-law and friend Gjurchin Kokaleski in 1863, until his own death in 1870, Martin did not allow Greek priests to enter the village, explaining that he did not want to be ashamed before Gjurchin, who left him this bequest. In deference to his accomplishments, Martin was buried behind the altar of St. George Church, in the church yard, immediately next to Gjurchin (Fig. 5). Martin's children were: Apostol (Postol), Mihail, Sirma, Kosto (1819-1915), Serafim (1832-1899), Ana, Sofija and Zlata (Šoškoski 2009).

Within the church itself, on several founder's inscriptions, mention is made of the priest Martin, e.g., '...надзор смирении попа Мартина јереј Димкоски ...' (Supervision of humble priest Martin hiererch Dimkoski) (1841) (Fig. 7). The name of the priest Martin can be seen in one inscription from the prayerbook of the Lazaropole Church '...во това реме се купи кога беше смирении јереј поп Мартин Димкоски, тој го купи ... (In that time was bought when there was humble priest Martin

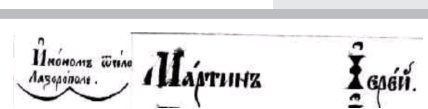
Dimkoski, he bought)(1845) (Fig. 8)' Also, we note his name in the codex of Bigorski Monastery (1850), 'Мартин јереј, иконом од село Лазарополе (Martin hierarch, econom from village of Lazoropole) (Fig. 9)'. According to the codex of Bigorski Monastery, beside the church title 'hierearch' (priest), in the explanation, beside the name of Martin Dimkoski, is listed the title of 'econom' (housekeeper). The church title of econom, until now, was considered that was first used

Сл./Fig. 7

Сл./Fig. 8

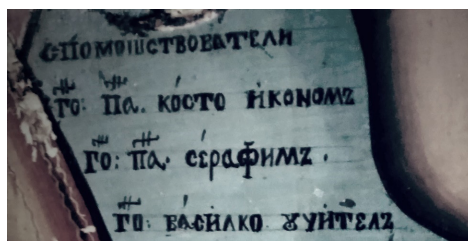

Сл./Fig. 9

извор кој вели дека чинот иконом го добива јереј Мартин, чин што подоцна го добива неговиот син јереј Косто. Чинот иконом јереј Коста потоа му го „префла“ на неговиот внук Васил Икономов Димкоски-Попоски, кој пак го задржал како своето презиме – Икономов (Поповски 2017), и станува првиот од родот кој на некој начин се „откажува“ од родовото презиме и се именува со ново презиме, коешто е сепак дел од родовата традиција.

КОСТО МАРТИН ДИМКОСКИ-ПОПОСКИ (1819 - 1915)

Коста пошол по татковите стапки и самиот станувајќи свештеник и учител, околу 1850 година. Во негово време била изградена новата училишна зграда во Лазарополе (околу 1860 година). По трагичната смрт на својот брат Апостол, а потоа и на снаата Риста Чуреска, го зел кај себе, се грижел и го воспитувал шестгодишниот Василко Икономов. Поп Коста го препишал на мијачки говор ракописот „Слово на мартви погребение“, сакајќи чинот на закопот да им го приближи на своите соселани, за да можат сите да разберат што се зборува (дотогаш тој чин се изведувал на црковнословенски јазик) (сл. 10). Воедно, тој преведувал и евангелски текстови и бил автор на зачувани надгробни слова на македонски јазик. По наговор на челните луѓе на црквоното антипатријаршиско движење (аџи Теофил Аврамов Жунгулоски, Василко Икономов, Димо Ажиевски), во септември 1876 година, тој стапил на служба во дебарската грчка митрополија, а со цел за движењето да има свој човек во близина на омразениот грчки владика Антим. Поп Коста предадено ја извршувал оваа обврска. Закопан е зад олтарот на црквата Св. Ѓорѓија во Лазарополе, во црквониот двор, како петти гроб по ред. Со тоа му се оддало признание за неговата активност околу црквоните работи. Зад себе оставил наследници: Мојсо, Данаил, Танаско, Галена, Зуна, Темјана, Олга, Панајота (Шошкоски, 2009а).

Сл./Fig. 10

by Martin's son, Kosto (1819-1915). Here we have a totally different source that says the title was granted to Martin, a title later granted to his son priest Kosto. The title later was inherited by Kosta's grandson Vasil Ikonov Dimkoski – Poposki, who kept it as a surname - Ikonov (Поповски 2017), thus becoming the first from the family that 'gives up' the family surname, the new surname becoming part of the family tradition.

KOSTO MARTIN DIMKOSKI – POPOSKI (1819-1915)

Kosta followed his father's footsteps and became a priest and teacher around 1850. During his tenure a new school was built in Lazaropole (circa 1860). After the tragic death of his brother Apostol, and then of his sister-in-law Rista Chureska, he took in and raised his six-year-old nephew Vasilko Ikonov. Priest Kosta re-wrote the manuscript 'Slovo na martvi pogrebenie' (Word on Burial of the Dead) into the Mijak dialect, wanting to bring burial customs closer to his fellow villagers, so that everyone could understand what was being said (until then, the act was performed in Church Slavonic) (Fig. 10). At the same time, he translated Gospel texts and was the author of extant tombstones in Macedonian. In September of 1876, at the urging of the leaders of the church anti-patriarchal movement (Adzhi Teofil Avramov Zhunguloski, Vasilko Ikonov, Dimo Azhieski) Kosta entered into the service of the Greek Metropolitan of Debar, in order for the movement to have its own man near the hated Greek Priest Antim. Priest Kosta faithfully executed his obligations. He is buried behind the altar of St. George Church in Lazaropole, in the churchyard, in the fifth grave of the row, serving as recognition for his work on church matters. He left the following heirs: Mojsa, Danail, Tanasko, Galena, Zuna, Temjana Olga, Panajota (Шошкоски, 2009а).

ВАСИЛ ИКОНОМОВ ПОПОСКИ-ДИМКОСКИ (1848 - 1934)

Васил е син на Апостол, за кого се верува дека има завршено богословија, но никогаш не се запопил. Тој се занимавал со трговија и сточарство. Во својата средина е попознат како Василко Попоски-Димкоски (сл.11). Го зазема скромното но значајно место во пантеонот на македонската културно-национална историја. Тој е познат не само како учител кој предавал на својот мајчин јазик, туку и како истакнат етнолог, фолклорист, вреден препишувач, калиограф во духот на манастирската традиција во Македонија, потоа црковен пеец, автор на црковно нотно пеење, преведувач, издавач и печатар (сл. 12), со што изградил име за почит во нашата историја. За него и за неговата дејност,

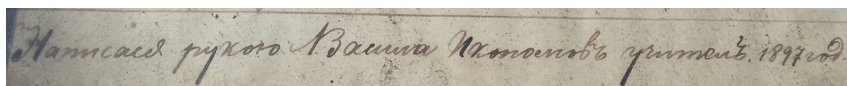
српскиот академик д-р Владан Недиќ пишува: „Ниедна јужнословенска збирка на лирски народни песни, па ниту првата на Вук Караџиќ не содржи на толку страници, толкава бројка на антологиски текстови каква што е книгата на Васил Икономов, што ја објавил во Солун во 1895 година“ (Шошоски, Поповски 2003). И академик д-р Блаже Ристовски пишува: „Еднаш некои високи личности во Белград му понудиле на Васил Икономов српска пензија, и притоа тој категорично ја одбил – Јас не сакам српска пензија – рекол тој. А Бугарите да ти ја дадат? – прашале тие. Ако ми ја давале Бугарите, јас ќе останев во Софија, а не во Лазарополе. Јас сум работел само за Македонија – додал Икономов притоа и продолжил. Не сакам пензија ниту од Бугарија ниту пак од Србија. Ќе дојде време и нашето петле ќе пропее, со својата старечка упорност заклучил Васил Икономов“ (Шошоски, Поповски 2003).

VASIL IKONOMOV POPOSKI - DIMKOSKI (1848-1934)

Vasil, Apostol's son, was a theology graduate who never became a priest. He worked in trade and stockbreeding. He was better known in his surroundings as Vasilko Poposki Dimkoski (Fig. 11). He has a modest, but important, place in the pantheon of Macedonian cultural and national history notables. He is famous not only as a teacher that taught in his own mother tongue, but also as a prominent ethnologist, folklorist, valuable transcriber, calligraphist in the spirit of the monastery tradition in Macedonia, church singer, author of church note singing, and translator and publisher (Fig. 12), all which built him a respected name in

Сл./Fig. 11

Сл./Fig. 12

Macedonian history. For him and his work, the Serbian academic Dr. Vladan Nedich writes: “None of the South Slavic collection of lyrical songs, not even the first of Vuk Karadzic, does not contain so many pages, so many of anthological texts as the book of Vasil Ikonov, that was published in Thessaloniki in 1895” (Шошоски, Поповски 2003). Academic Dr. Blazhe Ristovski writes: “Once some important persons in Belgrade offered to Vasil Ikonov a Serbian pension and while doing that he explicitly refused it. I do not want a Serbian pension – he said. What if the Bulgarians give it to you? – they asked. If the Bulgarians gave it to me I would remain in Sofia, not in Lazaropole. I have been working for Macedonia – added Ikonov and he continued: I do not want pension from Bulgaria, nor Serbia. Our time will come and our rooster shall start crowing – with his old-age persistence” concluded Vasil Ikonov. (Шошоски, Поповски 2003).

МАРТИН СЕРАФИМ ДИМКОСКИ-ПОПОСКИ (1872 - 1952)

Мартин, син на Серафим, е роден е во Лазарополе во 1872. Како мал, своето првично опменување го добил во селското црковно училиште. Наоѓајќи се во немаштија, но и сакајќи да си ја испроба среќата, тргнал на печалба. Заминал за Скопје, со намера од тамошното бугарско претставништво да побара тескере (дозвола – пасош), за да може да замине на печалба во Бугарија. Бугарските службеници остро се однесале кон него и го избркале, а овој наоѓајќи се во за него туѓа средина, решил да се обрати во српското претставништво. Овие, водејќи се од сопствените интереси за наметнување на српското влијание во северо-западна Македонија, кон него се однесуваат мошне добро, уште повеќе откако виделе дека тој е писмен и дека би можел да им послужи за остварување на нивната цел. Веднаш му бил издаден српски пасош на името Мартин Поповиќ, и бил испратен за Белград, каде со добиената српска стипендија го завршил српското училиште (според кажувањето на Васко Попоски). Всушност, тој бил питомец на Министерството за надворешни работи на Србија, и со нивна помош ја има завршено светосавската подготвителна учителска школа (1894 година) во Крагуевац. Кога во Лазарополе било отворено првото легално (одобрено од страна на турската власт) српско училиште на 23 септември 1897 година, коешто било сместено во куќата на Васо Ѓорѓевиќ, за учител во тоа училиште бил поставен Мартин Поповиќ. Неговото учителствување во лазароското српско училиште трае најверојатно до 1912 година. Со започнувањето на Првата светска војна, тој како експониран српски кадар, бил регрутиран од српската војска. Тој заедно со својот најстар син Трајче се повлекле заедно со главнината на српската војска преку Албанија и островот Крф, и учествувале на Солунскиот фронт, каде што успеале да го преживеат пеколот на војната. (сл. 13 - неговиот војнички сандак од Првата Светска Војна, донесен од Крф по 1917 година. Денес се чува од негови-

Сл./Fig. 13

MARTIN SERAFIM DIMKOSKI POPOSKI (1872-1952)

Martin, son of Serafim, was born in Lazaropole in 1872. As a young boy, he received his early education in the village church school. Surrounded by poor conditions and wanting to try his luck, he moved away. He went to Skopje, where he was planning to request a teskere (an approval – passport) from the Bulgarian representatives in order to go to Bulgaria and work there. The Bulgarian officers behaved very rudely towards him and they expelled him, and while finding himself in foreign surroundings, he decided to go to the Serbian representatives. These, led by their own interests in imposing Serbian influence in North-West Macedonia, behaved very well towards him, even better when they saw that he was literate and could serve their own purposes. He was immediately issued a Serbian passport under the name Martin Popovic and was sent to Belgrade, where after receiving a scholarship, he graduated from a Serbian school (according to Vasko Poposki). In fact, he was a cadet of the Ministry for Foreign Affairs of Serbia and with their help completed the Saint Sava's preparatory teacher's school (1894) on Kragujevac. When the first legal (approved by the Turkish authorities) Serbian school was opened on 23 September 1897 in Lazaropole, it was located at Vaso Djordjevic's house, and Martin Popovic was appointed a teacher there. His teaching career in the Lazarpole Serbian school lasted probably until 1912. With the start of the First World War, and being exposed as a Serbian staff member, he was recruited by the Serbian Army. Martin, along with his eldest son Trajche, retreated with the head of the Serbian army through Albania to the Island of Corfu. They later participated in combat on the Macedonian Front where they managed to survive the hell of the war. (Fig. 13 - his military trunk from the First World War, brought from Corfu after 1917. Today is kept by his great-grandson, Jovan Dimko Poposki at the family

от правнук Јован Димко Попоски во семејната куќа во Лазарополе). Заради учеството во оваа војна, тој од страна на српската држава имал добиено и одликувања, бил носител на Орденот Караѓорѓева ѕвезда што бил орден за воени заслуги, Албанска споменица за неговото учество во повлекувањето на српската војска преку Албанија, како и разни светосавски одликувања.

Се знае уште за него дека во периодот помеѓу двете светски војни, повторно се вратил во Лазарополе и продолжил да работи како учител, сè до неговото пензионирање во 1929 година. Мартин бил оженет со Крстана (Кила) од Галичник и со неа ги имал децата Душан, Тала, Ефто, Трајче и Спасе. Починал во Лазарополе во 1952 година (Шошкоски, 2009)

ДИМКОВСКИ-ПОПОВСКИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Вековната просветителска дејност на многумина од овој род била крунисана по Втората световна војна, кога слободната македонска држава на многумина од овој род им ја дава задачата новите генерации да бидат воспитани слободно во духот на македонизмот. Од вкупно 12 учители, во народната осмолетка Димитар Влахов во Лазарополе, половината од учителите во периодот од 1944 до 1971 година се припадници од родот Димковци-Поповци. Учителите од родот Димковци-Поповци воспитале и им ја дале основата на многумина млади Лазоровци, кои ќе се издигнат подоцна во видни македонски интелектуалци. Просветната работа во периодот по ослободувањето, носела и предизвици да се испочитуваат тогашните современи норми, но и традицијата поврзана со религијата, којашто била нераскинлив дел на овој род.

Просветниот работник и директор на осмолетката во Лазарополе, Мојсо Мелентије Поповски, како виден член на тогашната заедница морал да се покори на родовата традиција и татковиот збор, вешто избегнувајќи ги тогашните закони, својата венчавка и брак, покрај државниот брак со сопругата Марица Гиновска-Поповска да го изврши и во црква. „Во сеќавање ми е зимата 1950 година. Обилни снегови. Беше Василица... Пред нас беше влезот во црквата. Влеговме внатре, наидовме на малку свет, но сите свечено облечени. Во слабо

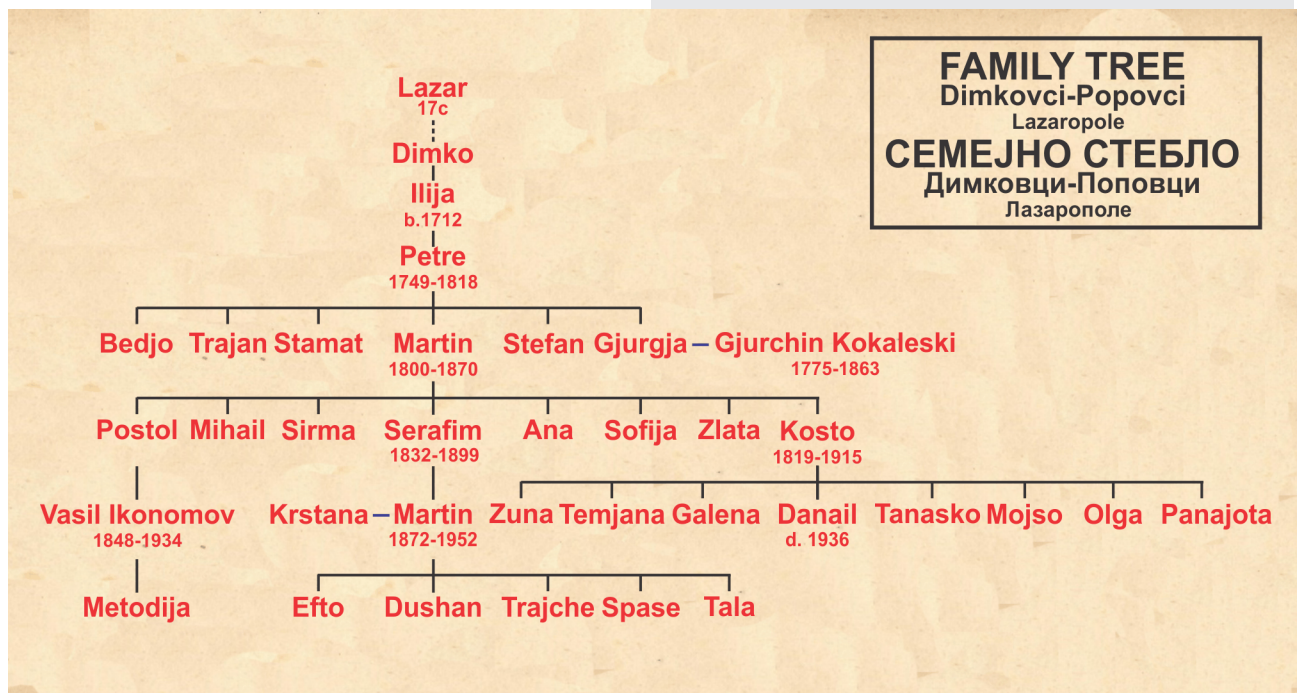
house in Lazaropole.). Due to his participation in this action, Martin was awarded orders by the Serbian State, becoming a bearer of the Order of the Karadjordje's Star, which was an order for military merit, also an Albanian medal for his participation in the retreat of the Serbian army through Albania, along with various Saint Sava orders.

It is known that in the period between the two world wars, Martin returned to Lazaropole and continued to work as a teacher until his retirement in 1929. Martin was married to Krstana (Kila) from Galichnik and they had five children, Dushan, Tala, Efto, Trajche, and Spase. He died in Lazaropole in 1952 (Shoshkoski 2009).

DIMKOVSKI-POPOVSKI AFTER THE SECOND WORLD WAR

The centuries-old educational achievements of many members of this family peaked after the Second World War when the free Macedonian state gave the task to many in this family to enable younger generations to be brought up freely in the spirit of Macedonianism. Out of the 12 teaching positions at the Dimtar Vlahov Elementary School in Lazaropole, half of them from 1944 to 1971 were from the Dimkovci-Popovci family. The teachers from the Dimkovci-Popovci family brought up and gave an educational foundation to many young people from Lazorovo who would later be elevated to Macedonian intellectuals. The educational work in the period after the liberation brought challenges to respect the then norms, but also the tradition related to the religion that was an inseparable part of this family.

The educator and director of the elementary school in Lazaropole, Mojsa Melentije Popovski, a prominent member of the community at that time; he subdued to tradition and word of his father, skillfully evading the Socialist laws of the time. His wedding, in addition to the civil marriage with his wife Marica Ginovka Popovska, was conducted in the church. 'I remember the winter of 1950. Heavy snow. It was Vasilica day... The entrance to the church was in front of us. We went inside, we came across a small crowd, but all ceremoniously dressed. In the dimly lit space I recognized only

осветлениот простор ги препознав само учителот Мојсо Поповски, неговата сопруга Марица-Марија како и свештеното лице Стамат Палчески... Нè чекаа нас како кумови за да почне церемонијата – венчавање... Сакаа да го овенчаат бракот со венчавање во црква. Се разбира тајно. А им доликуваше тоа да го сторат. Мојсо потекнува од свештеничка лоза...“ (Смилески 2011). Бегањето од сопственото интимно минато, бегањето од сопствената историја, криењето нејзини делови нè прави вештачки неуки пред денешниот квазимодернизам.

Со учителско-педагошка дејност, припадници од овој род се занимаваат и денес, при што бележме дипломирани професори пред сè по географија, историја и психологија, како и од ликовните уметности. Денешното слободно битисување на потомците од родот Димковци-Поповци е резултат на желбата што е водена од борбата за опстанок на ова парче македонска земја, преку хартија и перо да се дојде до посакуваната слобода.

ЗАКЛУЧОК

Родословието на родот Димковци-Поповци од селото Лазарополе, област Река, го опишува Александар Матковски во својата книга за Ѓурчин Кокалески (1959), каде што дава родословни табlici на овој род. Ова родословие го ажурираат Бранислав Поповски (1960) и Злата Трајчевска-Поповска (1994). Овој род го споменува и самиот Ѓурчин

the teacher Mojsjo Popovski, his wife Marica-Marija and the priest Stamat Palcheski ... They were waiting for us as best man and maid to start the ceremony - wedding ... They wanted to crown the marriage with a wedding in a church. Of course, secretly. And it was fitting for them to do so. Mojsjo comes from a priestly lineage...’ (Смилески 2011). Running away from one’s own intimate past, from one’s own history, purposefully hiding parts of it, makes us artificially ignorant in front of today’s quasi-modernism.

Today, members of this family are still engaged in teaching and pedagogical activity marked by graduate professors primarily in geography, history, and psychology, as well as in the fine arts. Today’s descendants of the family Dimkovci-Popovci, through paper and quill, are free as a result of the struggle for survival in this piece of Macedonian land.

CONCLUSION

The genealogy of the Dimkovci-Popovci family from the village of Lazaropole, Reka Region, is described by Aleksandar Matkovski in his book for Gjurchin Kokaleski (1959) where he provides family tables. This lineage is updated by Branislav Popovski (1960) and Zlata Trajčevska Popovska (1994). The lineage is mentioned by Gjurchin

Кокалески, бидејќи од него е и неговата сопруга Ѓурѓа, а негови најблиски соработници се неговите шури.

Родословието започнува од митските предци Лазар и родоначалникот Димко (17 в.) и неговиот син Илија и внук Петар. Потоа се дадени и првите документирани предци – правнукот Мартин, роден во 1800. Од овој род има многу свештеници и учители: поп Мартин (1800 – 1870), поп Серафим (1832 – 1899) и поп Косто (1819 – 1915). Потоа и поп Мартин Серафимов (1872 – 1952) и поп Данаил Косотов (у. 1936). Овој род дал и свој истакнат претставник во преродбата, во името на Васил Икономов (1848 – 1934), како и многу просветни работници по Втората светска војна.

Благодарност до Слободан Шошкоски за отстапените материјали – биографии за членовите од родот Димковци.

Kokaleski himself as it includes his wife Gjurgja and his closest collaborators are her brothers.

The family line begins with the mythical ancestor Lazar and the patriarch Dimko (17 c.), his son Ilija and grandson Petar. The first documented ancestors are given as well, beginning with the great-grandson Martin born in 1800. Numerous priests and teachers originate from this family, such as priest Martin (1800-1870), priest Serafim (1832-1899) and priest Kosto (1819-1915). Then, priest Martin Serafimov (1872-1952) and priest Danail Kostov (d. 1936). This family also includes a prominent representative of the national awakening, Vasil Ikonov (1848-1934), and after World War II, a number of education professionals.

The author wishes to express gratitude to Slobodan Shoshkoski for providing the biographies for the members of the Dimkovci family.

БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAPHY

- Алексова Блага (1959) „Археолошки наоди кај село Лазарополе кај Дебар“, Разгледи, год. II, серија III, бр.1.
- Дракул Симон (1951), „Нова Македонија“, 25.11.1951.
- Кокале Ѓурчин (1775) Наказание (Фототипен материјал, МАНУ)
- Кочо Димче (1995), Археолошка карта на Р.Македонија, Скопје.
- Матковски Александар (1959), Ѓурчин Кокалески 1775-1863. Прилог кон прашањето за создавање на селска, сточарско-трговска буржоазија во Македонија, ИНИ, Скопје.
- Оѓановиќ, Риста –Лоноски (1939), Галичник и Мијаците, ракопис, МАНУ, Скопје 2004,
- Поповски Бранислав (1960) родословно дрво.
- Поповски Мојсо (2009), Лазарополе, Главино Село но и едни подоборавени археолошки наоди – јаорска Вода, http://lazaropolee.blogspot.com/2009/04/blog-post_02.html.
- Поповски Мојсо, (2009а), Реканската нахија во турските пописни дефтери, <http://lazaropolee.blogspot.com/2009/08/xv-xvi.html>.
- Поповски Мелентије (2011), Интервју, Поповски Мојсо Мелентије (1929-2016) снимено 13.03.2011.
- Поповски Мојсо (2015) Основно училиште Димитар Влахов - Лазарополе (Архива), <http://lazaropolee.blogspot.com/2015/03/blog-post.html>
- Поповски Мојсо (2017), Лазаровци добротворители на манастирот Св.Јован Бигорски, http://lazaropolee.blogspot.com/2017/02/blog-post_16.html
- Поповски Мојсо (2018), Лазаровец-помагател на Јоаким Крчки http://lazaropolee.blogspot.com/2018/11/blog-post_17.html?m=0
- Поповски Мојсо (2019), 30 јули 1807 година Силни огон, [http://lazaropolee.blogspot.com/2019/07/30-](http://lazaropolee.blogspot.com/2019/07/30-1807.html?m=0)

- 1807.html?m=0.
- Ристовски Блаже (1985) Васил Икономов (1848-1934), Институт за национална историја, Скопје.
- Смилески Блаже (2011), Кажувања од гредана, Скопје.
- Смиљанић, Тома (1921) „Пастирски обичаи код мијака“. Гласник географског друштва, свеска 5, Београд.
- Спорник (1899) Спорник Панайота Дьинобскаго из села Галичника, Живая Старина, Отдѣленія этнографіи, Императорского русского географического общества, Выпускъ I, С.Петербургъ, Отдѣлъ II.
- Стојановски, Александар, Драги Ѓеоргиев 2001, Населби и население во Македонија – XV и XVI век, ИНИ и ДАРМ, Скопје.
- Цвијић Јован (1931), Балканско полуострови јужнословенске земље, Београд кн.2.
- Шошкоски Сотир и Васко Поповски (2003), Лазарополе во подалечното и поблиското минато.
- Шошкоски Слободан (2009), Мартин Димкоски (1800-1870), http://lazaropolee.blogspot.com/2009/01/blog-post_567.html.
- Шошкоски Слободан (2009а), Кратка хронологија на Лазарополе http://lazaropolee.blogspot.com/2009/02/blog-post_3525.html
- Шошкоски Слободан (2009б), Мартин Серафимов Димкоски Попоски <http://lazaropolee.blogspot.com/2009/03/1872-1952-1872.html>.
- Шошкоски Слободан (2009с), Настанување на селото Лазарополе и потекло на неговите жители, http://lazaropolee.blogspot.com/2009/03/blog-post_24.html
- Smiljanić Toma (1925), Mijaci, Gorna Reka i Mavrovsko Polje, Beograd

ДРЖАВНИТЕ ЗНАМИЊА НА ЈУЖНИОТ БАЛКАН

Иван Нацевски

Македонско грбословно друштво,
Потретседател и хералд вардарски
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

УДК 929.9(497-13)(091)

<https://www.doi.org/10.47763/mher2117064n>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Под поимот знаме се подразбира ткаенина со точно определен дезен и бои, на којашто се истакнува симбол, а воедно и самото знаме претставува симбол. Современите знамиња можат да се дефинираат и како парче платно или сличен материјал што истакнува ознаки на суверена држава, заедница, организација, вооружени сили, канцеларија или индивидуа. Знамето обично, но не секогаш, е издолжено и прицврстено со едниот крај на копје или јарбол. Науката што се занимава со проучувањето на знамињата и нивниот развој се вика вексилологија. Науката што се занимава со создавање и дизајнирање знамиња се вика вексимографија.

Со почетокот на 19 век, револуционерните европски бранувања се префрлаат и на Балканот. Забрзаниот индустриски развој во Европа, потребата од ресурси, сигурни трговски патишта и нови пазари ќе бидат главните двигатели во забрзаниот и неизбежен распад на големото Отоманско Царство. Во виорот на револуциите ќе се родат новите балкански држави, а со тоа ќе се појават и нивните државни знамиња. Целта на овој труд е да се разгледаат знамињата на земјите на Јужниот Балкан: Грција, Србија, Црна Гора, Бугарија, Албанија, Босна и Херцеговина и Косово.

Клучни зборови: Државно знаме, Балкан, Балканска вексилологија

THE STATE FLAGS OF THE SOUTHERN BALKANS

Ivan Nacevski

Macedonian Heraldic Society,
Vice President and Vardar Herald
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

UDC 929.9(497-13)(091)

<https://www.doi.org/10.47763/mher2117064n>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

The term flag means a fabric with a precisely defined pattern and colors on which a symbol is displayed, and at the same time it represents a symbol itself. Modern flags can also be defined as a piece of fabric or similar material that bears the insignia of a sovereign state, community, organization, armed forces, office, or individual. The flag is usually, but not always, elongated and attached to one end of a spear or mast. The science that deals with the study of flags and their development is called vexillology. The science of creating and designing flags is called vexillography.

At the beginning of the 19th century, the revolutionary European waves spread to the Balkans. Accelerated industrial development in Europe, the need for resources, secure trade routes and new markets were the main drivers in the accelerated and inevitable collapse of the great Ottoman Empire. In the whirlwind of revolutions, the new Balkan states were born, and with that, their state flags appeared. The purpose of this paper is to review the flags of countries of Southern Balkans: Greece, Serbia, Montenegro, Bulgaria, Albania, Bosnia and Herzegovina and Kosovo.

Keywords: State flags, Balkans, Balkan vexillology

Под поимот знаме се подразбира ткаенина со точно определен дезен и бои, на која што се истакнува симбол, а воедно и самото знаме претставува симбол. Современите знамиња можат да се дефинираат и како парче платно или сличен материјал што истакнува ознаки на суверена држава, заедница, организација, вооружени сили, канцеларија или индивидуа. Знамето обично, но не секогаш, е издолжено и прицврстено со едниот крај на копје или јарбол (Britannica 2019). Науката што се занимава со проучувањето на знамињата и нивниот развој се вика вексилологија (Smith 1975). Науката што се занимава со создавање и дизајнирање знамиња се вика вексилографија (Smith 2001).

Точното потекло на знамињата е непознато. Сепак, предмети слични на знамиња се јавуваат како симболи уште во длабока древност. Најстари потврдени артефакти од овој тип се пронајдени во древен Египет. Употреба на знамеобразни предмети е потврдена во Кина и Индија. Од антиката, особено интересни се римските *signa militaria*, претставени со *vexillum* и легионската *aquila* (Нацевски 2011). Имено, римскиот *vexillum* ќе залегне како основа во името на науката за знамињата. Од времето на древна Македонија се сочувани податоци дека древномакедонската фаланга чекорела *sub signum* и *signa infestis* (Проева 1997, 113). Својата денешна форма, знамињата почнуваат да ја придобиваат во IX век во Византија (Миљковиќ 2003, 23). Всушност, развиената вексилолошка византиска практика е посведочена и од Псевдо – Кордин (Ацовиќ 2008, 23).

Во западна Европа, во средниот век, знамињата и вексилологијата биле интегрален дел на хералдиката (Јоновски 2019, 33). Имено, во средниот век, знамињата се користат првенствено како хералдички ознаки во битка. Ова овозможувало полесно да се идентификуваат оклопените витези отколку само со хералдичките грбови, насликани на штитови. Градовите – држави и комуните, како оние на Старата швајцарската конфедерација, веќе во средниот век започнуваат да користат знамиња. Како пример може да се посочи знамето на Шафхаузен, чијашто прва употреба е забележана во 1218 година, кога градот е прогласен за слободен (Britannica 2011).

За време на раниот модерен период, знамињата на полкови стануваат вообичаена глетка на бојното

The term flag means a fabric with a precisely defined pattern and colors on which a symbol is displayed, and at the same time it represents a symbol itself. Modern flags can also be defined as a piece of fabric or similar material that bears the insignia of a sovereign state, community, organization, armed forces, office, or individual. The flag is usually, but not always, elongated and attached to one end of a spear or mast (Britannica 2019). The science that deals with the study of flags and their development is called vexillology (Smith 1975). The science of creating and designing flags is called vexillography (Smith 2001).

The exact origin of flags is unknown. However, flag-like objects have appeared as symbols since ancient times. The oldest confirmed artifacts of this type have been found in ancient Egypt. The use of flaglike objects has been confirmed in China and India. From antiquity, the Roman *signa militaria* represented by the *vexillum* and the legions *aquila* are especially interesting (Нацевски 2011). Namely, the Roman *vexillum* will become the basic component in the name of the science of flags. Data from the time of ancient Macedonia that have been preserved inform that the ancient Macedonian phalanx walked *sub signum* and *signa infestis* (Проева 1997, 113). Flags began to acquire their present-day form in the ninth century in Byzantium (Миљковиќ 2003, 23). In fact, the broadly developed Byzantine vexillological practice is evidenced by Pseudo-Kodin (Ацовиќ 2008, 23).

In Western Europe in the Middle Ages, flags and vexillology were an integral part of heraldry (Јоновски 2019, 33). Namely, in the Middle Ages, flags were used primarily as heraldic symbols in battle. This made it easier to identify the armored knights than just the heraldic coats of arms painted on shields. Cities - states and communes, like those of the Old Swiss Confederation - began using flags during this period too. Typical example of this is the Schaffhausen flag whose first use was recorded in 1218 when the city was declared free (Britannica 2011).

During the early modern period, regimental flags became a common sight on the battlefield. In the time of the great navigations, starting from

поле. За време на големите пловидби, почнувајќи од почетокот на 17 век, станува вообичаено, а подоцна и законска обврска да се носат знамиња на бродовите за означување на нивната државна припадност. Дел од овие знамиња ќе прераснат во државните и поморски знамиња на некои земји денес.

Користењето знамиња вон нивната воена или поморска употреба започнува со појавата и порастот на националните движења од крајот на 18 век. Така, појавата на знамињата на земји како Австрија, Данска или Турција остануваат длабоко вткаени во светот на легендите, додека други, како оние на Полска и Швајцарија, произлегуваат од хералдичката практика на средниот век. Во 17 век ќе се појават неколку знамиња создадени во ек на револуционерна борба. Едно од нив е знамето на Холандија, коешто се појавува за време на 80-годишниот холандски бунт против шпанска доминација и воедно претставува прво знаме – тробојка. Првпат холандската тробојка се појавува во седумдесеттите години на 16 век (Jean Rey 1837, 515f), а боите на денешното знаме се официјализирани во 1652 година (De Jonge 1831, 60 – 70). Ваквата состојба ќе се задржи до Француската револуција (Јоновски 2015, 223), откако ќе започне период на знамиња што не се директно поврзани со хералдички грбови. Иако не е најстар, францускиот триколор ќе одигра огромна улога во распространувањето на овој нов вид знамиња.

Полека, но сигурно, од 19 век до денес, знамињата стануваат најпрепознатливите државни симболи. Заедно со грбот и химната, тие го сочинуваат стожерот преку којшто секоја држава го изразува својот симболички идентитет. Основната функција на државното знаме е симболично означување на државата, како и создавање, одржување и промовирање државен и национален идентитет. За да ја постигне оваа функција, знамето како симбол дава униформност, а преку тоа води до согласност околу неговото значење што е широко прифатено, почитувано и негувано од огромното мнозинство припадници на една државна заедница. Дополнително, знамето служи за да ја проектира и диференцира таа симболичка согласност на заедницата пред други држави и други заедници, со што јасно се ставаат до знаење стремежите и значењата на симболите. Најстарото државно знаме коешто е во употреба до денес е данскиот Dannebrog, првпат посведочено во средината на XIV век (Bjerg 2006, 12).

the beginning of the 17th century, it became a common and later legal obligation to carry flags on ships to indicate their state affiliation. Some of these flags will become the national and naval flags of some countries today.

The use of flags outside their military or naval purpose began with the emergence and rise of national movements in the late 18th century. Thus, the appearance of the flags of countries such as Austria, Denmark or Turkey remains deeply woven into the world of legends, while others, such as those of Poland and Switzerland, stem from the heraldic practice of the Middle Ages. In the 17th century, several flags appeared in the wake of revolutionary struggle. One of them was the flag of the Netherlands, which appeared during the 80-year Dutch revolt against Spanish domination and is also the first tricolor flag. The Dutch tricolor first appeared in 1575 (Jean Rey 1837, 515f), and the colors of the present-day flag were made official in 1652 (De Jonge 1831, 60-70). This situation continued until the French Revolution (Јоновски 2015, 223) when the period of flags that are not directly related to heraldic coats of arms began. Although not the oldest, the French tricolor played a huge role in the spread of this new type of flag.

Slowly but surely, from the 19th century until today, flags have become the most recognizable state symbols. Together with the coat of arms and the anthem, they form the pillar through which each state expresses its symbolic identity. The basic function of the state flag is the symbolic marking of the state as well as the creation, maintenance and promotion of state and national identity. In order to achieve this function, the flag as a symbol gives uniformity, and through that leads to agreement on its meaning which is widely accepted, respected, and cherished by the vast majority of the members of a state community. In addition, the flag serves to project and differentiate that symbolic harmony of the community before other states and other communities, which makes the aspirations and meanings of the symbols clearly known. The oldest state flag in use to date is the Danish Dannebrog first witnessed in the mid-14th century (Bjerg 2006, 12).

Со почетокот на 19 век, револуционерните европски бранувања се префрлаат и на Балканот. Забрзаниот индустриски развој во Европа, потребата од ресурси, сигурни трговски патишта и нови пазари ќе бидат главните двигатели во забрзаниот и неизбежен распад на големото Отоманско Царство. Во виорот на револуциите ќе се родат новите балкански држави, а со тоа ќе се појават и нивните државни знамиња. Целта на овој труд е да се разгледаат знамињата на соседните земји: Грција, Србија, Црна Гора, Бугарија, Албанија, Босна и Херцеговина и Косово.

ЗНАМЕТО НА ГРЦИЈА

Грција е прва земја на Балканот што ќе се стекне со независност, а со тоа и прва земја што ќе добие државно знаме. За време на отоманското владеење, во Грција се забележани неколку неофицијални знамиња што биле користени. Обично на овие знамиња бил прикажан византиски двоглав орел, крст или пак, прикази на светци и разни мота и девизи (Scartsis 2017, 38). Постојат податоци дека на христијанските грчки коњаници спахии, кои биле во служба на османлискиот султан, им било дозволено да користат знамиња во рамките на Епир и Пелопонез. Се претпоставува дека на овие знамиња имало син крст на бело поле со слика на свети Ѓорѓи како убива змеј (сл. 1), а истите се користеле од 1431 до 1639 година, кога оваа привилегија била речиси целосно ограничена од Султанот. Во Отоманската Империја, бродовите што биле во сопственост на припадниците на Рум милетот, а коишто ја претставувале таканаречената грчка трговска моранарица, имале право да веат свое знаме познато како „грчко-османлиско знаме“ (Γραικοθωμανική παντιέρα) (Scartsis 2017, 40). Знамето било со блазон, на црвено поле син појас (сл. 2). По Кучукајнарџискиот договор од 21 јули 1774 година, на овие трговски бродови им било дозволено да веат и руско знаме.

За време на востанието до 1769 година, споменатиот син крст на бело поле бил повторно користен од востаниците (Kokkoni, Tsiveriotis 1997, 29). Ова знаме

сл./Fig. 1

сл./Fig. 2

At the beginning of the 19th century, the revolutionary European waves spread to the Balkans. Accelerated industrial development in Europe, the need for resources, secure trade routes and new markets were the main driving forces in the accelerated and inevitable collapse of the great Ottoman Empire. In the whirlwind of revolutions, the new Balkan states were born, and with that, their state flags appeared. The purpose of this paper is to review the flags of neighboring countries: Greece, Serbia, Montenegro, Bulgaria, Albania, Bosnia and Herzegovina and Kosovo.

THE FLAG OF GREECE

Greece was the first country in the Balkans to gain independence, and thus the first country to promote a state flag. Several unofficial flags were used during Ottoman rule in Greece, these flags usually featured a Byzantine double-headed eagle, a cross, or depictions of saints and various mottos and slogans (Scartsis 2017, 38). There are reports that Christian Greek Spahi cavalry in the service of the Ottoman sultan was allowed to use flags within Epirus and the Peloponnese. These flags are thought to have had a blue cross on a white field with a picture of St. George killing a dragon (fig.1) and were used from 1431 to 1639, when this privilege was almost completely restricted by the Sultan. In the Ottoman Empire, ships owned by members of the Rum millet, representing the so-called Greek merchant navy, had the right to fly their own flag known as the “Greek-Ottoman

flag” (Γραικοθωμανική παντιέρα) (Scartsis 2017, 40). The flag had the following blazon: *gules a fess azure* (fig.2). After the Treaty of Küçük Kaynarca on July 21, 1774 these merchant ships were also allowed to fly the Russian flag.

During the uprising of 1769, the aforementioned flag with a blue cross on a white field was used once again by the insurgents (Kokkoni, Tsiveriotis 1997, 29). This flag became the most popular in the period that followed and was the most widely used flag of the 1821 Uprising (Scartsis 2017, 39). The

станува најпопуларно во периодот што следува и е најчесто користено знаме на Востанието од 1821 година (Scartsis 2017, 39). Инверзниот облик на знамето, т.е. на сино поле, бел крст, исто така се појавува како знаме за време на востанијата во отоманскиот период. Такво слично знаме од 16 или 17 век е пронајдено во близина на Хања, на островот Крит. Сино знаме со бел крст користи Јанис Статас, на својот брод во 1800 година.

Со избивањето на востанието во 1821 година, се појавуваат и голем број востанички знамиња. Покрај крстот, на многу од овие знамиња се прикажани светци, феникс како симбол на повторното раѓање на грчката нација, девизи како „Слобода или смрт“ (Ελευθερία ή Θάνατος) или лицеобразни амблеми на Филики Етерија (Mazarakis –Ainian 2007, 55). За да се избегне антагонизирање на европските монархии – сојузници, кои со недоверба гледале на сите национални или социјално-револуционерни движења како што е Етерија, првото грчко национално собрание, свикано во јануари 1822 година, презема свесни чекори за да се оддалечи од тоа свое наследство, во обид да ја прикажуваат Грција како „конвенционална“ национална држава. Една од основните мерки што се преземени е укинувањето на сите револуционерни знамиња од време на Востанието и претходно, како и донесувањето едно универзално државно знаме.

Така на 15 март 1822 година, Привремената влада го утврдува знамето на Грција како: на сино поле, бел крст (сл. 3), цивилно и воено знаме на копно; девет наизменични ленти – сини и бели, со бел крст на сино поле во кантон (сл. 4) за државно и воено поморско знаме; и на сино поле во кантон на бело, син крст (сл. 5) за цивилно (трговско) поморско знаме (Scartsis 2017, 9-10). Причините зошто е избрано поретко употребуваното знаме (бел крст на сино), за сметка на повеќе популарниот син крст на бело поле во суштина остануваат непознати. Во 1828 година, цивилното (трговско) поморско знаме е укинато, а дотогашното воено поморско знаме станува и трговско. Овој дизајн станува веднаш

inverted shape of the flag, i.e. a blue cross on a white field, also appears as a flag during the uprisings in the Ottoman period. A similar flag from the 16th or 17th century was found near Chania on the island of Crete. A blue flag with a white cross was used by Giannis Stathas on his ship in 1800.

With the outbreak of the uprising in 1821, a number of insurgent flags appeared. In addition to the cross, many of these flags depicted saints, the phoenix as a symbol of the rebirth of the Greek nation, mottos such as “Freedom or Death” (Ελευθερία ή Θάνατος) or the face-shaped emblems of Filiki Eteria (Mazarakis-Ainian 2007, 55). In order to avoid antagonizing the European monarchies - allies who viewed all national or social revolutionary movements such as Eteria with distrust, the First Greek National Assembly, convened in January 1822, took conscious steps to move away from its legacy in an attempt to portray Greece as a “conventional” nation state. One of the basic measures taken was the abolition of all revolutionary flags from the time of the Uprising and before, as well as the adoption of a universal state flag.

Thus, on March 15, 1822, the Provisional Government established the flag of Greece as: on a blue field a white cross (fig.3), as a civilian and military flag on land; nine alternating stripes blue and white, with a white cross on a blue field in the canton (fig.4), as a state and naval ensign; and on a blue field in a white canton a blue cross (fig.5), as a civil (commercial) naval ensign (Scartsis 2017, 9-10). The reasons why the less frequently used flag was chosen (white cross on blue), at the expense of the more popular blue cross on a white field, remain essentially unknown. In 1828 the civil (commercial) naval ensign was abolished, and by then the naval ensign had become a civil ensign as well.

сл./Fig. 3

сл./Fig. 4

сл./Fig. 5

мошне популарен кај Грците и во практиката често се користел истовремено со државното копнено знаме. На тој начин, Грција долго време е единствена земја којашто ефективно користи две знамиња (Scartsis 2017, 10).

По прогласувањето на Кралството Грција, во 1832 година, новиот крал Ото го додава својот кралски грб во центарот на крстот (сл. 6) на воените, копнените и поморските знамиња. Указот од 1833 година предвидува и цивилно поморско знаме, односно трговско поморско знаме, но без кралскиот грб (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1833, 149-156). Со нов Кралскиот указ од 1858 година се пропишуваат детали за конструкцијата и димензиите на знамињата, опишани во указот од 1833 година, како и други знамиња. По абдикацијата на Ото во 1862 година, неговиот кралски грб бил отстранет од знамињата.

Во 1863 година, на грчкиот престол седнува 17-годишниот дански принц Вилијам, земајќи го името Георгиос I. Кралскиот указ од 28 декември 1863 година предвидува воведување круни во средината на крстот (сл. 7) од копненото и поморското воено знаме наместо грб (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1864, 16-17). Со указ од 9 април 1864 година, квадратна верзија на копненото знаме со свети Ѓорѓи во средината на крстот се воведува како знаме на Армијата (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1864, 85). Точната форма и употребата на знамињата е утврдена со Кралски указ на 26 септември 1867 година (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1867, 700-701). На 31 мај 1914 година, нов Кралски указ распоредува дека знамињата со круна ќе се употребуваат како државни знамиња од министерствата, амбасадите и државните служби, додека поморското знаме без круна ќе се употребува како цивилно знаме.

На 25 март 1924 година е воспоставена Втората грчка република. Како резултат на тоа, круните биле отстранети од сите знамиња. На 20 февруари 1930 година, биле пропишани пропорциите на државното знаме како 2:3, со краците на крстот една петтина од ширината на знамето. Копненото државно знаме било предвидено да се користи од министерствата, амбасадите и воопшто сите државни

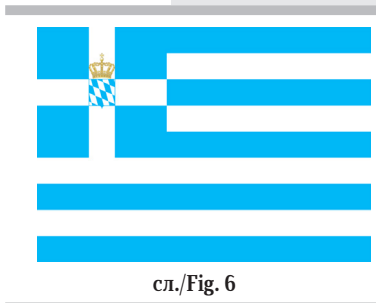
This design immediately became very popular with the Greeks and in practice was often used simultaneously with the state flag on land. Thus, Greece has long been the only country that effectively uses two flags (Scartsis 2017, 10).

After the proclamation of the Kingdom of Greece in 1832, the new King Otto added his royal coat of arms to the center of the cross (fig. 6) of military, civil and naval flags. The decree of 1833 envisaged a civilian naval ensign, i.e. a commercial naval ensign, but without the royal coat of arms (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1833, 149 - 156). The new Royal Decree of 1858 prescribed details of the construction and dimensions of the flags described in the decree of 1833 as well as other flags.

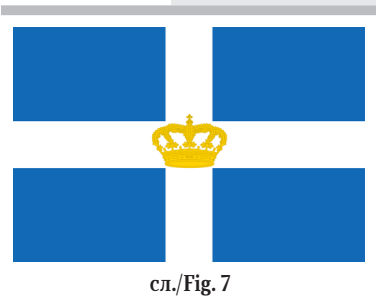
After Otto's abdication in 1862, his royal coat of arms was removed from the flags.

In 1863, 17-year-old Danish Prince William ascended the Greek throne, taking the name George I. The Royal Decree of 28 December 1863 provides for the introduction of crowns in the middle of the cross (fig.7) on the civil, military and naval flag instead of a coat of arms (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1864, 16 - 17). By decree of April 9, 1864, a square version of the civil flag with St. George in the middle of the cross was introduced as the flag of the Army (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1864, 85). The exact form and use of the flags were determined by Royal Decree of 26 September 1867 (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1867, 700 - 701). On May 31, 1914, a new Royal Decree decreed that the flags with the crown would be used as state flags by ministries, embassies, and civil services, while the crownless naval ensign would be used as a civilian flag.

On March 25, 1924, the Second Greek Republic was established. As a result, the crowns were removed from all flags. On the 20th February 1930, the proportions of the national flag were prescribed as 2: 3, with the arms of the cross one-fifth of the width of the

сл./Fig. 6

сл./Fig. 7

и воени служби, додека поморското знаме требало да го користат воени и трговски пловни објекти, конзулати и граѓанството. На 10 октомври 1935 година, Георгиос Кондилис ја обновува монархијата, и веќе на 7 ноември 1935 година со указ, се враќа указот од 1914 година (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1935, 2656). Со тоа, круната е вратена на соодветните знамиња. За време на Воената хунта во 1967 година, круната повторно е отстранета од знамињата, по заминувањето во егзил на кралот Константин II, на 13 декември истата година. Во 1969 година, поморското знаме е усвоено како единствено државно знаме. Дополнително, на 18 август 1970 година, односот на знамето е променет на 7:12.

Со паѓањето на Хунтата и обновувањето на демократијата во август 1974 година, со Закон 48/1975 и Претседателскиот указ 515/1975, копненото знаме е повторно усвоено. Ваквата ситуација ќе трае до 1978 година, кога со Закон 851 од 22 декември ќе биде утврдено поморското воено знаме без круна како единствено државно знаме за севкупна употреба (Scartsis 2017, 10). Ова знаме е во официјална употреба во Грција до денес.

Во однос на дизајнот на денешното знаме на Грција, но и некогашното копнено знаме, тие припаѓаат во групата знамиња што се изработени по урнек на поморски знамиња од 17 и 18 век. Најблиско знаме до денешното е она на Англиската источноиндиска компанија до 1707 година. До кој степен ова знаме извршило влијание при изработката на грчкото е тешко да се каже. Денес во Грција, ова се смета за несосема основана претпоставка. Подобар кандидат за инспирација се бара во американското знаме (Scartsis 2017, 11). Во секој случај, и американското знаме во основа е производ на британските колонијални знамиња, а дебатата кое од овие две е инспирација повеќе, наликува на додворување на посилниот отколку значајно научно истражување. Старото копнено знаме на Грција е најблиско како дезен на француското трговско поморско знаме до Француската револуција.

Едновремено се прават обиди за придавање континуитет на знамето, којшто би продираше длабоко наназад, со што се сака да се потврди неговата наводно неспорна 'грчкост'. Бидејќи тоа е тешко заради типичниот поморски дизајн на знамето, поголемо внимание се обрнува на боите и

flag. The land flag was intended to be used by ministries, embassies and all state and military services in general, while the naval ensign was to be used by military and commercial vessels, consulates and citizens. On October 10, 1935, Georgios Condilis renewed the monarchy and on November 7, 1935, with a decree, the decree from 1914 was reinstated (ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ 1935, 2656). With that, the crown was returned to the appropriate flags. During the military junta in 1967, the crown was again removed from the flags, following the exile of King Constantine II on December 13 of that year. In 1969, the naval flag was adopted as the sole national flag. Additionally, on August 18, 1970, the ratio of the flag was changed to 7:12.

With the fall of the junta and the restoration of democracy in August 1974, Law 48/1975 and Presidential Decree 515/1975 re-adopted the land flag. This situation lasted until 1978, when Law 851 of December 22 established the naval military ensign without a crown as the sole state flag for general use (Scartsis 2017, 10). This is the official flag of Greece today.

Regarding the design of today's flag of Greece, but also the former land flag, they belong to the group of flags made on the model of naval flags from the 17th and 18th century. The closest flag to the present-day Greek one is the flag of the English East India Company from 1600 to 1707. It is difficult to say to what extent this flag influenced the making of the Greek. Today in Greece this is considered an unfounded assumption. A better candidate for inspiration is sought in the American flag (Scartsis 2017, 11). In any case, the American flag is basically a product of the British colonial flags, and the debate over which of the two inspired the Greek is more a matter of flattering the stronger party than of significant scientific research. The old land flag of Greece is closest as a design of the French merchant naval flag to the French Revolution.

At the same time, attempts are being made to give continuity to the flag, which would go deep in the past, in order to confirm its supposedly indisputable Greekness. Because this task is difficult due to the typical naval design of the

одделните составни елементи на знамето. Така, боите се поврзуваат со божицата Атина, со Ахил, со Источното Римско Царство, па дури и со Александар Македонски, кој наводно веел сино-бели знамиња (Scartsis 2017, 13-20). Крстот пак се поврзува првенствено со Источното Римско Царство, со што се сака да се претстави Грција како единствен негов наследник. Кога станува збор за револуционерните знамиња пред и во текот на Востанието од 1821 година, целосно се пренебрегнува фактот дека огромен дел од учесниците во истото воопшто не се Грци, туку Албанци, Власи, па дури и Македонци. Од друга страна, кога станува збор за симболиката на Источното Римско Царство, таа се разгледува исклучиво како грчка, а употребата на тие симболи во останатите региони на некогашното огромно царство се смета како увоз на грчки идеи, што никако не може да одговара на тогашната реалност.

ЗНАМЕТО НА СРБИЈА

Србија е втора земја на Балканот што успева да се стекне со самостојност од Отоманското Царство. Сепак, организираната борба против Османлиите, Србија ја започнува прва. Кон крајот на 18 век, Србија се наоѓа на балканската периферија од големото Османско Царство. Таквата положба овозможува близок контакт со христијанска Европа, а воедно овозможува ефикасна воена помош. Во тие услови, по децениски размирици, во 1804 година избувнува Првото српско востание. За време на востанието биле користени разни знамиња. Меѓу нив, треба да се спомене црвено-сино-црвено знаме со крст со огнила (Јовановиќ 2010, 120), коешто потсетува на грчко-османлиското. Со разгорувањето и напредокот на востанието, почнале да се појавуваат војводски знамиња коишто биле уникатни со изразена уметничка вредност и нагласена експресивност. Симболите што се употребувале на овие знамиња, најчесто се преземани од Стематографијата на Христофор Жефаровиќ од 1741 година, којашто била исклучително популарна. Меѓу симболите ги среќаваме: крстот со четири огнила, грбот на Трибалија и разни други крстови. Повеќето од овие знамиња се изработени во Сремски Карловци од сликарите Стефан Гавриловиќ, Илија Гавриловиќ и Никола Апостоловиќ

flag, more attention is paid to the colors and individual components of the flag. Thus, the colors are associated with the goddess Athena, Achilles, the Eastern Roman Empire and even Alexander the Great who allegedly waved blue and white flags (Scartsis 2017, 13-20). The cross is associated primarily with the Eastern Roman Empire, which seeks to present Greece as its sole successor. When it comes to the revolutionary flags before and during the Uprising of 1821, the fact that a large part of the participants were not Greeks but rather Albanians, Vlachs and even Macedonians is completely ignored. On the other hand, when it comes to the symbolism of the Eastern Roman Empire, it is considered exclusively Greek, and the use of these symbols in other regions of the once vast empire is considered as an import of Greek ideas that cannot correspond to the reality of the time.

THE FLAG OF SERBIA

Serbia is the second country in the Balkans that managed to gain independence from the Ottoman Empire. However, Serbia was the first to start an organized fight against the Ottomans. At the end of the 18th century, Serbia was located on the Balkan outskirts of the great Ottoman Empire. Such a position provided close contact with Christian Europe and at the same time provided effective military assistance. Under those conditions, in 1804 after decades of strife the First Serbian Uprising broke out. Various flags were used during the uprising. Among them, we should mention the red-blue-red flag with a cross with four firesteels (Јовановиќ 2010, 120) which closely resembles the Greek-Ottoman flag. With the intensification and progress of the uprising, chieftain flags began to appear, which were quite unique with pronounced artistic value expressiveness. The symbols used on these flags are most often taken from the Stematography of Hristofor Zhefarovich from 1741 which was extremely popular at the time. Among the symbols we find: the cross with four firesteels, the coat of arms of Tribalia and various other crosses. Most of these flags were made in Sremski Karlovci by the painters Stefan Gavrilovic, Ilija Gavrilovic и

(Самарџић, 1993).

Со формирање регуларни востанички единици, во 1809 година се создаваат и првите униформни знамиња. Така, редовните востанички единици најчесто носеле светложолти знамиња (Јовановиќ 2010, 121) со разни симболи, додека пак, војводските знамиња најчесто биле црвено-бели, со црн двоглав орел. Кратко време по крвавото задушвање на скоро десетгодишното востание, во 1815 година избувнува Второто српско востание. Тоа довело до српска автономија во рамките на Османлиската Империја и воспоставување на Кнежевството Србија. Токму со стекнувањето на автономијата преку Хатишерифите од 1830 и 1833 година, ќе се појават и првите размислувања за единственото државно знаме. Првото српско државно знаме е определено со Сретенскиот устав, од февруари 1835 година. Втората глава од Уставот, во членовите 3 и 4, го утврдува грбот и знамето на Србија. Знамето е дефинирано како „светло црвено, бело и загасено челично“ (Ацовиќ 2003, 570). Бидејќи не е сочувано ни едно знаме од тоа време, а самиот устав е нејасен во однос на правецот на поделба на полињата на знамето, односно дали се хоризонтални или вертикални, како и дали на знамето има грб, останува неразрешена мистерија. Сепак, заради либералноста на овој устав, наскоро некои истражувачи сметаат дека поделбата е по вертикала и дека инспирација претставува францускиот триколот (Јовановиќ 2010, 122). На можноста, новоформираното кнежество да биде зафатено од републиканска револуционерна треска, Русија силно протестира и бара промена на уставот и знамето. Така, Сретенскиот устав останал во сила сосема кратко време. Од друга страна, и Османлиското Царство не сакало да дозволи државно српско знаме, бидејќи Србија била нивен вазал.

Сепак, при дипломатските преговори што Милош Обреновиќ ги водел со Османлиите, успеал да издејствува ферман од Високата порта за знаме (Ацовиќ 2003, 570). Високата порта ќе му дозволи на српскиот народ, на своите трговски бродови да користи свој тробоен бајрак. Знамето било предвидено како хоризонтална тробојка со горно црвено, средно сино и

сл./Fig. 8

and Nikola Apostolovic (Самарџић, 1993).

With the formation of regular insurgent units in 1809, the first uniform flags were created. Thus, the regular insurgent units usually carried light yellow flags (Јовановиќ 2010, 121) with various symbols, while the chieftains' flags were usually red and white, with a black double-headed eagle. Shortly after the bloody suppression of the almost ten-year uprising, in 1815 the Second Serbian Uprising broke out. This led to Serbian autonomy within the Ottoman Empire and the establishment of the Principality of Serbia. It was with the acquisition of autonomy through the Hatisherrifs of 1830 and 1833 that the first reflections on a single national flag would emerge. The first Serbian state flag was determined by the Sretenje Constitution of February 1835. The second chapter of the constitution in Articles 3 and 4, determines the coat of arms and the flag of Serbia. The flag is defined as “bright red, white and extinguished steel color” (Ацовиќ 2003, 570). Because no flag from that time has been preserved, and the constitution itself is unclear regarding the direction of division of the fields of the flag, i.e. whether they are horizontal or vertical, as well as whether there is a coat of arms on it, this flag remains an unsolved mystery. However, due to the liberality of this constitution, some researchers tend to believe that the division is vertical and that the inspiration is the French tricolor (Јовановиќ 2010, 122). Russia strongly protested the possibility of the newly formed principality being gripped by a republican revolutionary fever and demanded a change in the constitution and the flag. Thus, the Sretenje Constitution remained in force for a very short time. On the other hand, the Ottoman Empire did not want to allow a Serbian state flag as Serbia was a vassal state.

However, during the diplomatic negotiations that Milos Obrenovic conducted with the Ottomans, he managed to obtain a firman from the Sublime Porte (Ацовиќ 2003, 570) that allowed the Serbian people to use their tricolor flag on their merchant ships. The flag was envisaged as a horizontal tricolor with upper red, middle

долно бело поле (сл. 8) (Ацовић 2003, 570). Ова претставува прво појавување на боите на српското знаме, коишто ќе останат до денес. Сите понатамошни промени на знамето ќе се однесуваат на одредени негови елементи и симболи, но не и на боите и нивниот распоред. Првата измена на знамето ќе следува за три години, во 1838 година. Тогаш, со нов ферман, за да се избегнат тегоби во народните дела (Ацовић 2003, 574), на знамето од 1835 година во јарболицата на црвеното поле се додаваат четири златни ѕвезди, а на средината на синото поле – националниот грб (сл. 9).

сл./Fig. 9

Во првата половина на 1882 година, Србија е прогласена за кралство. Со новиот Устав од истата година, повторно се прави измена на знамето. Овој пат, Уставот во еден член прецизно го дефинира грбот на Кралството, а во последниот став ги дава народните бои: црвена, сина и бела (сл. 10) (Устав 1888, 1). Од ова произлегува употребата на знамето со или без државниот грб. Наредните два устава од 1901 и 1903 година не внесуваат никакви измени во државното знаме. Крајот на 1918 година, односно прогласувањето на Кралството

сл./Fig. 10

на Срби, Хрвати и Словенци значи и крај на Кралството Србија, а со тоа и крај на српското државно знаме. Во меѓувоениот период, ниедна југословенска земја нема да има свое знаме вон државното југословенско. Во 1941 година, од германскиот нацистички окупатор ќе биде создадена квинслиншката држава Србија. За знаме ќе се користи српската тробојка со малиот грб на Кралството Србија, без круна (сл. 11).

сл./Fig. 11

По периодот на Народноослободителната војна, српските партизани ќе почнат да ја употребуваат српската тробојка, на којашто ќе биде поставена црвена ѕвезда петокрака (сл. 12). Ова знаме, со Уставот од 1947 година

сл./Fig. 12

blue and lower white field (fig.8) (Ацовић 2003, 570). This is the first appearance of the colors of the Serbian flag that remain in use until today. All further changes to the flag will refer to certain elements and symbols, but not to the colors and their layout. The first change of the flag followed three years later in 1838. Then, with a new firman, in order to avoid troubles in the folk works (Ацовић 2003, 574), four gold stars were added to the flag of 1835 in the mast of the red field, and the national coat of arms in the middle of the blue field (fig.9).

In the first half of 1882, Serbia was proclaimed a kingdom. The new constitution of the same year again changed the flag. This time the constitution in one article precisely defines the coat of arms of the kingdom, and in the last paragraph gives the national colors: red, blue and white (fig.10) (Устав 1888, 1). This results in the use of the flag with or without the coat of arms. The next two constitutions of 1901 and 1903 did not introduce any changes to the state flag. The end of 1918, i.e. the proclamation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, meant the end of the Kingdom of Serbia, and thus the end of the Serbian state flag. In the interwar period, no Yugoslav country had its own flag outside the state Yugoslav flag. In 1941, the Territory of the Military Commander in Serbia was created by the Nazi's during the occupation. This quasi-state would use the Serbian tricolor with the lesser coat of arms of the Kingdom of Serbia without the crown (fig.11).

After the period of the People's Liberation War, the Serbian partisans started using the Serbian tricolor on which a five-pointed red star was placed (fig.12). The 1947 constitution introduced this flag as the flag of FR Serbia (Устав 1947).

ќе прерасне во знаме на СР Србија (Устав 1947). Уставите од 1963 и 1974 нема да наложат никакви измени во знамето, и тоа ќе остане непроменето до 1992 година. Уставот на Србија од 1990 година наведува дека знамето и грбот на Србија можат да се заменат само во истата постапка како за промена на српскиот устав (Устав 1990), за што е потребна поддршка од апсолутно мнозинство гласачи. Српскиот уставен референдум во 1992 година бара од гласачите да изберат помеѓу знамиња со и без звезда петокрака. И покрај тоа што ѕвездата добива мнозинство гласови, сепак не добива апсолутно мнозинство. Така, петокраката е отстранета од знамето во 1992 година, по препорака на Српското собрание (Препорука 1992). Во 2003 година, Владата на Србија издава препорака за употреба на грбот и знамето, со што повторно се изменува изгледот на знамето и грбот, и тие ја добиваат својата конечна денешна форма (сл. 13). Со Уставот од 2006 година се предвидува дека државните симболи на Србија ќе бидат регулирани со закон (Устав 2006). Препораката од 2003 година останува на сила до 2009 година, кога е усвоен закон за знаме (Закон 2009). Во ноември 2010 година се прави визуелен редизајн на грбот, а со тоа и на знамето.

Во однос на дизајнот, српското знаме практично од неговата појава па до денес, припаѓа во големата група на тробојки. Поспецифично, се работи за знаме од групата на пансловенски тробојки, иако самото српско знаме е постаро од првото пансловенско знаме. Имено, во револуционерната 1848 година, во Прага ќе биде одржан Првиот сесловенски конгрес, на којшто по урнек на руското знаме, црвената, сината и белата ќе бидат избрани за сесловенски бои. Бидејќи српската тробојка има обратен распоред од руската, постојат многу теории за можни руски влијанија врз српското знаме. Ова секако не е исклучено, но сепак, поскоро се работи за среќно и корисно совпаѓање отколку за намерен процес. Како и да е, дури и самата руска тробојка се јавува под директно холандско влијание.

сл./Fig. 13

The 1963 and 1974 constitutions did not make any changes to the flag and it remained unchanged until 1992. The 1990 Constitution of Serbia stated that the flag and coat of arms of Serbia could only be replaced by the same procedures needed to amend the Serbian Constitution (Устав 1990), which required the support of an absolute majority of voters. Serbia's 1992 constitutional referendum required voters to choose between a flag with or without a five-pointed star. Although the star flag got the majority of votes, it still did not get the absolute majority and the five-pointed star was removed from the flag in 1992 on the recommendation of the Serbian Assembly (Препорука 1992). In 2003, the Government of Serbia issued a recommendation for the use of the coat of arms and the flag, which again changed the appearance of the flag and the coat of arms and with this they obtained their final present-day form (fig.13). The 2006 Constitution stipulates that the state symbols of Serbia will be regulated by law (Устав 2006). The 2003 Recommendation remained in power until 2009, when a new law was adopted (Закон 2009). In November 2010, a visual redesign of the coat of arms and the flag was approved.

In terms of design, the Serbian flag practically from its appearance until today, belongs to the large group of tricolors. More specifically, it is a flag from the group of Pan-Slavic tricolors, although the Serbian flag itself is older than the first Pan-Slavic flag. Namely, in the revolutionary year 1848, the First All-Slavic Congress would be held in Prague, at which, following the example of the Russian flag, red, blue and white would be chosen as all-Slavic colors. Because the Serbian tricolor has the opposite arrangement from the Russian, there are many theories about possible Russian influences on the Serbian flag. This is certainly not out of the question, but it is still a coincidental and useful match rather than a deliberate process. Whatever the case, even the Russian tricolor itself was heavily influenced by the Dutch tri-color.

ЗНАМЕТО НА БУГАРИЈА

Берлинскиот конгрес, свикан како резултат на руско-турската војна 1877 – 1878 година, утврдува создавање на Кнежеството Бугарија и Источна Румелија како две државни творби со претежно бугарско население и широка автономија во рамките на Отоманската Империја. Со ова, Бугарија станува трета држава на Балканскиот Полуостров. Подоцна, во 1885 година, двете бугарски државни творби ќе се обединат во едно Кнежество Бугарија. За време на османлиското владеење, во Бугарија постојат повеќе сведоштва за употреба на различни знамиња. Така, Евлија Челеби во 1662 година пишува дека минувајќи низ габровскиот балкан е нападнат од ајдуци кои имале знамиња со крстови (Начев 1986, 72). Од истиот период постојат бугарски знамиња како дел од коронациските церемонии во Унгарија (Войников 2017, 249-252). Во првата половина на 19 век сè почесто ќе почнат да се појавуваат бугарски знамиња, но како и во случаите со Грција и Србија, тие сè уште се под силно верско влијание со црковни мотиви и крстови. Така, за време на Велчовата завера, се користело знаме слично на црковна хоругва (Войников 2017, 253). Од времето на Кримската војна, сочувани се три знамиња на бугарски доброволци, кои во војната учествувале од руската страна. На знамињата се среќаваат црковни мотиви, св. Ѓорѓи, како и грбот на Бугарија од Стематографијата на Жефаровиќ (Иванов 1998, 52-54). Сепак, до средината на 19 век не може да се зборува за некаква знаменска традиција во Бугарија (Войников 2017, 253). Прв и најзначаен за нејзиното создавање, несомнено е Георги С. Раковски. На Раковски треба да му се препише и изборот на зелената боја на бугарското знаме хоругва (Войников 2017, 254). Токму неговата поемата „Горски патник“ ќе биде искористена при создавањето на востаничките знамиња за време на Априлското востание од 1876 година (Иванов 1998, 26-37). Такви се знамињата на Стефан Караџа, Шуменските востаници, Карловскиот револуционерен округ, клисурските востаници и др.

Тробојните знамиња со црвена, бела и зелена боја, за првпат ќе се појават во 1867 година како знамиња на Зајачарската чета (Войников

THE FLAG OF BULGARIA

The Berlin Congress that convened as a result of the Russo-Turkish War of 1877-1878 established the creation of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia as two stately structures with a predominantly Bulgarian population and broad autonomy within the Ottoman Empire. This made Bulgaria the third country formed on the Balkan Peninsula. Later in 1885 the two Bulgarian state creations were united into the Principality of Bulgaria. During the Ottoman rule in Bulgaria there are several testimonies of the use of different flags. Evliya Çelebi in 1662 writes that passing through the Gabrovo Balkan Mount he was attacked by thugs who had flags with crosses (Nachev 1986, 72). From the same period there are Bulgarian flags as part of the coronation ceremonies in Hungary (Войников 2017, 249 – 252). Bulgarian flags appeared with increasing frequency in the first half of the 19th century, but as in the case of Greece and Serbia, they were still strongly influenced by church motifs and crosses. Thus, during the Velcho's Conspiracy, a flag similar to a church hurghava was used (Войников 2017, 253). Three flags of Bulgarian volunteers who took part in the Crimean War, on the Russian side, have been preserved. These flags feature Church motifs, St. George, as well as the coat of arms of Bulgaria from the Stematography of Hristofor Zhefarovich (Иванов 1998, 52 – 54). However, until the middle of the 19th century there can be no talk of any flag tradition in Bulgaria (Войников 2017, 253). The first and undoubtedly most important person for the creation of the flag, is undoubtedly Georgi S. Rakovski. Rakovski should also be credited with choosing the green color of the Bulgarian flag (Войников 2017, 253). It is actually his poem "Mountain Traveler" that would be used in the creation of the insurgent flags during the April Uprising of 1876 (Иванов 1998, 26 – 37). Such are the flags of Stefan Karadzha, the flag of the Shumen insurgents, the flag of the Karlovo Revolutionary District, the flag of the Klisura insurgents and others.

The tricolor flag in red, white and green first appeared in 1867 as the flags of the Zayachar Company (Войников 2017, 257). To this day,

2017, 257). До денес е сочувано слично такво знаме на четата на Филип Тотју од истата 1867 година. Овие знамиња го следат моделот на пан-словенското знаме (Войников 2017, 258), со тоа што наместо сината се употребува зелена боја. За популаризацијата на овој модел знамиња, голема улога ќе одигра слика насловена како „Раковски в Балкана“. Едновременно, со овој модел ќе се појават и знамиња, направени по српски и руски ур-нек. Од нив, најстарите датираат од 1875 година. Првото знаме кај коешто трите бугарски бои се со денешен редослед е знамето на Старозагорските востаници од 1875 година. Врачанскиот револуционерен округ во 1876 година користи исто такво знаме. На изборот на бугарското знаме, силно влијае имало знамето што ќе го сошије ќерката на Иван Параскевов – Стилијана Параскевова, во романскиот град Браила, а коешто е предадено на бугарските доброволци, учесници во руско-турската војна. На овој начин, за време на војната почнува да преовладува рускиот модел на знамиња, каде распоредот на боите од горе надолу е следниот: бело, зелено и црвено.

Со крајот на војната и прогласувањето на Кнежество Бугарија, ќе се дојде и до создавањето и прифаќањето на првиот бугарски устав, познат како Трновска конституција, усвоена на 16 април 1879 година. Со неа, во членот 23 се предвидува дека бугарското национално знаме е трбојка и се состои од бели, зелени и црвени бои, поставени хоризонтално (сл. 14) (Конституција 1879). Со ова е официјализиран изгледот на бугарското знаме коешто ќе остане неизменето сè до 1947 година. Тогаш, во новодонесената Димитровска конституција, на знамето ќе се појави нов симбол. Имено, според член 84, знамето на веќе Народна Република Бугарија е трбојно и се состои од бела, зелена и црвена боја, при што во горниот бел агол е претставен грбот на НРБ (сл. 15) (Конституција 1947). Интересно е дека во тој момент сè уште не е дефиниран грбот на НРБ, па на знамето тој ќе се појави дури наредната 1948 година (Войников 2017, 267). Прв закон за државно знаме во Бугарија е донесен на 12 јуни 1967 (сл. 16). Тогаш е воведена регла-

a similar flag of Philip Totyu's company from 1867 has been preserved. These flags follow the model of the Pan-Slavic flag (Войников 2017, 258) by using green instead of blue. A picture titled "Rakovski in the Balkans" played a big role in the popularization of this model of flags. Simultaneously with this model, flags made in the Serbian and Russian pattern appeared. The oldest of them date from 1875. The first flag in which the three Bulgarian colors are in the present-day order, is the flag of the Starozagora insurgents from 1875. The Vratsa Revolutionary District in 1876 used the same flag. The choice of the Bulgarian flag was strongly influenced by the flag sewn by Ivan Paraskevov's daughter - Styliana Paraskevova, in the Romanian city of Braila, which was handed over to the Bulgarian volunteers participating in the Russo - Turkish war. In this way, during the war, the Russian model of flags began to prevail, where the arrangement of colors from top to bottom was as follows: white, green and red.

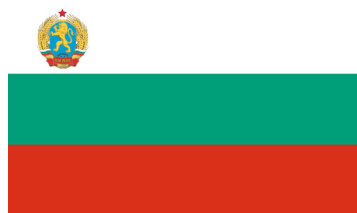
With the end of the war and the proclamation of the Principality of Bulgaria, the creation and acceptance of the first Bulgarian constitution known as the Tarnovo Constitution, adopted on April 16, 1879, took place. Article 23 stipulated that the Bulgarian national flag was a tricolor flag

consisting of white, green and red horizontal bands (fig.14) (Конституција 1879). This formalized the appearance of the Bulgarian flag and would remain unchanged until 1947 with the adoption of the Dimitrov constitution of the flag. Namely, according to Article 84, the flag of the People's Republic of Bulgaria is tricolor and consists of white, green and red, with the coat of arms of the People's Republic of Bulgaria in the

upper white corner (fig.15) (Конституција 1947). It is interesting that at that moment the coat of arms of the NBR had not been defined, so it would not appear on the flag until 1948 (Войников 2017, 267). The first law on the state flag

сл./Fig. 14

сл./Fig. 15

ментирана норма за неговиот изглед и употреба. Во истата 1967 година, Бугарија врши промена на државниот грб и следствено е коригирано знамето (сл. 17). Во 1971 година е донесен нов устав, познат како Живковска конституција, којашто повторно го менува грбот на знамето (сл. 18). Ваквата состојба ќе продолжи до 1991 година, кога ќе биде донесен нов устав, односно конституција. Во неа, со член 166 практично се враќа знамето од Трновската конституција како тробојно: бело, зелено и црвено, поставени водорамно од горе надолу (Конституција 1991). Последниот закон за знаме, кој е сè уште во сила е донесен во 1998 година. Со него се регулирани формата, боите и материјалите од коишто се изработува знамето, а воедно и начинот на неговата употреба (Закон 1998).

Во однос на дизајнот, бугарското знаме практично од неговата појава па до денес, припаѓа во големата група на тробојки. Се работи за знаме, силно повлияено од групата на пансловенски тробојки, иако наместо сината, на него се среќава зелената боја. Може да се каже дека знамето го следи рускиот модел на распоред на боите, каков што е впрочем и примерот со Словенија и Словачка.

ЗНАМЕТО НА ЦРНА ГОРА

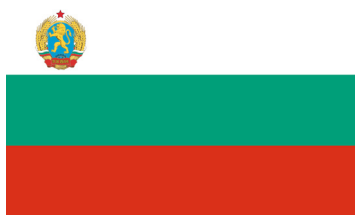
За разлика од останатите балкански земји, Црна Гора има свој особен историски развој. Нејзината положба помеѓу Османлиското Царство и Венецијанците, во голема мера ќе придонесат за раното воспоставување христијанска власт во добар дел од територијата на денешна Црна Гора. Во текот на постарата историја, на подрачјето на денешна Црна Гора се користеле различни знамиња за коишто постојат конкретни податоци за нивниот облик и содржина. За разлика од грбот, црногорското знаме ќе биде дефинирано релативно доцна. Положбата во рамките на Османлиската Империја, се разбира, не дозволувала постоење на државно знаме. Почетокот на процесот на градење на државата во Црна Гора се поклопува со големата историска

in Bulgaria was adopted on June 12, 1967 (fig.16) when a regulated norm for its appearance and use was introduced. In the same year, 1967, Bulgaria changed the coat of arms and consequently the flag was corrected (fig.17). In 1971, a new constitution known as the Zhivkov Constitution was adopted, which again changed the coat of arms on the flag (fig.18). This situation continued until 1991 when a new constitution was adopted. With it, Article 166 practically returned the flag from the Tarnovo Constitution as a tricolor of white, green and red placed horizontally from top to bottom (Конституција 1991). The most recent law regarding the flag was adopted in 1998. It regulates the form, colors and materials from which the flag is made, as well as the manner of its use (Закон 1998).

In terms of design, the Bulgarian flag practically from its inception until today, belongs to the large group of tricolors. It is a flag strongly influenced by the group of pan-Slavic tricolors, although instead of blue it has a green color. It can be said that the flag follows the Russian model of color scheme, as is the case with Slovenia and Slovakia.

THE FLAG OF MONTENEGRO

Unlike the other Balkan countries, Montenegro has its own special historical development. Its position between the Ottoman Empire and the Venetians would greatly contribute to the early establishment of Christian rule in much of present-day Montenegro. Throughout the ancient history of the territory of Montenegro, various flags have been used for which there is specific information about their shape and content. Unlike the coat of arms, the Montenegrin flag will be defined relatively late. The position within the Ottoman Empire, of course, did not allow the existence of a state flag. The beginning of the state-building process in Montenegro coincides with a major historical turning point in the late 17th and early 18th centuries and continues with a serious liberation movement. The first indications

сл./Fig. 16

сл./Fig. 17

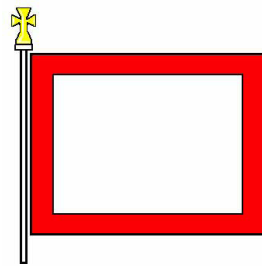

сл./Fig. 18

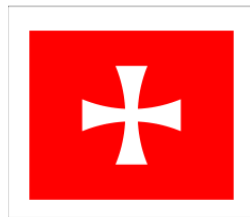
пресвртница кон крајот на 17 и почетокот на 18 век, преку сериозно ослободително движење. Од времето на Морејската војна (1684 – 1699) датираат и првите укажувања на еден од основните симболи на црногорските знамиња – крстот (Маркуш 2007, 60). Ова наоѓа своја поткрепа и во народната поезија, каде што поимот „крсташ“ е задолжителен епитет со секое спомнување на знамето. Прво знаме за коешто со сигурност има податоци, потекнува од 1768 година (Ibidem).

Претходно нема подетален опис на црногорските знамиња, освен крстот, којшто постојано се јавува како незаменлив елемент. Повремено се среќаваат само извесни податоци за видовите знамиња што биле во употреба. Во 1768 година, Турците заплenuваат знаме на црногорскиот владетел Шќепан Мали. Според описи на дубровнички трговци, знамето било бело со црвена рамка, и златен крст на врвот од копјето (сл. 19). Следниот податок за црногорското знаме е дури во 1838 година, со опис на бело знаме со мал црвен крст во средината (сл. 20).

Следниот развој на црногорското знаме ќе се случи во времето на Кнез Данило I Петровиќ. Имено, најпрвин во 1858 година, тој ќе нарача изработка на нов владетелски воен алај бајрак со опис: црвено поле на средината – бел двоглав орел со иницијали „ДI“ и златен лав под орелот (сл. 21). Веќе во 1860 година, најверојатно по углед на француското, руското и српското знаме, Кнезот за првпат ќе истакне и тробојка (Маркуш 2007, 63). Во времето на кнезот Никола, популарноста и влијанието на тробојката ќе се зголеми значајно. Воедно ќе се дојде и до разграничување на тробојката како народно знаме, а на крсташ – бајраците како воени знамиња (ДА ЦГ, МВ, 1899). Тробојката е прифатена како црногорско знаме и на меѓународен план (Almanach 1901, 939), иако формално правно до крајот на 20 век, таа не е законски санкционирана. Тоа ќе се случи дури со првиот Црногорски устав од 1905 година. Во

сл./Fig. 19

сл./Fig. 20

сл./Fig. 21

of one of the basic symbols of the Montenegrin flags - the cross - dates from the time of the Morean War (1684-99) (Маркуш 2007, 60). This finds its support in folk poetry where the term “krstash” is a mandatory epithet with every mention of the flag. The first flag for which there is certainty dates back to 1768 (Ibidem). Previously, there was no detailed description of the Montenegrin flags except for the cross, which constantly appears as an irreplaceable element. There is some occasional evidence for the

types of flags in use. In 1768, the Turks seized the flag of the Montenegrin ruler Šćepan Mali. According to descriptions from merchants from Dubrovnik, the flag was white with a red frame, and a golden cross on the top of the spear (fig.19). The next specific description of a Montenegrin flag occurs in 1838 with a description of a white flag with a small red cross in the middle (fig.19a).

The next phase in the development of the Montenegrin flag will take place during the reign of Prince Danilo I Petrovic. In 1858 he ordered the making of a new ruling military flag with the following description: a red field with a white double-headed eagle in the middle, with the initials “DI” and a golden lion under the eagle (fig.20). In 1860, probably inspired by the French, Russian and Serbian flags, the Prince displayed a tricolor for the first time (Маркуш 2007, 63). In the time of Prince Nicholas, the popularity and influence of the tricolor would increase significantly. At the same time, the tricolor would be distinguished

as the national flag, and the flags with the cross as military flags (ДА ЦГ, МВ, 1899). The tricolor was accepted as a Montenegrin flag internationally (Almanach 1901, 939) although it was not legally sanctioned until the end of the 19th century. That occurred with the adoption of the first Montenegrin constitution in 1905. In it, the flag is described as red, bluish and white (fig.21) (Устав 1905). The constitution does not provide for any additional application of the flag, including the coat of arms. With

него, знамето е опишано како црвено, синкасто и бело (сл. 22) (Устав 1905). Уставот не предвидува никаква дополнителна апликација на знамето, вклучително ни државниот грб. Со прогласувањето на Црна Гора за кралство во 1910 година, не доаѓа до промена на народното, односно државното знаме. Ваквата состојба ќе се задржи до 1918 година, кога Црна Гора ќе се обедини со Србија, а кратко потоа ќе влезе во составот на новоформираното кралство СХС.

сл./Fig. 22

По крајот на Втората светска војна, со воспоставувањето на НДР, па потоа и на СР Црна Гора во рамките на СФРЈ, ќе се возобнови и црногорската тробојка. Знамето е дефинирано како црвено, сино и бело со црвена ѕвезда петокрака (сл. 23) (Устав 1946). Ова знаме ќе остане во основа непроменето сè до 1993 година. Тогаш, веќе во рамките на Сојузна Република Југославија, ќе биде отстранета петокраката, а сината боја ќе биде заменета со синкаста, односно светлосина (сл. 24) (Закон 1993). Ова всушност претставува враќање на знамето од Уставот од 1905 година, но со променет сооднос на страните 1:3. Со конечниот престанок на постоење на Југославија и формирањето на Државната заедница на Србија и Црна Гора, во 2004 ќе биде усвоено и сегашното државно знаме на Црна Гора. Според закон, описот на знамето гласи: знамето е во црвена боја со грбот на средина и златен обраб (сл. 25) (Закон 2004). Со други зборови, усвоен е обликот на военото знаме од времето на Кнежевството и Кралството, но со промена во боите на обработ и орелот, коишто од бели стануваат златни.

сл./Fig. 23

сл./Fig. 24

сл./Fig. 25

ЗНАМЕТО НА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Во историски контекст, Босна и Херцеговина се наоѓаат точно на фрактурната линија помеѓу Западното и Источното Римско Царство. Ваквата нејзина положба довела до многу специфичности што длабоко се одразиле врз кул-

the proclamation of Montenegro as a kingdom in 1910, there was no change in the national or state flag. This situation would continue until 1918, when Montenegro united with Serbia, and shortly afterwards it became part of the newly formed Kingdom of SCS.

After the end of the Second World War, with the establishment of the NDR and then of the FR of Montenegro within the SFRY, the Montenegrin tricolor would be resumed. The flag is defined as red, blue and white with a red five-pointed star (fig.22) (Устав 1946). This flag would remain essentially unchanged until 1993. Then, already within the Federal Republic of Yugoslavia, the five-pointed star will be removed and the blue color will be replaced with the bluish or light blue one (fig.23) (Закон 1993). This is actually

a return to the design of the flag from the 1905 Constitution, but with an altered aspect ratio of 1: 3. With the final dissolution of Yugoslavia and the establishment of the State Union of Serbia-Montenegro in 2004, the current state flag of Montenegro was adopted. According to the law, the description of the flag is: the flag is red with the coat of arms in the middle and a gold rim (fig.24) (Закон 2004). In other words, the military flag from the time of the Principality and the Kingdom was adopted, but with a change in the colors of the processing and the eagle, which

turned to gold from white.

THE FLAG OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Historically, Bosnia and Herzegovina is located exactly on the dividing line between the Western and Eastern Roman Empires. Its position has led to many specifics that have profoundly affected the culture and tradition

турата и традицијата на земјата. Во Османлиското Царство, Босна влегува нешто подоцна од останатиот Јужен Балкан, но исламизацијата на голем дел од населението, дополнително ќе ја зголеми сложеноста во нејзиното општество. Сепак, како и во останатите делови на Балканот, и тука ќе се одвиваат сите историски процеси коишто потпомагаат и водат до појава на државно знаме. Повеќе од сигурно е дека во текот на средниот век, во рамките на христијанските држави имало знамиња во употреба. Босна има развиена хералдичка и вексиллошка средновековна традиција (Filipović 2008, 115). За време на отоманското владеење, босанската муслиманска аристократија, која била во служба на Турците, исто така употребувала знамиња, но тие не се предмет на овој труд. Во таа смисла, прво знаме од наш интерес е она на востаниците на Хусеин, капетан Градашчевиќ, познат и како Змеј од Босна (Kreševljaković 1931, 8). Имено, во 1831 година, под негово водство избувнува востание на босанските муслимани, кои се незадоволни од укинувањето на јаничарството од султанот Махмуд II (Suceska 1985, 81), како и заради доделувањето автономија и територија на Кнежеството Србија (Kamberović 2002, 42). Востанието трае три години, и за тоа време, де факто Босна е независна. Знамето под коешто востанал Хусеин – капетан, било зелено со златна млада месечина и петокрака ѕвезда во средината (сл. 26). Со задушвањето на востанието, запира и употребата на знамето. Четири десетлетија подоцна, на Берлинскиот конгрес, Османлиите се согласуваат Босна да потпадне под австроунгарска власт (Zovko 2007, 13). Ова води до повлекување на Османлиите од Босна и Херцеговина. Во исто време, во Сараево била избрана народна влада и повторно била прогласена де факто независна Босна. По влегувањето на австроунгарските трупи во Босна, избувнале бунтови против австроунгарскиот окупатор. Знамето што го користеле бунтовниците, во 1878 година, повторно било зелено со жолта полумесечина и петокрака ѕвезда во средината. Знамето било усвоено на 28 јуни 1878 година, а во употреба останало само два месеца.

сл./Fig. 26

of the country. Bosnia entered the Ottoman Empire a bit later than the rest of the southern Balkans, but the Islamization of a large part of the population would further increase the complexity of its society. However, as in other parts of the Balkans, all the historical processes that supported and lead to the appearance of a state flag will take place here. It is more than certain that flags were in use within Christian countries during the Middle Ages. Bosnia has a developed heraldic and vexillological medieval tradition (Filipović 2008, 115). During the Ottoman rule, the Bosnian Muslim aristocracy that served the Turks also used flags, but they are not the subject of this paper. In that sense, the first flag of our interest is that of Hussein - Kapetan Gradascovic also known as the Dragon of Bosnia (Kreševljaković 1931, 8). In 1831, under his leadership, an uprising broke out among Bosnian Muslims who were dissatisfied with the abolition of janissary by Sultan Mahmud II (Suceska 1985, 81) as well as with the granting of autonomy and territory to the Principality of Serbia (Kamberović 2002, 42). The uprising lasted for three years, during which time Bosnia was a de facto independent state. The flag under which Hussein-kapetan stood was green with a golden crescent and a five-pointed star in the middle (fig.26). With the suppression of the uprising, the use of the flag stopped. Four decades later at the Berlin Congress, the Ottomans agreed that Bosnia should fall under Austro-Hungarian rule (Zovko 2007, 13). This led to the withdrawal of the Ottomans from Bosnia and Herzegovina. At the same time, a people's government was elected in Sarajevo and a de facto independent Bosnia was re-declared. Following the entry of Austro-Hungarian troops into Bosnia, riots broke out against the Austro-Hungarian occupier. The flag used by the rebels in 1878 was again green with a yellow crescent and a five-pointed star in the middle. The flag was adopted on June 28, 1878, and remained in use for only two months.

Following the consolidation of Austro-Hungarian rule, a new flag for Bosnia and

По зацврстувањето на австроунгарската власт, било адаптирано ново знаме за Босна и Херцеговина. Знамињата на земјите во рамките на австроунгарската монархија имале стандардизиран изглед. Сите знамиња биле поделени хоризонтално на два дела во различни бои. Боите избрани за Босна и Херцеговина се црвена и жолта, а за Херцеговина жолто-црвена (сл.

27). На босанското знаме имало и грб што бил новоусвоен (сл. 28). Во 1908 година, Босна и Херцеговина ќе биде официјално анектирана од Хабсбуршката монархија (Oršolić 2000, 301-303). Ова нема да доведе до сериозна промена во знамињата, освен што грбот

од знамето на Босна ќе биде отстранет (сл. 29). Овие знамиња ќе останат во употреба до 1918 година, кога земјата ќе влезе во состав на Кралството СХС. Во овој период, Босна ги губи сите државни атрибути и нема свои ознаки (Filipović 2008, 105).

После крајот на Втората светска војна, со воспоставувањето на НДР, па потоа и на СР Босна и Херцеговина во рамките на СФРЈ, ќе се појави ново државно знаме. Сега веќе знамето е дефинирано како црвено, во горниот лев агол до копчето обрабено во златно-жолта боја, се наоѓа знамето на ФНРЈ (сл. 30) (Ustav 1946). Ова знаме ќе остане во основно непроменето сè до 1992 година.

По спроведен референдум, Босна и Херцеговина ќе прогласи независност од СФРЈ. Така, според новиот устав, изгледот на знамето е со правоаголен облик и бела боја, на чијашто средина се наоѓа грбот на БиХ (сл. 31) (Ustav 1992). Со истиот устав е усвоен и грбот чијшто опис гласи: Грбот на Република Босна и Херцеговина е во облик на штит, син, поделен на две полиња со бела дијагонална греда со по три златно-жолти лилјани во секое поле (Ustav 1992). Овие симболи се засновани на хералдичкото на-

Herzegovina was adopted. The flags of the countries within the Austro-Hungarian monarchy had a standardized appearance. All flags were divided horizontally into two parts in different colors. The colors chosen for Bosnia were red and yellow, and for Herzegovina yellow and red (fig.27). There was also a newly adopted coat of arms on the Bosnian flag (fig.28). In

1908 Bosnia and Herzegovina would be officially annexed by the Habsburg Monarchy (Oršolić 2000, 301-303). This would not lead to a serious change in the flags except that the coat of arms of the Bosnian flag was removed (fig.29). These flags would remain in use

until 1918 when the country became part of the Kingdom of SCS. During this period Bosnia lost all state attributes and didn't have any insignia (Filipović 2008, 105).

After the end of the Second World War, with the establishment of the NDR and then the FR of Bosnia and Herzegovina within the SFRY, a new state flag will appear. Now, the flag was defined as red, in the upper left corner next to the spear lined in gold-yellow is the flag of the Federal People's Republic of Yugoslavia (fig.30) (Ustav 1946). This flag would remain essentially unchanged until 1992.

Following a referendum, Bosnia and Herzegovina declared independence from the SFRY. Thus, according to the new constitution, the appearance of the flag is rectangular in shape and white with the coat of arms of BiH in the middle (fig.31) (Ustav 1992). The same constitution adopted the coat of arms, the description of which reads: The coat of arms of the Republic of Bosnia and Herzegovina is in the shape of a shield, blue, divided into two fields with a white diagonal beam with three golden-yellow lilies in each field (Ustav 1992). These symbols are based on the heraldic

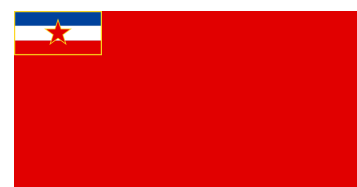
сл./Fig. 27

сл./Fig. 28

сл./Fig. 29

сл./Fig. 30

следство на Босна од средниот век, а се избрани заради својот наднационален, надетнички карактер, со цел да служат како обединувачка алка (Filipović 2008, 116). Во прво време, тие наидуваат на добар прием кај трите конститутивни народи, но постепено истите почнуваат да се поврзуваат конкретно со Бошњациите. На овој начин, тие ќе прераснат во конфликтни симболи што ќе мора да бидат променети (Filipović 2008, 119). Таа промена ќе уследи во 1998 година. Тогаш, во отежната атмосфера и скоро неволно ќе биде донесен Закон за знаме на БиХ. Според тој закон, знамето е сино. Десно од средината се наоѓа жолт триаголник. Паралелно со левата страна на триаголникот, од долниот раб до горниот се протегаат ред бели петокраки ѕвезди (сл. 32) (Zakon 1998). Изборот на боите и симболите на знамето се засновани на нивната неповрзаност со ниту еден од конститутивните народи на земјата (Filipović 2008, 121).

Според својата структура, знамето на Босна и Херцеговина претставува симбол на конфликт. Тоа припаѓа во иста група како знамињата на Косово (Јовановиќ 2019, 84) и Кипар. Заедничко за овие знамиња е што не содржат никакви симболи, поврзани со традицијата или историјата на земјите што ги претставуваат.

ЗНАМЕТО НА АЛБАНИЈА

По победата над османлиска Турција, од сојузниците во Првата балканска војна, Албанија прогласува независност. На Лондонската конференција, албанската независност е признаена од големите сили. Заради својата положба на западниот брег на Балканскиот Полуостров, Албанија е изложена на силно хералдичко влијание од средновековна Европа (Јоновски 2015, 355). Сепак, кога станува збор за знамиња, скоро и да нема специфична информација од средниот век. До некаде може да се претпостави дека барем Албанците православни христијани во јужна Албанија и Епир, имале некакви знамиња со крстови, какви што претходно беше споменато дека имало во Грција, Србија и Бугарија. Ова особено треба да

сл./Fig. 31

сл./Fig. 32

heritage of medieval Bosnia, and were chosen because of their supranational, supra-ethnic character in order to serve as a unifying link (Filipović 2008, 116). At first, they were well received by the three constituent

peoples, but gradually they begin to be associated specifically with Bosnian Muslims. In this way they would grow into symbols of conflict that would have to be changed (Filipović 2008, 119). That change would follow in 1998. Then, in a difficult atmosphere and almost reluctantly, the BiH Flag Law would be passed. According to it, the flag is blue, to the right of the middle is a yellow triangle. A row of white five-pointed stars runs parallel to the left side of the triangle from the bottom edge to the top (fig.32) (Zakon 1998). The choice of colors and symbols of the flag was based on their unconnectedness with any of the constituent peoples of the country (Filipović 2008, 121).

According to its structure, the flag of Bosnia and Herzegovina is a symbol of conflict. It belongs to the same group as the flags of Kosovo (Јовановиќ 2019, 84) and Cyprus. What these flags have in

common is that they do not contain any symbols related to the tradition or history of the countries they represent.

THE FLAG OF ALBANIA

After the victory over Ottoman Turkey by the allies in the First Balkan War, Albania declared independence. At the London Conference, Albanian independence was recognized by the great powers. Due to its position on the west coast of the Balkan Peninsula, Albania was exposed to a strong heraldic influence from medieval Europe (Јоновски 2015, 355). However, when it comes to flags there is almost no specific information from the Middle Ages. To some extent it can be assumed that at least the Albanian Orthodox Christians in southern Albania and Epirus had some kind of cross flags as previously mentioned in Greece, Serbia and Bulgaria. This should be especially taken into account if we know that

се има предвид ако се знае дека голем дел од водачите на грчкото востание од 1821 година биле Албанци.

Првото знаме коешто може да се поврзе со Албанија и Албанците е од османлиско време. Се работи за поморско трговско знаме за бродови во сопственост на Албанци, поданици на Империјата. Знамето е црвено со црна лента во средината (сл. 33) (Јоновски 2015, 357). Постепено ова ќе прерасне и во народно знаме до средината на 19 век. Ова знаме е сè уште во употреба како крмено знаме на албанската граѓанска морнарица. Историјата на денешното албанско знаме започнува со крајот на руско-турската војна и Берлинскиот конгрес. Имено, по крајот на војната, Османлиите, обидувајќи се да ја подобрат својата позиција на Балканот, летото 1878 година потпомагаат собир на албански бегови, познат како Призренската лига (Jelavich 1999, 361). Тогаш за првпат ќе биде развено црвено знаме со црн двоглав орел. Двоглавиот орел како симбол е врзан со припишаните грбови на Ѓорѓија Кастриот Скендербег. Боите на знамето пак, веројатно се земени од поморското албанско знаме. Во однос на потеклото и појавата на знамето, нема сосема јасни податоци. Во 1902 година, Хуан Педро Аладро Кастриота, шпански државјанин кој тврди дека потекнува од Скендербег, распространува разгледници низ европските метрополи како што се Париз, Рим, Атина и Санкт Петербург, со фотографија од него покрај илустрација на албанското знаме. Во Отоманската Империја, извесни Нури Фрашери и Баско Барбатаси се обиделе да ги распространат овие разгледници заедно со календар, отпечатен на албански јазик (BEO 1879/140894). Примероци од разгледниците се чуваат во турскиот архив. Во 1910 на Собранието на Исник крај Дечани, Иса Болетини развејува знаме што е изработено од црвена свила со златни рабови, а во средината е поставен црн двоглав орел со глави од змија. Ова знаме, на 12 август 1912 година наводно било парадирано низ улиците на Скопје. Истото знаме било развено и во Валона на денот кога Албанија ја прогласи својата независност. Денес ова знаме се чува во Скопје во Музеј на слободата. Музејот се наоѓа во општина Чаир и не е инсти-

сл./Fig. 33

many of the leaders of the Greek uprising of 1821 were Albanians.

The first flag that can be associated with Albania and Albanians is from the Ottoman period. It is a maritime trade flag for ships owned by Albanian subjects of the empire. The flag is red with a black stripe in the middle (fig.33) (Jоновски 2015, 357). Gradually this would grow into a national flag by the middle of the 19th century. This flag is still in use as a flag of the Albanian Civil Navy. The history of today's Albanian flag begins with the end of the Russo-Turkish War and the Berlin Congress. After the end of the war, the Ottomans, trying to improve their position in the Balkans in the summer of 1878, supported a gathering of Albanian beys known as the Prizren League (Jelavich 1999, 361). Then, for the first time, a red flag with a black double-headed eagle would be flown. The double-headed eagle as a symbol is tied to the attributed coats of arms of George Kastriot Skenderbeg. The colors of the flag, were probably taken from the Albanian naval flag. In 1902, Juan Pedro Aladro Castriota, a Spanish citizen claiming to be a descendant of Skanderbeg, distributed postcards in European capitals such as Paris, Rome, Athens and St. Petersburg, portraying himself with an illustration of the Albanian flag. In the Ottoman Empire, Nuri Frasheri and Basko Barbatasi tried to distribute these postcards together with a calendar printed in Albanian (BEO 1879/140894). Copies of the postcards are kept in the Turkish archives. In 1910, at the Assembly of Isnic near Decani, Isa Boletini waved a flag made of red silk with gold edges, in the middle of which a black double-headed eagle with snake heads. This flag was allegedly paraded through the streets of Skopje on August 12, 1912. The same flag was flown in Vlora on the day Albania declared its independence. Today this flag is kept in Skopje in the Museum of Freedom located in the municipality of Chair. On the internet only one news article in Albanian can be found about this flag. During the Albanian Uprising until 1911, the teacher and poet Palok Traboini brought three

туционализиран. За него можат да се најдат само написи во медиуми на албански јазик, коишто работат во Македонија. За време на Албанското востание до 1911 година, учителот и поет Палок Трабоини преку Далмација донесува три знамиња и ги доставува на водачите на востанието (Перо 1962, 447). Знамињата биле изработени во Виена на барање на веќе споменатиот Аладро Кастриота и биле подарок за востаниците од Малесија.

Знамето што е подигнато на денот на прогласувањето независност на Албанија во Валона, на 28 декември 1912 година, е изгубено. Околностите во коишто знамето исчезнува и за кое точно знаме се работи се тема на опширна дискусија. Во секој случај, она што е сигурно е дека се работи за црвено знаме со црн двоглав орел. Во овој период сè до крајот на Втората светска војна и воспоставувањето на Народна Република Албанија, содржината на албанското знаме е иста, црвено со црн двоглав орел, но неговата форма не е стабилна. Така, за време на Републиката од 1925 до 1928 година, знамето е со квадратна форма (сл. 34). Од 1928 до 1939 година, за време на кралството Албанија, меѓу главите на орлите е поставен шлемот на Скендербег (сл. 35). За време на италијанската окупација, на знамето се поставени италијански фасции (сл. 36). По капитулацијата на Италија, тие се отстранети.

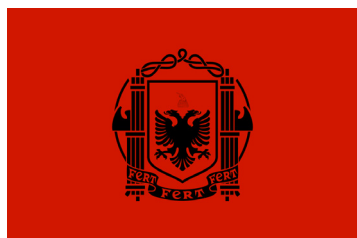
Од 1944 година, по завршувањето на Народноослободителната војна, на власт во Албанија доаѓа Енвер Хоџа. Во периодот од 1944 до 1946 година, знамето на Албанија во кантон, на знамето е поставен златен срп и чекан (сл. 37). Во 1946 година, српот и чеканот се отстранети, а на знамето е поставена ѕвезда петокрака меѓу главите на орлите (сл. 38). Ова знаме ќе се задржи до 1992 година. Со демократските промени во Албанија, петокраката станува непосакуван идеолошки симбол и е отстранета од знамето. На 22 јули 2002 година е донесен последниот закон за знаме, химна и

сл./Fig. 34

сл./Fig. 35

сл./Fig.36

сл./Fig. 37

flags through Dalmatia and delivered them to the leaders of the uprising (Pepo 1962, 447). The flags were made in Vienna at the request of the aforementioned Aladro Castriota and were a gift to the Malesia rebels.

The flag raised on the day of Albania's declaration of independence in Vlora, December 28, 1912 was lost. The circumstances in which the flag disappeared and which exact flag is in question are the subject of extensive discussion. In any case, what is certain is that it was a red flag with a black double-headed eagle. In this period until the end of the Second World War and the establishment of the People's Republic of Albania, the content of the Albanian flag was the

same, red with a black double-headed eagle, but its shape is not stable. Thus, during the republic from 1925 to 1928, the flag had a square shape (fig.33). From 1928 to 1939, during the Kingdom of Albania, Skanderbeg's helmet was placed between the eagles' heads (fig.34). Italian fasces were placed on the flag during the Italian occupation (fig.35). They were removed after the capitulation of Italy.

Enver Hoxha came to power in Albania in 1944 after the end of the People's Liberation War. From 1944 to 1946, a golden hammer and sickle was placed on a canton on the flag (fig. 36). In 1946 the sickle and hammer were removed, and a five-pointed star was placed on the flag between the eagles' heads (fig.37). This flag will remain unchanged until 1992. With the democratic changes in Albania, the five-pointed star became an unwanted ideological symbol and was removed from the flag. On July 22, 2002, the latest law on flag, anthem and coat of arms was adopted, which is still in effect. According to Article 3

грб, којшто сè уште е во сила. Според член 3 став 1 од овој закон, знамето на Република Албанија е крваво црвено поле со црн двоглав орел во средина-та, со отворени крилја на страните (сл. 39). Секое од крилјата на орелот има девет перје, додека опашката има седум перје (Fletorja 2002).

Концептуално, албанското знаме не припаѓа во ни една вексилолошка група од претходните опишани погоре. Напротив, тоа повеќе се вклопува во групата на хералдички бајраци, изведени од грбот на државата. Најблизок пример за вакво знаме во Европа би било полското, иако двете знамиња се разликуваат на прв поглед.

ЗНАМЕТО НА КОСОВО

Косово е област во средиштето на Балканскиот Полуостров. Во текот на целиот среден век, областа е од исклучително значење за српската држава и српскиот народ. Продорот на Османлиите на Балканот, како и последователната тешка окупација ќе придонесе до големи демографски промени на Балканот. Ова е особено видно низ примерот на Косово. Со текот на османлиската власт, Косово се празни од српско население, на чиешто место од запад се населуваат Албанци. Сериозноста на овој процес најдобро се огледува во тоа дека на почетокот на 20 век, кога Косово повторно ќе стане интегрален дел на српската држава, Србите веќе нема да се мнозинско население во областа. Приматот ќе помине кај Албанците, кои уште од втората половина на 19 век, преку таканаречената Призренска лига ќе бараат Косово, како и делови од Македонија и Епир да се вклучат во новоформирана албанска држава, денес позната како Голема Албанија.

Од периодот на османлиското владеење, нема особени податоци за знамиња од територијата на Косово. За време на одржувањето на Првата призренска лига на 10 јули 1878 година, од Дед Кол Бајрактари е развено црвено знаме со црн двоглав орел. По ослободувањето од османлиска власт и вклучувањето во состав на

сл./Fig. 38

сл./Fig. 39

paragraph 1 of this law, the flag of the Republic of Albania is a blood red field with a black double-headed eagle in the middle with open wings on the sides. Each of the eagle's wings has nine feathers, while the tail has seven feathers (fig.38) (Fletorja 2002).

Conceptually, the Albanian flag does not belong to any of the vexillological groups previously described above. On the contrary, it fits more in the group of heraldic banners made from the coat of arms of the state. The closest example of such a flag in Europe would be the Polish one, although the two flags differ at first glance.

THE FLAG OF KOSOVO

Kosovo is an area in the center of the Balkan Peninsula. Throughout the Middle Ages, the area was extremely important to the Serbian state and the Serbian people. The penetration of the Ottomans into the Balkans and the subsequent occupation contributed to major demographic changes in the Balkans. This is especially evident through the example of Kosovo. During the Ottoman rule, Kosovo was emptied of Serbs, who were replaced by Albanians coming from the west. The seriousness of this process is best reflected in the fact that at the beginning of the 20th century, when Kosovo once again became an integral part of the Serbian state, Serbs were no longer the majority population in the area. The primacy passed to the Albanians who, from the second half of the 19th century through the so-called Prizren League, insisted that Kosovo, as well as parts of Macedonia and Epirus join a newly formed Albanian state today known as Greater Albania.

There is no specific data on flags from the territory of Kosovo during the period of Ottoman rule. During the First Prizren League on July 10, 1878, a red flag with a black double-headed eagle was flown by Ded Cole Bajraktari. After the liberation from the Ottoman rule and

Србија, па до едностраното прогласување независност на Косово во 2008 година, во официјална употреба се српското и југословенското знаме. Во меѓувреме, Албанците продолжуваат да го употребуваат знамето на Албанија како свое знаме. По 1969 година, тоа е и официјално дозволено, со тоа што на знамето на Албанија е додадена ѕвезда петокрака. По распаѓањето на СФРЈ, покраинскиот статус на Косово, доделен со Уставот од 1974 година, е укинат и станува интегрален дел од Србија. Официјално е само знамето на Србија. Во периодот по 1999 година па до пред прогласувањето независност, Косово е под администрација на Обединетите нации и единствено дозволено знаме за користење за официјални цели е знамето на ООН. Сепак, тоа не е така. Во практиката, Албанците на Косово го користат албанското знаме и тоа е истакнувано насекаде, па дури и во присуство на УМНИК.

Знамето на Косово е усвоено од Собранието на Република Косово веднаш по прогласувањето независност на 17 февруари 2008 година (Јовановиќ 2019, 83). Знамето е резултат на меѓународен натпревар за неговиот дизајн, организиран од УНМИК, поддржан од Обединетите нации. На конкурсот учество речиси илјада учесника. Сегашното знаме е варијанта на делото дизајнирано од Мухамер Ибрахими. Знамето е сино со шест бели петокраки ѕвезди во лак, над златната карта на Косово (сл. 40) (Gazetën 2009). Едно од објаснувањата за ѕвездите е дека тие ги симболизираат шесте главни етнички групи кои живеат на Косово.

Според својата структура, знамето на Косово претставува симбол на конфликт. Тоа припаѓа во иста група како знамињата на Босна и Херцеговина и Кипар. Заедничко за овие знамиња е што не содржат никакви симболи поврзани со традицијата или историјата на земјите што ги претставуваат (Јовановиќ 2019, 84). Конкретно косовското знаме е продолжение во низата знамиња што настануваат по распадот на СФРЈ, односно нова верзија на босанскиот пример. Двете знамиња се во бои, инспирирани од зна-

the integration in Serbia until the unilateral declaration of independence in 2008 in Kosovo, the Serbian and Yugoslav flags were in official use. Meanwhile, Albanians continue to use the Albanian flag as their flag. After 1969, this was officially allowed by adding a five-pointed star to the Flag of Albania. After the break-up of the SFRY, the provincial status of Kosovo granted by the 1974 constitution was abolished and it became an integral part of Serbia and only the flag of Serbia was official. In the period after 1999 until just before the declaration of independence, Kosovo was under the administration of the United Nations and the only flag allowed for official use was the UN flag. However, this is not the case in every day practice. In practice, the Albanians in Kosovo use the Albanian flag and it is displayed everywhere, even in the presence of UNMIK.

The flag of Kosovo was adopted by the Assembly of the Republic of Kosovo immediately after the declaration of independence on February 17, 2008 (Јовановиќ 2019, 83). The flag is the result of an international competition for its design, organized by UNMIK with the support of the United Nations. Almost a thousand participants took part in the competition. The current flag is a variant of the work designed by Muhammer Ibrahim. The flag is blue with six white five-pointed stars in a bow above the golden map of Kosovo (fig.39) (Gazetën 2009). One of the explanations for the stars is that they symbolize the six main ethnic groups living in Kosovo.

According to its structure, the flag of Kosovo is a symbol of conflict. It belongs to the same group as the flags of Bosnia and Herzegovina and Cyprus. What these flags have in common is that they do not contain any symbols related to the tradition or history of the countries they represent (Јовановиќ 2019, 84). Specifically, the Kosovo flag is a continuation of the series of flags that appear after the disintegration of the SFRY, i.e. a new version of the Bosnian example. Both flags are

сл./Fig. 40

мето на Европската унија, коешто и самото е генерички симбол без каква било асоцијација со земјите што ја сочинуваат Унијата. Дури и ѕвездите се директна асоцијација на европското знаме. Дополнително, и двете знамиња содржат директна асоцијација на географската карта на земјите. Ова со сигурност е главната причина зошто и покрај донесувањето на знамето на Косово, кај косовските Албанци е поупотребувано албанското знаме, а кај Србите соодветно српското (Јовановиќ 2019, 85).

ЗАКЛУЧОК

Во заклучок може да се каже дека развојот на државните знамиња на јужниот Балкан е тесно поврзан со создавањето на државите во него. За време на ајдутството во Османлиската Империја, Грција, Србија, Бугарија и Црна Гора покажуваат сличности во однос на знамињата што се користат. Ова се должи на припадноста на народите на овие земји на православната вера и изразениот религиозен карактер на ослободителните движења од тој период. Подоцна, во постреволуционерна Европа и создавањето на националните движења, секоја земја ќе побара симболи во некој постар средновековен извор преку којшто ќе се обиде да презограде чувство на континуитет на својата државност од најрано време. Ваквите обиди ретко кога се во согласност со историските реалности и околности, и најчесто имаат псевдонаучен карактер. Грција има знаме коешто во основа е следбеник на поморските знамиња од 17 и 18 век. Најблиско современо знаме им е американското. Црна Гора во основа има редизајнирано воен бајрак од 19 век. Србија и Бугарија имаат тробојки од пансловенски тип. Албанското знаме е хералдички бајрак, а косовското и босанското припаѓаат на групата конфликтни знамиња. Во суштина се бележи бурен развој кај сите знамиња. Најмногу промени низ времето се забележуваат кај грчкото знаме. Бугарското знаме е најпостојано во однос на дизајн и бои, а слично може да се каже и за Србија. Албанија и Црна Гора покажуваат поголема тромост во однос на регулирањето на знамето, но имаат стабилно народно знаме и покрај тоа.

in colors inspired by the flag of the European Union which is itself a generic symbol without any association with the countries that make up the Union. Even the stars are a direct association of the European flag. Additionally, both flags contain a direct association on the map of the countries. This is certainly the main reason why, despite the adoption of the flag of Kosovo, the Albanian flag is more used by Kosovar Albanians, and the Serbian flag by the Serbs accordingly (Јовановиќ 2019, 85).

CONCLUSION

In conclusion, it can be said that the development of state flags in the southern Balkans is closely linked to the creation of states in it. Greece, Serbia, Bulgaria and Montenegro show similarities in the flags used during the Ottoman Empire. This is due to the affiliation of the peoples of these countries to the Orthodox faith and the pronounced religious character of the liberation movements of that period. Later, in post-revolutionary Europe and the creation of national movements, each country would look for symbols in an older medieval source through which it would try to recreate a sense of continuity of its statehood from the earliest times. Such attempts are seldom in accordance with the historical realities and circumstances and most often have a pseudo-scientific character. Greece has a flag that is basically a follower of the naval flags of the 17th and 18th centuries. Its closest modern flag is the American one. Montenegro has basically a redesigned 19th-century military flag. Serbia and Bulgaria have pan-Slavic tricolors. The Albanian flag is a heraldic banner, and the Kosovo and Bosnian flags belong to the group of conflicting flags. In fact, there is a turbulent development in all flags. Most changes over time are observed in the Greek flag. The Bulgarian flag is the most consistent in terms of design and colors, and the same can be said for Serbia. Albania and Montenegro show greater laxity in regulating the flag, but have a stable national flag nonetheless.

- Almanach de Gotha, *Annuaire généalogique, diplomatique et statistique*, Gotha 1901
- Avdo Suceška, *Istorija drzave i prava naroda SFRJ*, Sarajevo 1985
- Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and nineteenth centuries*, Cambridge University 1999, 361
- BEO 1879/140894 (27 Ra 1320)
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Flag". *Encyclopedia Britannica*, 10 Oct. 2019
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Schaffhausen". *Encyclopedia Britannica*, 6 Sep. 2011
- Emir O. Filipović, *Grb i zastava Bosne i Hercegovine u 20. Stoljeću*, Bosna Franciscana, časopis franjevačke teologije Sarajevo godina XVI • Broj 28, Sarajevo 2008
- Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë 48/2002
- Hamdija Kreševljaković, *Husein-kapetan Gradašević – Zmaj od Bosne*, 1931
- Husnija Kamberović, Husein - Kapetan Gradašević (1802 - 1834) Biografija. Uz dvjestotu godišnjicu rođenja, Gradačac 2002
- Hans Christian Bjerg, *Dannebrog - historien om et kristent og nationalt symbol*, Hovedland 2006
- I.K Mazarakis – Ainian, Η ιστορία της Ελληνικής Σημαίας (History of the Greek flag), Athens, 2007
- Jean Rey, *Histoire du drapeau, des couleurs et des insignes de la Monarchie française* vol. 2, Paris, 1837
- Johannes Cornelis de Jonge, *Over den oorsprong der Nederlandsche vlag*, Amsterdam, 1831
- Labros S. Scartsis, *Origin and evolution of the Greek flag*, Athens, 2017
- Ligji Nr.03/L-132 PËR PROTOKOLLIN E SHËTETIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS, *Gazetën Zyrtare Republika e Kosovës* 53/2009
- Ljubomir Zovko, *Studije iz pravne povijesti Bosne i Hercegovine: 1878—1941*, Mostar 2007
- E. Kokkoni & G. Tsiveriotis, *Ελληνικές Σημαίες Σήματα – Εμβλήματα* (Greek flags Signs – Emblems), Athens, 1997
- Petraq Pepo, *Lufta për çlirim kombëtar në vitet 1878-1912*, Tiranë 1962
- Smith, Whitney. *Flags Through the Ages and Across the World* New York: McGraw-Hill, 1975
- Smith, Whitney. *Flag Bulletin* XL:202 (2001)
- Službeni list RCG, broj 47/2004 od 12.07.2004, *Zakon o drzavnim simbolima I danu drzavnosti Crne Gore*, član 5
- T. Oršolić, *Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi u zaposjedanju Bosne i Hercegovine 1878*, *Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru*, sv. 42/2000, str. 287-308.
- Ustav NR Bosne i Hercegovine 1946, član 5
- Ustav R BiH 1992 član 8
- Ustav R BiH 1992 član 7
- Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine, 1998 član 3
- Εφημερίδα Της Κυβερνησεως 21/1833 3-6-1833
- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 5/1864 3-2-1864
- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 16/1864 25-4-1864
- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 61/1867 19-10-1867
- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 541/1835 12-11-1935
- Иван Нацевски, *Воена Хералдика*, Македонски Хералд бр. 5, 2011, Скопје
- Наде Проєва, *Студии за античките македонци*, Скопје 1997
- В. Начев, *Горски вървица*, София 1986
- Ѓорѓе Миљковиќ, *Илинденските знамиња и печати*, Скопје 2003
- Драгана Самарџић, *Старе заставе у Војном Музеју*, Београд 1993
- Драгомир М. Ацовић, *Хералдика и Срби*, Београд, 2008, 23
- Државни Архив Црне Горе, Министарство Војно, 1899, бр. 92 од 16.8.1899
- Државен вестник No. 47/1998, *Закон за државни печат и националното знаме на Република Бугарија*,
- Сл. Гласник РС бр. 36-2009, *Закон о изгледу и употреби грба, заставе и химне Републике Србије*,
- Службени лист Републике Црне Горе, 56/1993, *Закон о грбу и застави Републике Црне Горе*, члан 2
- И. Войников, *История на българските държавни символи*, Велико Търново 2017
- И. Иванов, *Българските бойни знамена и знамена*, София 1998
- Јован Јоновски, *Македонски грбови со сонце и лав*, Скопје 2019
- Јован Јоновски, *Симболите на Македонија*, Скопје, 2015
- Јован Б. Маркуш, *Грбови, заставе и химне у историји Црне Горе*, Цетиње, 2007
- Конституција на Бугарското Княжество, Велико Търново 1879
- Конституција на Народна република Бугарија, 1947
- Конституција на Република Бугарија, 1991
- Ненад Јовановић, *Грбови, заставе и химне у историји Србије*, Београд – Подгорица 2010
- Ненад Јовановић, *Државна хералдика у служби формирања нових идентитета*, Београд 2019, 83
- Препорука о коришћењу заставе Србије, Службени гласник Републике Србије, 49/1992.
- Устав Краљевине Србије : проглашен 22 децембра 1888. год. на Великој Народној скупштини : држаној у Београду месеца децембра 1888 год, 1
- Устав Народне Републике Србије, Београд 1947, члан 5
- Устав Републике Србије, Београд 1990, члан 5
- Устав Републике Србије, Београд 2006, члан 7
- Устав Књажевине Црне Горе 1905, члан 39
- Устав Краљевине Црне Горе 1946

ГРБ НА РАДОВАН ВИТОШЕВИЌ

Бизнисмен и автор од Скопје

Штит: Сребрено, црна вперена еленска глава, меѓу роговите црвено срце надвишено од златник.

Челенка: Прикажани сребрени крилја обременети со црвено срце надвишено од златник.

Мантија: Црно поставено сребрено.

Девиза: ВОСТАНІЕ СОВѢСТИ

Девиза на македонски: Будење на свеста

Блазон: Јован Јоновски

Емблазон: Јован Јоновски

Заведен: број 3/2021 на 7.7.2021 година ■

ARMS OF RADOVAN VITOSEVIC

Author and Entrepreneur from Skopje

Shield: Argent, a stag's head cabossed Sable between the antler a heart Gules and in chief a bezant.

Crest: Two wings conjoined Argent in base a heart Gules and at the centre point a bezant.

Mantle: Sable doubled Argent.

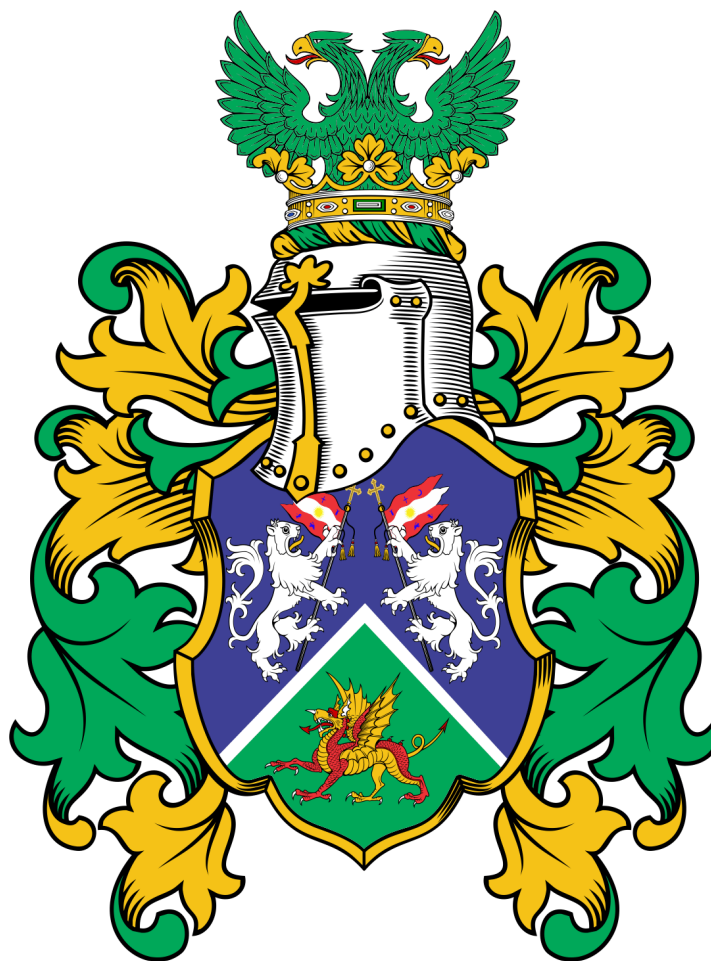
Motto: ВОСТАНІЕ СОВѢСТИ

Motto in English: Awakening Consciousness

Blazon: Jovan Jonovski

Emblazon: Jovan Jonovski

Registered: number 3/2021 on 7.7.2021 ■

ГРБ НА ДАМЈАН БУЖАРОВСКИ
Економист и историчар од Скопје

ARMS OF DAMJAN BUZHAROVSKI
Economist and historian from Skopje

Штит: По сребрен тесен шеврон на сино и зелено, меѓу два лава во пресрет кои држат знаме црвено-сребрено-црвено со племенци и златен змеј во од

Shield: Per chevron Azure and Vert, a chevronel Argent between two lions rampant, the dexter contournee, each holding a banner tierced in fess Gules, Argent and Gules, the ends split, and in base a dragon passant Or

Челенка: Од златна круна зелен двоглав орел со златни клунови и црвени јазици

Crest: Issuant from a crest coronet Or a demi double headed eagle Vert, beaked Or, langued Gules

Мантија: Зелено поставено златно

Mantle: Vert doubled Or

Блазон: Јован Јоновски

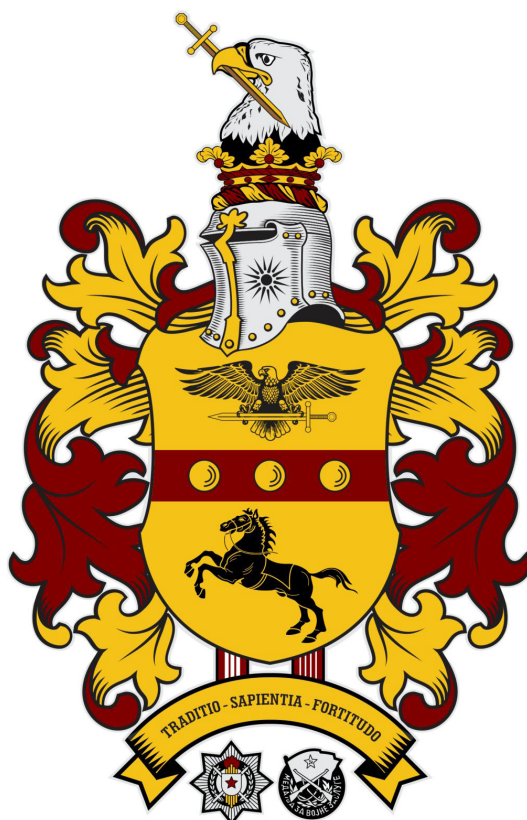
Blazon: Jovan Jonovski

Ембلاзон: Јован Јоновски

Emblazon: Jovan Jonovski

Заведен: број 4/2021 на 4.11.2021 година ■

Registered: number 4/2021 on 4.11..2021 ■

ГРБ НА НИКОЛА ГЕОРГИЕВ

Полковник од Скопје

Штит: На златно, црвен појас меѓу црн орел во приказ кој држи меч во појас кон десно, и црн коњ исправен, зауздан и отседлан, обременет со три златни безанти.

Челенка: Од златна челенкова круна глава на белоглав орел, природно обоена во клунот златен меч надолу.

Мантија: Црвена поставено златно

Девиза: TRADITIO - SAPIENTIA - FORTITUDO

Девиза на македонски: ТРАДИЦИЈА - МУДРОСТ - ХРАБРОСТ

Блазон: Никола Георгиев, Александар Гижаровски

Емблазон: Александар Гижаровски

Одликувања: Орден за воени заслуги со сребрени мечеви и Медал за воени заслуги

Заведен: број 5/2021 на 13.11.2021 година ■

ARMS OF NIKOLA GEORGIEV

Colonel from Skopje

Shield: Or, on a fess Gules between in chief an eagle displayed holding in its talons a sword fessways and in base a horse forcene saddled and bridled Sable, three besants

Crest: Issuant from a crest coronet Or the head of a White Headed eagle Proper holding in the beak a sword point downwards Or

Mantle: Gules doubled Or

Motto: TRADITIO - SAPIENTIA - FORTITUDO

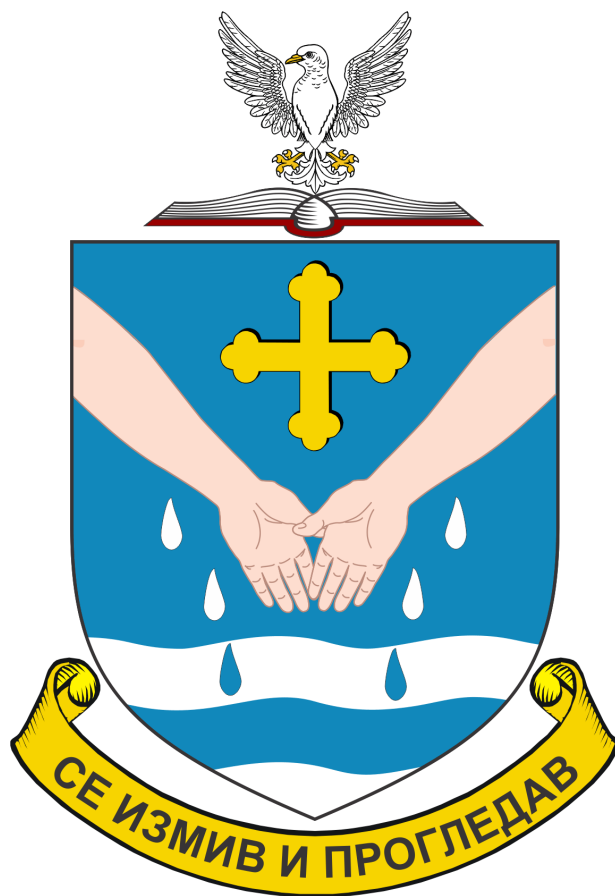
Motto in English: TRADITIO - WISDOM - BRAVERY

Blazon: Nikola Georgiev, Aleksandar Gizharovski

Emblazon: Aleksandar Gizharovski

Decorations: Order for military merit with silver swords and Medal for military merit

Registered: number 5/2021 on 13.11.2021 ■

**ГРБ НА ХРИСТИЈАНСКА ЦРКВА
СИЛОАМ**
од Струмица

**ARMS OF SILOAM CHRISTIAN
CHURCH**
from Strumica

Штит: Сино, две раце во обратен шеврон со дланките нанадвор природно обоени од кои паѓаат по две сребрени и по една синкапка, во чело златен тролистен крст, во основа сребрени брановидни ремени.

Челенка: Отворена сребрена Библија со црвени корици надвишена од сребрен гулаб вооружен златно.

Девиза: Се измив и прогледав

Блазон: Јован Јоновски

Емблазон: Јован Јоновски

Заведен: број 6/2021 на 13.12.2021 година ■

Shield: Azure, two arms disposed in chevron reversed, palms outwards Proper dripping therefrom on either side two gouttes Argent and one goutte Azure in chief a cross botonnee Or and in base two barrulets wavy Argent.

Crest: Upon an open book fessways Argent, bound gules a dove displayed Argent, armed Or

Motto: Se izmiv i progledav

Motto in English: I washed and I see

Blazon: Jovan Jonovski

Emblazon: Jovan Jonovski

Registered: number 6/2021 on 13.12.2021 ■